

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE RELATII INTERNAȚIONALE,
ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE
DEPARTAMENTUL ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

Angela COLAȚCHI

CULTURA ACTORULUI POLITIC

NOTE DE CURS

*Aprobat de
Consiliul Calității al USM*

CHIȘINĂU, 2022

CZU 32(075.8)

C 62

Recomandat de Departamentul Științe Politice și Administrative
al FRIȘPA

Aprobat de Consiliul profesoral al Facultății de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Recenzenți:

Tatiana TURCO, doctor, conferențiar universitar, USM

Larisa NOROC, doctor, conferențiar universitar, UPSC

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Colațchi, Angela.

Cultura actorului politic: Note de curs / Angela Colațchi; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Științe Politice și Administrative. – Chișinău: CEP USM, 2022. – 149 p.: tab.

Referințe bibliogr. la sfârșitul temelor. – 50 ex.

ISBN 978-9975-159-73-9.

32(075.8)

C 62

ISBN 978-9975-159-73-9

© A. Colațchi, 2022

© USM, 2022

CUPRINS

PRELIMINARII	5
Administrarea cursului.....	8
Tematica și repartizarea orientativă a orelor.	8

Tema 1. CULTURA, CIVILIZAȚIA, CULTURA POLITICĂ ȘI SOCIETATEA

1.1. Conceptul de cultură și civilizație	9
1.2. Raportul dintre cultură și natură	13
1.3. Raportul dintre cultura politică și societate	14
1.4. Corelația cultură politică – civilizație în diverse concepții.....	18

Tema 2. CORELAȚII ONTOLOGICE ALE CULTURII ACTORULUI POLITIC

2.1. Conceptul și noțiunea de cultură politică.....	22
2.2. Geneza culturii politice	24
2.3. Conturarea concepțiilor teoriei culturii politice.....	29
2.4. Definiții și dimensiuni ale culturii politice.....	30

Tema 3. TIPURILE ȘI FUNCȚIILE CULTURII POLITICE

3.1. Clasificarea culturilor politice. Subculturile politice	38
3.2. Funcțiile culturii politice.....	46
3.3. Culturile politice: parohială, dependentă, participativă	48
3.4. Afinitatea dintre cultura și structura politică, culturile politice mixte	51

Tema 4. CONȘTIINȚA POLITICĂ – NUCLEUL CULTURII POLITICE

4.1. Esența conștiinței politice	58
4.2. Structura și nivelurile conștiinței politice	61

4.3. Conștiința politică de masă și opinia publică.....	63
4.4. Atitudini și convingeri politice. Cultura acțiunilor politice	67

Tema 5. CULTURA POLITICĂ ȘI STATUTUL UMAN

5.1. Dimensiunea socială și politică a omului. Cultura politică a individului	78
5.2. Cultura politică și profesia. Statutul de om cult.....	81
5.3. Inteligența și inteligența politică.....	83
5.4. Cultura politică – dimensiune necesară a calității vieții	89

Tema 6. CULTURA ȘI COMPORTAMENTUL ACTORULUI POLITIC

6.1. Conceptul de comportament politic	94
6.2. Tipurile de comportament politic.....	104
6.3. Cultura și comportamentul elitei politice.....	106
6.4. Cultura și comportamentul politic al maselor.....	110

Tema 7. STAREA CULTURII POLITICE A ACTORILOR POLITICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

7.1. Comportamentul politic și mentalitatea poporului	118
7.2. Cultura politică în perioada de tranziție spre democrație	123
7.3. Subculturile politice ale societății moldovenești actuale	128
7.4. Tendințele culturii politice naționale.....	134
BIBLIOGRAFIE:.....	145

PRELIMINARII

Prezentarea disciplinei Un studiu al culturii actorului politic poartă un caracter imperios dat fiind faptul că de nivelul culturii politice depinde: gradul de socializare politică a personalității, realizată cu scopul determinării rolului ei în societate; nivelul asimilării de către om a unor anumite concepții și doctrine politice, care se schimbă în dependență de condițiile concrete de dezvoltare a societății și actorilor politici; admiterea de către actorul politic a sistemului de valori, caracteristice nu doar pentru un anumit grup social, dar pornind de la totalitatea de valori general umane; conceperea diferențiată de către persoană a informației existente cu caracter oficial și neoficial; formele și metodele de soluționare a situațiilor de conflict.

Importanța cercetării aprofundate a culturii actorului politic este determinată de faptul că cultura politică este cel mai activ catalizator în activitatea politică la diferite niveluri și societăți. Mai cu seamă că în dependență de regimurile politice cultura politică poate să se profileze fie sub formă de pasivitate politică, fie activă, ca o reacție specifică la politica internă sau externă a statului.

Luată în ansamblu, cultura politică este un fenomen ce reflectă un proces foarte amplu, multidimensional. Această noțiune ne ajută să înțelegem și să apreciem spațiile politice reale. Cultura politică își poate „îngusta sau lărgi zona ființării sale reale”. Iar sistemul politic existent se sprijină pe acel tip de cultură politică care prevalează în condițiile date.

Cultura politică se manifestă ca o sinteză a domeniului politic și a celui cultural, a politicii și culturii, astfel exprimând un ansamblu de cunoștințe, viziuni, credințe, principii politice, care își găsesc exteriorizare într-un anumit comportament politic.

Pentru formarea unei culturi politice adecvate structurii politice democratice a societăți moldoveneși, un rol deosebit îi revine sistemului de învățământ. Asume aici se cultivă viitoarea generație, de cultura căreia va depinde succesul dezvoltării societății. În procesul de studiu masteranzii vor avea posibilitatea să supună analizei procesele de afirmare a culturii politice atât la nivel general, cât și la nivelul particular caracteristic Republicii Moldova. Calitatea cunoștințelor obținute de către ei trebuie să fie de așa natură, încât să poată servi drept instrument eficient de implicare a lor în activitatea societății civile din țară.

În rezultatul formării unei culturi politice a populației din țara noastră, care va deveni congruentă cu structura politică democratică, putem constata că Republica Moldova va putea atinge succese considerabile în afirmarea ei pe arena internațională.

Statutul disciplinei. Cursul „Cultura actorului politic” este parte a modului Analiza culturii actorului politic, prevăzut în Planul de studii la programul de master de profesionalizare Management Politic și Electoral, susținut la Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative. Scopul disciplinei este de a forma la masteranzi cunoștințe teoretice și abilități practice pentru analiza profesională a proceselor politice, în domeniul culturii politice, făcând legătură cu manifestarea valorilor din domeniul ideologiilor politice.

Obiectivele generale ale cursului rezidă în formarea la masteranzi a competențelor profesionale de analiză și comparare a capacităților de dezvoltare și consolidare a sistemelor politice, de elaborare și adaptare a strategiilor de eficientizare a funcționării instituțiilor politice, de cercetare a dinamicii proceselor politice, precum și de implementare în practică a mecanismelor de planificare și gestionare a activității politice.

Baza metodică a cursului oferă diverse mecanisme, tehnici, moduri de abordare a unităților de conținut și include noutăți teoretice, metodice sau normative din domeniu.

Statutul disciplinei. Conform **statutului modului** de disciplină fundamentală, în planul de învățământ este prevăzut ca respectivul curs se fie predat în semestrul I, fiind unul obligatoriu, oferind 10 credite pentru promovare.

Cursul „Cultura actorului politic” își propune drept scop dezvoltarea următoarelor *competențe profesionale și finalități de studii*:

1. Analiza și compararea capacităților de dezvoltare și consolidare a sistemelor politice și electorale prin:

- a analiza esența și conținutul culturii actorului politic și a rolului ei în viața politică;
- a aplica modalitățile de analiză a culturii actorului politic;
- a influența asupra perfecționării culturii actorului politic;
- a identifica factorii ce influențează progresarea nivelului culturii actorului politic, precum și elaborarea proiectelor în acest domeniu;
- a determina modul favorabil de evaluare a codului deontologic al activităților elitei politice din țară;

- a estima caracterul evolutiv al culturii actorului politic și adaptarea lui la solicitările practicii politice.

2. *Determinarea particularităților funcționării instituțiilor politice contemporane* prin:

- a întreprinde măsuri de ameliorare a culturii actorilor politici;
- a aprecia rolul culturii politice în sistemul instituțiilor politice ale societății;
- a caracteriza funcțiile culturii în actorismul politic;
- a demonstra corelația dintre cultura politică și cultura generală a actorilor politici;
- a determina acțiunea dintre conștiința politică și comportarea actorului politic;
- a estima factorii care influențează umanizarea comportamentului actorilor politici.

3. *Formularea propunerilor și recomandărilor privind eficientizarea procedurilor electorale* prin:

- a participa la pregătirea și organizarea practică a cercetărilor în domeniul analizei politice;
- a studia opinia păturilor sociale privind comportamentul actorilor politici;
- a evidenția formele și metodele de comunicare a actorilor politici cu diverse grupuri sociale;
- a studia opinia publică privind influența ideologiilor politice asupra conștiinței politice a păturilor sociale;
- a estima formele și metodele de comunicare a elitelor partidelor politice cu păturile sociale.

4. *Aplicarea diverselor metode și tehnici de analiză a proceselor electorale* prin:

- a adapta problematica social-economică la vectorii culturii actorilor politici;
- a estima corelația dintre valorile actorilor politici și tipul de cultură politică dominantă în societate;
- a recomanda/formula propuneri concrete de ameliorare a raportului dintre cultura politică și diverse segmente ale societății;
- a programa activități de natură politică și electorală.

Administrarea cursului

Codul disciplinei din planul de studii	Denumirea Modulului/ disciplinei	Responsabil de disciplină	Semestrul	Ore				Evaluarea	Nr. de credite	
				Total	inclusiv					
					C	S	L			LI
E.01.O.03	ACAP/	Angela Colațchi	I	300				225	ex.	4
	Cultura actorului politic			15	15		90	6		
	Valorile actorilor politici			15	30		135			

TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

„Cultura actorului politic”

Nr. ort.	Unități de conținut	Numărul de ore		
		Curs	Seminar	Lucrul individual
1.	Cultura, civilizația, cultura politică și societatea	2	2	12
2.	Corelații ontologice ale culturii actorului politic	2	2	12
3.	Tipurile și funcțiile culturii politice	2	2	12
4.	Conștiința politică – nucleul culturii politice	2	2	12
5.	Cultura politică și statutul uman	2	2	12
6.	Cultura și comportamentul actorului politic	2	2	14
7.	Starea culturii politice a actorilor politici în Republica Moldova	3	3	16
	TOTAL	15	15	90

Tema 1. CULTURA, CIVILIZAȚIA, CULTURA POLITICĂ ȘI SOCIETATEA

Conținuturi:

- 1.1. Conceptul de cultură și civilizație
- 1.2. Raportul dintre cultură și natură
- 1.3. Raportul dintre cultură politică și societate
- 1.4. Corelația cultură politică – civilizație în diverse concepții

Obiective de referință:

- să relateze despre destinul sociocultural al actorului politic;
- să generalizeze principalele concepte de cultură și civilizație;
- să compare diverse definiții ale culturii și civilizației;
- să analizeze raportul dintre cultura politică și societate;
- să stabilească raportul dintre cultură și natură;
- să demonstreze cultura politică ca parte componentă a culturii generale;
- să estimeze corelația dintre cultura politică și civilizație.

1.1. Conceptul de cultură și civilizație

Definirea conceptului de **cultură** se impune cu atât mai mult cu cât el circulă în limba naturală, și chiar în cea științifică, cu sensuri variate. Oprindu-se asupra definiției, doi culturologi americani, A.Kroeber și K.Kluckhohn, au constatat că în lucrările de specialitate noțiunea „cultură” a primit 164 de definiții, pentru ca, mai recent, un alt specialist în problemele culturii, Abraham Moles, să înregistreze circa 250.

Oricare încercare de a defini cultura politică nu poate reuși decât plecând de la om, de la statutul existențial specific al acestuia. Într-o lume ostilă, dominată de necesitate, legi, cauze obiective etc., omul, ca ființă conștientă, pentru a fi și a rămâne ceea ce este, pentru a-și satisface trebuințele, aspirațiile, idealurile etc., nu se raportează pasiv la aceasta, precum celelalte ființe. El este nevoit să se angajeze într-un proces politic prin care să restructureze existența conform trebuințelor, idealurilor sale, transformând deci această existență în sine într-una pentru sine. Cu alte cuvinte, statutul său existențial de ființă conștientă și activă îi impune necesitatea de a fi în relații cu alții și prin ele să se restructureze ca om,

să se socializeze. În acest sens vorbea Lucian Blaga despre destinul socializator al omului, despre vocația supremă a acestuia ca ființă umană și, am spune noi, singura realitate determinată care își organizează, prin angajare conștientă, propria sa existență.

Etimologic, rădăcina din care a provenit cuvântul „cultură” se pare că este verbul „colere”, ce înseamnă în primul rând „a cultiva” anumite lucruri, cu înțelesul de a le „îngriji” spre a le ameliora calitatea sau a le spori productivitatea. Cultura prevede o activitate conștientă. Cultura politică prevede acțiune politică conștientă.

Schimbările profunde ce s-au produs în epoca modernă au influențat sensul și semnificația conceptului de cultură politică. S-a creat astfel premisa înțelegerii culturii politice ca proces și stare de activitate în lumina unui ideal de perfecțiune, a unui proces intelectual și afectiv.

Un rol important în îmbogățirea sensurilor culturii politice l-a avut mișcarea romantică, prin extinderea valorii culturii populare, a tradiției și obiceiurilor distincte ale popoarelor, ce vor alcătui cu timpul autentice nuclee ale culturilor politice naționale, ca manifestări specifice și originale ale spiritualității umane.

În perioada contemporană s-au conturat două tendințe principale în definirea culturii.

O primă tendință încearcă restrângerea conceptului la unele dintre cele mai elaborate valori din sfera spirituală. O a doua direcție vizează extrapolarea, fără discernământ, a acestui concept la întreaga viață socială.

Cultura cuprinde totalitatea valorilor materiale și spirituale și cele politice create în atât de dramaticul proces istoric de afirmare a omului ca om, proces care evidențiază progresul omenirii în cunoașterea, transformarea și stăpânirea societății și a cunoașterii însăși. Cultura politică este o valoare spirituală.

„Cultura politică apare ca material al gândirii, ca un bun, un conținut, un existent, în raport cu viața spiritului. Ca materie a gândirii cultura politică reprezintă ceea ce există, gândirea – ceea ce se face din ea; gândirea este devenirea culturii politice” (A.Moles).

În literatura de specialitate se vorbește atât despre o structură specifică a culturii, cât și despre tipologii specifice culturale.

În primul caz se are în vedere o structură ce ar cuprinde domeniile mari care alcătuiesc sfera culturii: domeniul valorilor materiale, cel

al valorilor spirituale (în care intră și cultura politică), domeniul mijloacelor de comunicare în masă (teatrul, cinematografia, televiziunea, presa etc.), adică ceea ce este numit mass-media, instituțiile culturale, precum și relațiile dintre acestea. Tot în acest caz, dar pe un alt plan, cel al funcționalității, cultura și cultura politică se structurează pe niveluri distincte, precum: elementul cultural, tipul de cultură, sistemul cultural, aria culturală și modul cultural.

Elementul cultural este unitatea de bază cea mai simplă a unei culturi, el desemnând orice produs uman ce încorporează o valoare. Complexul cultural este alcătuit dintr-un ansamblu de elemente culturale corelate funcțional și științific. Complexul cultural determină un anumit sistem cultural care generează un anumit tip de cultură.

Aria culturală desemnează regiuni și zone etnoculturale în care se găsesc culturi inedite ca esență și asemănătoare ca formă și unde structurile culturale apar suficient de unitare și de omogene (cultura indiană, cultura tracică, cultura greacă etc.).

Modelul cultural include sub formă de standard experiența generațiilor mai vechi în modul de a gândi și a acționa, modul care îndeplinește o funcție normativă pentru generația căreia i se adresează.

Tipurile de cultură politică se clasifică în funcție de diverse criterii:

- criteriul temporal, istoric, ne dă posibilitatea de a vorbi despre o cultură politică antică, medievală, renașcentistă, modernă, contemporană;
- criteriul spațial-geografic ajută la împărțirea culturilor politice în: indiană, aztecă, egipteană, greacă etc.;
- criteriul tipologic împarte culturile politice în: primitive, arhaice, evolute (determinate).

Lucian Blaga împarte tipurile de cultură politică în: cultură minoră și cultură majoră, fără a invoca, cum s-ar putea crede, criteriul superiorității sau pe cel al inferiorității. Tudor Vianu vorbește despre o cultură politică parțială și o cultură politică totală.

Oricare ar fi criteriile de clasificare, conceptul de cultură politică trebuie definit ca mijloc prin care se realizează socializarea umană, prin care omul se făurește procesual ca membru al societății civile.

Pentru a respecta principiul logic al definiției, acela de a găsi genul proxim (cel mai apropiat) și diferența specifică a actelor de cultură politică, în consens cu tradiția națională și cu marile realizări ale culturii politice universale, se impune necondiționat raportarea culturii, în același

timp și a culturii politice, ca existență creată de om, la celelalte tipuri de existență: cea naturală și cea socială. Delimitând diferența dintre cultură și aceste realități, ne vom apropia mai mult de înțelegerea concretă a conceptului de cultură, precum și a fenomenului pe care îl desemnează cultura politică.

Termenul „civilizație” nu exista în limba latină, nici în antichitatea clasică și nici în Evul Mediu. El apare târziu, către sfârșitul Renașterii și începutul timpurilor moderne, când majoritatea gânditorilor foloseau limba latină de circulație internațională pentru a ușura relațiile dintre ei și, în special, pentru comunicarea reciprocă a cercetărilor.

Marele respect pentru tradiția clasică a determinat ca mai toate noțiunile noi să fie derivate din vechile rădăcini latine. În cazul conceptului de civilizație aceste rădăcini au fost cuvintele latine cu înțelesuri corelative: *civis* și *civitas*, *civilis* și *civilitas*. Termenul „civis” (cetățean) desemna la romani un om care nu trăia izolat precum un pusnic, ci în interiorul unei comunități umane cu o astfel de organizare care să favorizeze viața lor în comun, adică într-o „civitas” (cetate sau, în general, stat).

Conținutul cuvântului roman „civilis” semnifica „sentimentele” pe care ar trebui să le posede un cetățean pentru a merita să poarte acest nume. Aceste sentimente trebuie să-l facă a fi în raport cu semenii săi moderat, modest, simplu, afabil. „Civilitas” desemna, deci, afabilitatea (binevoiența), bunătatea, simplitatea purtării, blândețea, dar și „știința guvernării”.

Cu timpul, prin evoluția sensului și semnificației acestor termeni, a apărut necesitatea elaborării a doi termeni noi, înrudiți cu aceste cuvinte: a unui verb care să desemneze acțiunea prin care cetățenii ajungeau a dobândi complexul de calități necesare vieții lor laolaltă în comunități politice și a unui subiectiv care să indice acțiuni. Așa s-au născut din rădăcina „civilis” verbul „civilisare” și substantivul „civilizatio”.

Problema raportului dintre cultură, cultura politică și civilizație a fost una dintre cele mai controversate în gândirea modernă. Într-o primă fază, cultura părea să semnifice ansamblul de bunuri materiale ale societății, iar civilizația era asociată cu ceea ce are specific și superior umanul, ca delicatețe în comportare, dezvoltare a instituțiilor politice (sociale) și a obiceiurilor, tradițiilor.

Într-o altă ipostază, la I.Kant de exemplu, cultura e sinonimă cu perfecțiunea și disciplina rațiunii, iar civilizația cu perfecționarea relațiilor sociale și politice între oameni, bazate pe politețe și bune maniere.

1.2. Raportul dintre cultură și natură

Analiza comparativă a naturii și culturii dezvăluie o serie variată de particularități în baza cărora este posibilă o determinare a lor în plan conceptual.

Una dintre aceste particularități constă în faptul că, în timp ce procesele din natură ființează și se manifestă numai spontan, realitățile domeniului politic presupun ca necesitate prezența factorului conștient. Orice act de cultură politică implică o componentă spirituală. Realitatea social-politică este, în primul rând, o creație umană, un produs în care omul participă cu toată subiectivitatea sa și, ca atare, ea poartă în sine atributele specifice subiectivității. În al doilea rând, realitățile social-politice nu există ca acte în sine; ele trăiesc prin oameni, în „interiorul” raporturilor acestora, chiar și în cazul când sunt produsele unor generații trecute. Soarta valorilor politice este în funcție de oameni, ele se generalizează sau își restrâng sfera de acțiune, se amplifică și se dezvoltă tot mai mult sau, dimpotrivă, se anihilează până la dispariție prin oameni. Cultura politică este existența conștientizată sau conștientă finalizată în experiență. Natura este existența obiectivă, atât și nimic mai mult, adică ea ființează în sine, în afară și independent de om și de conștiința umană.

O altă particularitate constă în faptul că natura este supusă în integralitatea ei determinismului obiectiv. Ea se supune deci unor cauze, unor legi, necesități sau întâmplări etc. toate obiective, care fac ca fenomenele naturale să se producă necondiționat, așa și numai așa. Domeniul politicii apare, dintr-o anumită perspectivă, la celălalt pol, ca o expresie a libertății umane, ca imperiu al victoriilor, e drept, parțiale, dar mereu progresive, repurtate de om. Orice act de libertate umană este act de cultură politică și, invers, orice act de cultură politică este un pas în plus în spațiul libertății. Cultura politică este tocmai rezultatul efortului uman în transformarea societății.

Dacă abordăm natura și politica din punctul de vedere al devenirii lor, se evidențiază o altă particularitate definitorie. În cadrul proceselor naturale predomină repetabilitatea, în timp ce fenomenul politic evoluează numai prin creație, prin activități originale, unice.

În domeniul naturii se manifestă circuitul veșnic al materiei, mișcarea se realizează în ultimă instanță ca dezvoltare, prin mulțimea tendințelor întâmplătoare. Prin cultură politică omul depășește realitățile existente,

lăsând în urma sa, printr-un proces răscolitor și dramatic, o lume nouă, care se adaugă peste cea naturală și se supraetajează în permanență. Cultura prezintă tocmai acele realități pe care oamenii creatori le adaugă naturii, realități la care natura nu ar fi ajuns în baza legităților sale. Granița dintre natură și cultură se găsește acolo unde subiectul uman prelucrează naturalul, transformându-l în cultural.

Punând în evidență distincțiile dintre natură și cultură, nu vom separa cele două domenii printr-o prăpastie sau graniță de netrecut. Unitatea dintre ele apare în primul rând prin faptul că realitățile culturale sunt prelungiri ale naturii. Orice construcție culturală are la bază un element natural deși, de cele mai multe ori, acest lucru nu apare cu evidență și mai ales pentru toți oamenii. Mijloacele de muncă, de pildă, ca domeniu al culturii, sunt create de oameni prin prelucrarea materiilor prime ce ni le oferă natura. Chiar și în domeniile dintre cele mai îndepărtate de natură, cum sunt valorile spirituale, elementul natural nu dispăre.

Pe de altă parte, cultura care, într-un fel, pare și chiar este o prelungire a naturii, își extinde de fapt domeniul, pătrunde în imperiul acesteia (podurile de la Cernavodă construite peste Dunăre).

Dar acum distincția dintre natură și cultură nu mai este atât de evidentă, întrucât natura devine, prin cultivare, un fragment al culturii, care este și trebuie să fie criteriul obiectiv la care ne oprim pentru a evita subsumarea oricărei realități naturale domeniului cultural. Ne asociem păreri susținute de Tudor Vianu, după care principala determinare distinctivă a culturii în raport cu natura trebuie să fie umanizarea.

Prin cultura politică omul supune procesual lumea exterioară, o transformă într-o lume a sa, pe măsura propriei sale esențe. Procesul socializării ca dimensiune fundamentală a culturii politice se realizează direct în raport cu viața socială, cu individualitatea umană însăși. Prin socializare o treaptă a istoriei umane se transformă în alta, omul devine mai om.

1.3. Raportul dintre cultura politică și societate

Realitatea politică nu poate fi concepută în afara cadrului social. Mai întâi, pentru că făuritorul valorilor politice, omul, este un produs social; în esență el este o ființă socială, un „zoon politikon”, cum îi numea Aristotel.

El participă în politică exprimând idealuri, aspirații sociale, confundându-se prin creația sa cu năzuințele celorlalți oameni, ale unor grupuri mai mici sau mai mari sau chiar ale întregii societăți.

Crearea valorilor politice de către subiecții umani are loc în condiții sociale determinate. Tocmai de aceea, vorbim de cultura politică a unei anumite societăți sau a alteia, dintr-o epocă sau alta etc.

Evoluția, destinul culturii politice sunt în funcție de mișcarea societăților. Ea înflorește și se dezvoltă pe anumite direcții, stagnează sau regresează într-un raport determinat cu societatea în care ființează.

Dacă orice realitate politico-culturală este totodată o realitate socială, se poate oare spune că orice realitate socială este în același timp și un fenomen politico-cultural? Dată fiind complexitatea problemei și nivelul la care s-a ajuns în prezent în explorarea fenomenului politico-cultural, răspunsul este relativ echivoc. Literatura citează fenomene sociale cu caracter politic anticultural (cum ar fi războaiele sau politica de tip totalitar). Nu avem însă un instrument logic general valabil în baza căruia să dezvoltăm în fiecare caz granița despărțitoare dintre cultura politică și fenomenele sociale exterioare ei.

Momentul cognitiv. Orice proces politic presupune, în ultimă instanță, ca premise ale constituirii două elemente: realitatea socială și subiectul uman.

În raport cu lumea obiectivă, omul – în măsura în care și-a depășit esența pur naturală, deci nu se compară cu un animal dominat de trebuințele sale pur biologice – își însușește această lume nu exclusiv după propria ei natură, așa cum există ea în mod brut, ci în conformitate cu natura lui proprie, în mod practic-utilitar, științific, politic etc. Or, pentru aceasta el trebuie să transforme în permanență ideile.

Omul nu transformă mediul prin simpla sa prezență în cadrul acestuia (ca celelalte specii biologice), ci în mod necesar prin cunoaștere, indiferent de forma ei: empirică sau teoretică, științifică sau morală, juridică sau filozofică etc.

Pentru a schimba o situație, respectiv determinarea ei calitativă, trebuie de acționat asupra esenței sale (calitatea fiind ansamblul însușirilor esențiale ce fac ca un proces să fie ceea ce este și să se deosebească de celelalte), iar surprinderea acesteia presupune cunoașterea logică. Prin aceasta omul își însușește lumea obiectivă în plan spiritual. Obiectul exterior devine obiect al gândirii.

Demarcația dintre existent și ideal, dintre obiectiv și subiectiv nu este tranșantă. Ideea cunoscătoare există în mod subiectiv; ea este elaborată, vehiculată și dezvoltată de om, de subiect. Prin natura lor subiectivă, ideile par a fi la polul opus lumii obiective, însă prin conținutul lor ele tind să coincidă cu aceasta; acest conținut este adevărul obiectiv.

Unitatea dintre existent și ideal apare din ambele perspective: existența devenind conștientă, iar idealul exprimă în sine existentul, fiind conținutul obiectiv.

Momentul axiologic sau al valorizării. Cunoscând lumea, omul nu se manifestă ca un agent neutru, ci se raportează întodeauna ca subiect format, ca produs al unui anumit nivel de cultură politică, cu anumite tendințe, animat de idealuri, năzuind la optimizarea condiției sale sociale.

Reflectând situația social-politică, el se oglindește totodată și pe sine. În consecință, orice act de constatare, de cunoaștere poate fi concomitent și un act de apreciere. Constatând existentul, obiectiv și impersonal, totodată îl privim din perspectiva noastră subiectivă. Prin cunoaștere omul se raportează la politică, pentru ca prin apreciere să-l raporteze pe acesta la sine.

Prin cultură politică omul află situația socială, o explică și, totodată, ierarhizează cele constatate în raport cu situația sa reală și virtuală în această societate, procedând deci la valorizare.

La originea oricărui act politic se află întodeauna nemulțumirea omului față de situația existentă constatată și aspirația către un țel, către un ideal spre care tinde prin modificarea existentului.

Insatisfacția generică pe care o manifestă față de existent nu este nihilistă și, în concluzie, nu întemeiază o atitudine pesimistă. Omul surprinde prin cunoaștere raționalitatea realității explorate și încearcă s-o raționalizeze pentru sine prin actul de valorizare.

Astfel, realitățile exterioare nu doar există în afara omului, ci încep să capete semnificație pentru (și numai pentru) om.

Valorizarea nu se reduce la actul apreciativ cu statut subiectiv (realizat prin judecăți de valoare), pentru că în acest caz obiectul aprecierii rămâne neschimbat, pierdut în infinitatea existenței. Valorizarea rezidă, în ultimă instanță, în prelucrarea realității supusă constatării și aprecierii, în remodelarea ei, în construirea unei alte realități sociale.

Momentul creației sau actul creator. Omul nu este numai o ființă contemplativă, o ființă care rămâne mirată sau transpusă în fața unei lumi

cu semnificație pentru el. În realitate, printr-un proces activ, el produce o lume nouă, în care își dăruiește și topește întreaga sa esențialitate. Asistăm de data aceasta la reversul procesului de subiectivare, la așa-numitul proces de obiectivare.

Omul nu poate să se manifeste decât obiectivându-se, decât în acel proces în care se produce pe sine ca obiect, se neagă deci pe sine însuși recunoscându-se în creație, situația creată apărând ca acțiune exteriorizată. În consecință, obiectivarea, ca urmare a actului creator, este procesul prin care omul își exteriorizează esența culturală și politică în valori sociale.

Momentul generalizării și asimilării. Prin generalizare și asimilarea valorilor se realizează finalitatea socială a politicii, are loc modelarea și remodelarea valorilor sale, astfel încât ele se integrează vieții sociale ca forțe înnoitoare cu valențe noi – atât existența, modul de trai, cât și conștiința politică a omului, atât manifestările exterioare ale conștiinței, comportamentul politic, cât și trăirile interioare, viața sa sufletească.

Generalizarea valorii politice nou-create, de exemplu, nu este numai un act final în care celelalte momente ființează în el doar ca rezultat, ci presupune cunoașterea valorii, aprecierea ei, recrearea ei de către comunitățile umane care le asimilează și le fac să trăiască. Mecanismul distribuirii puterii propus de D.Locke este explicat de politologi în diverse aspecte, dar esența lui rămâne pentru vecie.

Orice act de cultură politică presupune unitatea dintre obiectiv și subiectiv, dintre uman și extrauman, dintre individual și social, dintre ideal și acțiune politică.

Dacă ținem seama de unitatea acestor aspecte prezente atât în cazul fenomenelor politice, cât și al celor sociale, apare evidentă dificultatea trasării unei linii de demarcație netă între politic și social. Ținând cont de momentele actului politico-cultural, putem acum să avem un argument în plus în favoarea tezei ce susține că nu orice act social este și act politico-cultural. Argumentul vizează faptul că în urma analizei actelor sociale nu la toate găsim cele patru momente analizate, pe scurt, mai sus: cunoașterea, valorizarea, creația și generalizarea.

Totuși, cultura politică nu este corp aparte, distinct al societății, ci societatea într-o ipostază anume, pe direcția creativității sale. Cultura politică reprezintă efortul omenirii desfășurat în cadrul vieții sociale, este depășirea nivelului de existență socială, sau, per ansamblu, cultura politică fiind „creasta valului” prin care societatea avansează.

1.4. Corelația cultură politică – civilizație în diverse concepții

O concepție a civilizației mult dezvoltată a fost cea a lui Oswald Spengler. După el, cultura politică reprezintă nu altceva decât realizarea posibilităților de simțire și gândire politică ale unei comunități umane ce trăiește într-un anumit spațiu geografic. Dar o atare realizare nu se poate îndeplini decât în timp, treptat și străbătând mai multe stadii. Spengler vorbește despre copilăria, adolescența, maturizarea și bătrânețea unei culturi politice.

În faza copilăriei, posibilitățile comunității respective își caută drumul de manifestare a culturii politice.

În adolescența ei, cultura politică își studiază propriile metode spre a le preciza și îmbunătăți pentru ca în perioada maturizării, stăpână pe mijloacele ei de exprimare, să se manifeste prin idei, procese, fenomene și comportament politic, cu specific propriu.

După această etapă, prin istovirea completă a posibilităților, nu mai poate apărea nimic nou în interiorul acelei culturi politice. Celor ce o reprezintă în continuare nu le mai rămâne decât imitația. Astfel, se instaurază treptat bătrânețea culturii politice respective, care nu mai trăiește decât din amintirea trecutului și care nu mai are niciun viitor.

Caracteristica de bază a acestei faze este anchilozarea (lipsită de creație) ce transformă astfel orice cultură și cultura politică, în ultima ei ipostază, în civilizație. Civilizația reprezintă deci, pentru O.Spengler, moartea unei culturi, în primul rând a celei politice și agonia perioadei istorice pe care a reflectat-o ea. Este așa, crede el, pentru că fiecare cultură are un „ciclu vital” pe care nu-l poate depăși, ciclu care s-ar întinde aproximativ o mie de ani. Atât au durat „marile” culturi, în același timp și politice, precum: cea egipteană, indiană sau greco-romană.

Bazându-se pe aceste raționamente, O.Spengler credea că putem vorbi și despre viitorul culturii „occidentale”, care a început în preajma anului 1000 după Hristos, s-a transformat în civilizație pe la sfârșitul secolului al XVII-lea și nu va depăși prea mult anul 2000. Cultura și cultura politică actuală se apropie de sfârșitul ciclului său vital, de unde și titlul operei sale „Declinul, sau Apusul Occidentului”.

Un alt grup de interpretări îl constituie cele neoromantice, care fac din civilizație nu o vârstă a culturii (precum O.Spengler), ci o dimensiune a acesteia. În această accepție, cultura este redusă la valorile de tip tradi-

țional (artă, literatură, mit, religie, filosofie etc.), la tot ceea ce cuprinde universul spiritual al omului, iar civilizația ar cuprinde ansamblul fenomenelor, proceselor politice, economice, tehnice, științifice și care comportă modernizarea, transformarea radicală a structurilor tradiționale.

În secolul XIX, antropologii englezi Edward B. Tylor și L.H.Morgan considerau civilizația ca un stadiu superior al culturii. După ei, societatea umană parcurge în evoluția sa trei stadii principale: sălbăticia, barbaria și civilizația.

Pentru Morgan, de exemplu, sălbăticia este perioada în care predomină însușirea produselor așa cum ni le dă natura, iar produsele create de oameni sunt instrumente care ajută la însușirea produselor naturii; barbaria este perioada în care se introduce creșterea vitelor, se practică agricultura și are loc o însușire a metodelor de sporire a produselor naturii prin activitatea umană; civilizația, la rândul ei, este reprezentată de perioada în care oamenii își perfecționează metodele de transformare a naturii, perioada industriei propriu-zise și a „artei”, perioada suveranității popoarelor, libertății și democratizării.

O concepție destul de răspândită astăzi este cea care definește civilizația ca totalitate a bunurilor tehnico-materiale, considerate însă într-o viziune strict utilitaristă și hedonistă. De aici ideea de „civilizație a plăcerii și desfătării”, care se impune a fi purificată și dezvoltată prin intermediul filosofiei și în special al moralei creștine. Cei ce propovăduiesc o astfel de concepție consideră civilizația drept instanța ce-l ajută pe om în a stăpâni natura, pe când cultura, în același rând și cea politică, înseamnă dominație de sine, activitate conformă unor principii etice ce ar governa interioritatea complexă a omului.

Există, de asemenea, controverse ce se înscriu în perimetrul lingvisticii: unii autori și unele limbi preferând termenul civilizație, alții pe cel de cultură, conform părerii după care o distincție cât de cât clară din punctul de vedere al conținutului nu ar exista între cei doi termeni.

Luând naștere pe terenul vieții sociale, realizările culturii, ale culturii politice se „reîntorc” la aceasta, restructurându-se și funcționând ca civilizație. Orice valoare politică, devenită în procesul generalizării și asimilării fapt social, este un bun al civilizației.

Detășându-ne de unele dintre părerile enumerate mai sus, considerăm că între cultură, cultură politică și civilizație nu există o identitate deplină, după cum și, invers, ele nu pot fi depășite în mod absolut.

Cultura și cultura politică este civilizația în construcție, civilizația virtuală și în acest sens ea poate apărea ca fiind contradictorie în raport cu treapta de civilizație premergătoare; de exemplu: cultura politică din Renaștere față de civilizația feudală. Dintr-o altă perspectivă, ea formează o unitate cu civilizația care se construiește în baza culturii și culturii politice.

Civilizația, la rândul ei, este cultură și cultură politică în acțiune, devenită viața socială cotidiană, trăită de oameni într-un fel anume, în structurile lor sociale, în stare de funcționare etc. Cultura, în același timp și cultura politică, se „depozitează” în civilizație. Valorile sale se cristalizează în cadrul acesteia, devenind perene. De aceea, civilizațiile au durată, se caracterizează deci prin mare stabilitate.

Civilizația este cultură și cultură politică cumulată. Ea exprimă nivelul atins de dezvoltarea socială la un moment dat, dezvoltare a cărei origine se găsește în perimetrul culturii, în efortul de creație umană, în același timp și politică.

Spre deosebire de faptele sociale care, în anumite cazuri, coexistă unele alături de altele sau se succed în mod întâmplător, bunurile de civilizație formează un tot organic, funcționând în cadrul unor structuri constituite și construibile. Ele apar ca un ansamblu de relații sociale create, împărtășite și trăite ca un patrimoniu colectiv de o comunitate (mai mult sau mai puțin unitară), determinată istoric și geografic.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Definiți conceptul de cultură și civilizație.
2. Demonstrați raportul dintre cultură și natură.
3. Stabiliți raportul dintre cultura politică și societate.
4. Evaluați corelația cultură politică – civilizație în diverse concepții.

Bibliografie:

1. Bondrea A. *Sociologia culturii*. București, 2006.
2. Otovescu D. *Sociologia culturii. Antologie. Autori străini*. Craiova, 2010.
3. Huntington S.P. *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. București, 2007.

4. Socolov G. *Istoria și filosofia culturii*. Chișinău, 1998.
5. Tănase Al. *Cultura și civilizația*. București, 1997.
6. Topor R. *Cultură, termeni și personalități. Dicționar*. București, 2000.
7. Varzari P. *Sociologie politică*. Chișinău, 2015.
8. Ионин Л.Г. *Социология культуры: учебник для бакалавриата и магистратуры*. Москва: Юрайт, 2018.

Tema 2. CORELAȚII ONTOLOGICE ALE CULTURII ACTORULUI POLITIC

Conținuturi:

- 2.1. Conceptul și noțiunea de cultură politică
- 2.2. Geneza culturii politice
- 2.3. Conturarea concepțiilor teoriei culturii politice
- 2.4. Definiții și dimensiuni ale culturii politice

Obiective de referință:

- să determine conceptul de cultură politică;
- să definească noțiunea de cultură politică;
- să demonstreze geneza culturii politice;
- să generalizeze despre concepțiile teoriei culturii politice;
- să compare diferitele dimensiuni ale culturii politice;
- să estimeze manifestarea specificului culturii politice.

2.1. Conceptul și noțiunea de cultură politică

Cultura politică apare la o etapă anumită a dezvoltării societății odată cu apariția claselor, a statului. Începuturile adaptării culturii vieții politice s-au manifestat încă în statele Orientului Antic, Greciei Antice și ale Romei. Apariția științelor despre politică, stat, comportarea politică și arta dirijării vieții politice și folosirea lor în practică trebuie să fie recunoscute ca apariția culturii politice. Însuși termenul „cultură politică” pentru prima dată a fost introdus în circulație de remarcabilul cugetător al epocii civilizației moderne I.G. Gerder. El era citat la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX de un șir de savanți.

Cultura politică este realizarea cunoștințelor politice, a orientărilor prețioase, e o mostră de comportare a subiectului social (al personalității, clasei, societății) în sistemul fixat istoric al relațiilor politice și activității politice. Ea include experiența politică a societății, care e fixată în obiceiuri și legi ale claselor, grupurilor sociale, colectivelor de muncă, indivizilor, nivelul ideii lor despre puterea politică și relațiile politice, posibilitatea de a da o apreciere justă fenomenelor vieții sociale și de a ocupa o poziție politică în ea, exprimată în acțiuni sociale concrete. O determinare mai clară și mai concisă a culturii politice aparține politolo-

gului american W.Rosenbaum: „Cultura politică e modelul de orientare și comportare în politică”.

Concepem că cultura politică cuprinde totalitatea faptelor concrete ale omului referitor la institutele politice, orânduirea politică a societății, procesele și evenimentele politice trecătoare. Cultura politică este gradul de înțelegere, el constituie formele și metodele de realizare de către oameni în viața de toate zilele a unor anumite teorii și concepții politice. Cu alte cuvinte, cultura politică nu e altceva decât iscusința omului de a folosi în viața de toate zilele cunoștințele politice acumulate de el.

Cultura politică include în sine nu doar un anumit nivel de conștiință politică, dar și mijloacele folosite de către om în viața politică a societății pentru atingerea unor anumite scopuri, pentru autoafirmare politică. Astfel, omul, în activitatea sa politică cu un înalt nivel de conștiință politică și cultură politică niciodată nu va urma spusele atribuite lui Napoleon: „Sopul scuză mijloacele”.

Nivelul culturii politice a omului se exprimă, întâi de toate, în nivelul de toleranță politică manifestată de el, în consimțământul elaborării hotărârilor de compromis, în menținerea normelor civilizate de comportare politică. La diferite grupuri sociale, clase și națiuni, de asemenea în diferite perioade de dezvoltare istorică a societății aceste manifestări de cultură politică poartă un caracter diferit.

De nivelul culturii politice a omului depinde:

- gradul de socializare politică a personalității, realizat în scopul determinării rolului ei și stării în societate;
- nivelul asimilării de către om a unor anumite concepții politice, care se schimbă în dependență de schimbările condițiilor concrete și care sunt punctul de reper principal în fapte concrete ale omului în situații simple și complicate;
- admiterea de către om a sistemului de valori, caracteristic nu doar pentru un anumit grup social, o anumită clasă sau societate, dar pornind de la totalitatea de valori general umane;
- concepția diferențiată a omului privind informația existentă cu caracter oficial și neoficial;
- formele și metodele de rezolvare a situațiilor de conflict, care apar în relațiile dintre persoane, de asemenea între persoană și întreprinderile de stat și alte instituții ale societății.

Cultura politică este cel mai activ catalizator în activitatea politică, în calea de dezvoltare a civilizației. Însă în dependență de regimurile politice cultura politică poate să apară și în formă de pasivitate politică, ca o reacție specifică la politica internă și externă dusă de stat.

2.2. Geneza culturii politice

O privire retrospectivă, cât de cât cuprinzătoare și nuanțată, relevă că despre o cultură politică în adevăratul sens al cuvântului nu poate fi vorba în afara unui sau unor sisteme politice concrete, create în vederea exprimării intereselor unor anumite categorii sociale, în beneficiul atât al celor conduși, cât și al clasei conducătoare.

Să nu uităm sau să nu minimalizăm adevărul că, vrem sau nu vrem, atunci când analizăm cultura politică în cadrul unui sistem politic dat constatăm că ea include concomitent cultura politică a mării mase a cetățenilor, a grupurilor și subgrupurilor de cetățeni, precum și cultura politică a clasei conducătoare. Îmbinarea acestor categorii de interese, de idealuri, de valori și justapunerea sau contrapunerea lor poate oferi climatul de dezvoltare, de respirație a unei societăți cât mai democratice, mai eficiente, mai echitabile.

Sistemul politic este cel care, prin componentele sale cele mai importante: relații politice, instituții, organizații, valori, poate să stimuleze o cultură politică activă, partizană civilizației politice și civice.

La rândul ei, cultura politică poate influența perfecționarea sistemului social-politic, poate conștientiza necesitatea acțiunii în favoarea implementării sale, a funcționalității tuturor mecanismelor sale.

În dezvoltarea ei continuă, societatea și-a legitimat sisteme politice corespunzătoare în funcție de necesitățile și posibilitățile ei. Axul central, am putea spune, l-a constituit echilibrul dintre determinismul social-politic și determinismul tehnico-științific.

Se înțelege că interinfluențarea dintre laturi sau aspecte social-politice, tehnico-științifice nu se produce nici automat, nici instantaneu, nici linear. Influența lor este mediată și de alte circumstanțe de loc și de timp și, nu în ultimă instanță, de o anumită cultură și conștiință politică. Deci, nu poate fi vorba de un determinism reducăționist, mecanic.

În unele surse de referință relativ mai recente se menționează că termenul „putere” este de cele mai multe ori într-o mare varietate de

accepțiuni. De regulă, puterea este raportată la resurse și la utilizarea acestora.

Nu e mai puțin adevărat că în opiniile mai recente puterea nu mai e redusă la un joc între două persoane de *sumă nulă*, iar *resursele puterii nu se limitează la un simplu exercițiu de forță*.

După alte opinii, există o varietate de definiții date puterii ca fenomen care există în relațiile sociale, dar prin toate accepțiunile se recunoaște importanța conceptului pentru înțelegerea comportamentului social. Dintr-un alt unghi de vedere, puterea este un raport între conducător și cei conduși, între clasa politică, cea care ia decizii și masa aplicanților.

De asemenea, puterea este ea însăși o valoare a democrației, un barometru al sistemului de guvernare. În același timp, puterea este și un efect al democrației, un produs ce se constituie istoric *prin și pentru democrație, prin și pentru un echilibru de ordin politic, juridic, moral*.

Cultura politică este concepută și influențată de democratizarea puterii, de relația: putere-democrație. Cu atât mai mult cuplul putere-democrație stă și trebuie să stea în centrul întregii politici, respectiv al politologiei într-un stat de drept, într-o societate politică ce se vrea cât mai democratică, cât mai umană.

Din acest punct de vedere, în mai toate regiunile lumii se simte, mai ales în ultimele decenii, o efervescență (frământare) teoretică, editorială, apar numeroase tratate, lucrări, studii, cursuri universitare în care relația cultură-putere este pusă în evidență.

Cultura politică nu se reduce la o constatare sau la o contemplare; ea are un sens activ, de intervenție, de participare, de acțiune practică în vederea soluționării exigențelor, progresului, a progresului politic în general.

Cultura politică este rodul unei interferențe permanente cu cele specifice domeniilor limitrofe (învecinate): economic, social, juridic, estetic. Să nu uităm că fiecare domeniu, oricât de practic, are totuși un nivel al său teoretic, doctrinar. În asemenea cazuri problema este de ponderi, de proporții, de doze și nu de a aparține numai pragmaticului, concretului sau numai teoreticului, speculativului.

Dacă ne referim la *domeniul politicului, după convingerea și conștiința noastră se pot distinge mai multe momente: a) momentul gnoseologic (cognitiv), care presupune cunoașterea realului, a faptelor, a proceselor; cunoașterea nu doar a prezentului, dar și a trecutului, a culturii politi-*

ce, a istoriei etc.; b) momentul valoric (axiologic) care se constituie din valori politice centrice, din valorile politice – mijloc în vederea transformării individului în om – personalitate; c) momentul creator, care presupune constituirea unor valori noi, restructurarea, remodelarea elementelor trainice, perene ale vechilor valori; d) momentul socializării și comunicării valorilor, care presupune acțiunea practică, praxiologică a individului, a colectivului în realitatea prognozei sociale, politice.

Puterea, virtuțile și rosturile ei în societățile occidentale rețin atenția și a politologului Roger-Gerard Schwardzenberg. Opinia sa, dacă nu surprinzătoare, oricum interesantă, este că: „Odinioară puterea era o abstracție, un concept dezagreabil și impersonal pentru legiștii severi, care nu voiau să cunoască decât contribuții. Odinioară puterea era aproape anonimă. Așa a început democrația. După lupta contra monarhiei, apoi contra dictaturii”. Convingerea acestui distins și discret analist era că: „Dialectica existență-valori poate fi înțeleasă în toată complexitatea ei numai dacă examinăm și un alt aspect al lucrurilor, și anume – modul în care, generate de viața socială și instituite într-o tablă de valori, valorile însele influențiază, la rândul lor, viața socială”.

Într-unul dintre interviurile sale intitulat *Cultura și Politica*, regretatul Eugen Ionescu notează că, *în principiu, cultura nu poate fi disociată de politică. Cultura ca și politica sunt viața noastră. Într-adevăr, filosofia și metafizica, religia sau alte forme ale vieții spirituale și științele alcătuiesc cultura. Dar politica, în loc să fie știința sau arta organizării raporturilor dintre noi, astfel încât să permită viața în societate, viața propriu zis culturală, a căpătat în epoca noastră prioritate față de celelalte manifestări ale spiritului. Lui i se pare că politica nu este nimic altceva decât o luptă nesăbuită (lipsită de sens) pentru putere care mobilizează și monopolizează toate energiile omului modern. În realitate, însă, nu mai există nici ideologie, nici filosofie, nici artă. Când spunem că nu mai există ideologie sau filosofie, aceasta înseamnă că nicio doctrină, nicio altă formă de gândire liberă nu mai este permisă de politica diriguitoare. Orice politică ar trebui axată pe un punct de vedere care să o depășească.*

În viziunea sa, marxismul a devenit o doctrină unitară trebuind să permită acțiunii politice o libertate a omului și a spiritului, permițând acestuia, la rândul său, cunoașterea în deplină libertate filosofică sau științifică, interogarea asupra scopurilor finale.

Eugen Ionescu crede că, în esență, cultura este un fel de parlament vast unde Kant îi răspunde lui Platon, unde Platon discută cu maestrul Eckhart, unde Freud îl interoghează pe Sofocle, unde Hegel îl reia și îl adoptă pe Heraclit, unde Karl Marx îi răspunde lui Proudhon, unde Jacques Maritain îi cere explicații lui Toma d'Aquino, unde Dostoievski îi critică pe marii inchiizitori, unde Heidegger îl imaginează pe Husserl și îl continuă etc.

Într-o altă ordine de idei, Eugen Ionescu apreciază că nu există libertate fără cultură. Și mai ales nu există cultură fără libertate. El conchide de asemenea că ea, politica, are un rol de jucat și ea trebuie să permită în mod obiectiv dezvoltarea culturii în întreaga ei diversitate.

Sociologul francez Paul Henry Chombart de Lawe, abordând în lucrarea sa „*Cultura și puterea*” raportul intrinsec al acestora și încercând să pună în evidență rolul dinamic al culturii în cadrul proceselor și al transformărilor sociale revoluționare de astăzi, își orientează studiul în trei dimensiuni fundamentale: cea a societății instituționalizate (obiect), cea a culturii trăite și cea a proceselor de transformare.

Drept urmare, el distinge între cultura trăită, ca expresie a societății instituționalizate, și cultura-acțiune, ca expresie a rolului afectiv al factorilor subiectivi.

În susținerea acestei teze, el ne încredințează că: „Acest rol al subiectului depinde de conștientizarea conflictelor de interese și a situației sale în ansamblul societății, ca și de aspirație și proiecte care vor interveni în raporturile sale cu mediul înconjurător și în puterea sa de influență asupra ființelor, lucrurilor, instituțiilor. Conștientizarea practicilor este punctul de pornire al elaborării culturale”.

Într-adevăr, și miezul și finalitatea culturii politice se atestă numai în activitatea practică, în acțiunea întreprinsă la toate nivelurile de dezvoltare socioumană.

Cultura politică este o formă particulară a culturii în general, care reprezintă o sinteză a valorilor politice, a psihologiei politice.

O atenție aparte este acordată culturii politice în literatura de specialitate din perioada interbelică. Astfel, sociologi, filosofi, esteticieni precum Petre Andrei, Tudor Vianu, Mihai Roler etc., se pronunțau pentru înlăturarea sau evitarea capcanei unei interpretări subiectivist-relativiste a culturii politice. În acest sens, Petre Andrei se pronunța pentru

o „cercetare logică obiectivă” a valorilor. Tudor Vianu, înțelegând prin valori „o expresie ideală a unui acord între eu și lume, care poate fi oricât realizat”, consideră că „valorile se găsesc în bunuri și conștiința le cuprinde pe ele”. După Petre Andrei, societatea reprezintă un tot alcătuit din elemente constitutive, precum: manifestările psihice, fenomenele economice și elementele regulative, cum sunt fenomenele politice și juridice; primele edificând în concepția sociologului român structura unității sociale, în vreme ce celelalte asigură funcționarea specifică a acesteia. Întrucât premisa de pornire a sa este aceea că „politica are de a face cu voința și scopurile omenești și cu acțiuni”, Petre Andrei atunci consideră: „Când vorbim de valori politice avem în vedere înțelesul științific al acestui termen și ne referim la valorile stabilite de știința politică”. Respectivul valori se referă, după constatarea sa, la stat, la cetate, deci la formele de organizare, evident, în comun, a vieții sociale. De altfel, în mai multe lucrări ale sale sociologul ieșean consideră că statul este o valoare supremă, cu adânci reverberații și în plan politic, și în cel sociologic, politic, moral, educațional. Într-o judecată-apreciere de ordin istoric, el ne încredințează că „statul poate trece prin diferite forme de organizare, trecând de la prima sa formă – cea *militară* – *cu ceritoare, prin faza feudală și ajungând la statul de azi*”.

Într-un extrem de interesant studiu asupra relației societate-valori, regretatul filosof Dumitru Ghișe aprecia că lumea valorilor nu este o lume suprasensibilă și supraumană, care ar exista în afara societății și istoriei și nici una a arbitrariului și subiectivității. După același autor, modalitatea specific-umană de însușire, structurare și modelare a realului, rod al creației umane în cadrul societății și al istoriei, lumea valorilor este alcătuită dintr-o multitudine caleidoscopică de valori, de o mare diversitate tipologică cu semnificații și funcții variate în viața socială în ansamblul ei.

Așadar, cultura politică a declanșat și, nu ne îndoim, va declanșa un imens număr de definiții, caracterizări, aprecieri care mai de care mai interesante și oportune, chiar dacă față de unele sau altele putem avea rezerve, rețineri, îndoieli.

2.3. Conturarea concepțiilor teoriei culturii politice

Considerându-se moștenitorii acestor tradiții intelectuale, G.Almond și S.Verba și-au propus să stabilească dacă în democrațiile americană și britanică, democrații ce au rezistat la toate evenimentele tragice ale anilor '20 și '30, au existat „mai multă prietenie, parteneriat și reținere politică (de la Aristotel), mai mult interes personal bine perceput, temperanță și autoconducere (de la Tocqueville), mai multă moderație animată (de la Bagehot)” decât în țările care au dat curs tiraniei populiste.

În lucrarea lor ei se referă la modul în care științele sociale menționate au contribuit la conturarea conceptului de cultură politică și a fizionomiei studiului „The Civic Culture”.

Teoria iluministă privind rolul educației în societate și-a găsit aplicare în setul de întrebări cu privire la nivelul educației, la expunerea la mijloacele de informare în masă, la cunoștințele și abilitățile politice.

Conceptele sociologice ale lui M.Weber și T.Parsons au furnizat categorii analitice majore, au focalizat atenția pe problemele generale ale funcționării sistemelor politice. A fost folosită separarea aspectelor cognitive, afective și evaluative ale orientărilor față de obiectele politice. Tipurile de autoritate ale lui M.Weber și modelul variabilelor al lui T.Parsons au intrat în clasificarea tipurilor de cultură politică parohială, de supunere și participativă, furnizând elementele conceptuale cu care Almond și Vebra au creat „amestecul” culturii civice. Teoria sociologică a oferit și variabilele stratificării după ocupație, venit și educație.

Preluând teoria democrației liberale, Almond și Vebra au tratat democrația ca sistem, au insistat asupra structurilor, aranjamentelor sale instituționale. Convinși că „teoreticienii democrației, de la Aristotel la Bryce, au accentuat ideea că democrația este menținută de participarea cetățenilor activi la treburile civice, de un înalt nivel de informație despre treburile publice și de un răspândit simț al responsabilității civice”, G.Almond și S.Verba au dezvoltat această idee sub forma conceptului de cultură civică susținătoare a unui regim democratic stabil.

Introducerea în vocabularul conceptual al politologiei a unui termen antropologic, cel de cultură, ar fi putut fi însoțită de „importarea” nu doar a avantajelor, ci și a ambiguităților acestuia. Pentru a evita acest lucru, Almond și Verba precizează că folosesc termenul doar cu unul dintre multiplele sale sensuri, acela de orientare psihologică spre obiectele

sociale. S-au preluat și alți termeni antropologici, precum: socializare, aculturație, conflict cultural. Preluarea, din antropologia culturală a lui Malinowski, a principiului organizării îi determină pe cei doi politologi americani să reprezinte sistemul politic ca pe un ansamblu al exigențelor structurale și funcționale pe care cultura politică trebuie să-l regleze și coordoneze. Interpretarea psihologică, de către Malinowski, a cutumei (normă consfințită pentru o lungă durată), ca formă de conduită reglată și uniformizată de tradiție, a credinței și ideii se traduce în teoria culturii politice în comportament, convingeri, cunoștințe. Din antropologia culturală s-au preluat preocuparea pentru modul în care credințele și valorile culturale fundamentale afectează funcționarea sistemelor politice, precum și preocuparea pentru originile unor astfel de credințe și valori. Această abordare nu s-a concentrat pe credințele și valorile individuale, ci pe modelele culturale ce caracterizează întreaga societate.

Ipotezele psiho-culturale au fost testate în lucrarea „The Civic Culture” prin întrebări privitoare la experiențele cu modelele de autoritate din familie, școală, locul de muncă. Impactul psihologiei sociale s-a manifestat în acele părți ale lucrării care se ocupă de structura internă a atitudinilor politice, de relația dintre capacitatea de a înțelege politicul, pe de o parte, și simțul abilității de a influența politicul, precum și de experiența reală acumulată în încercarea de a-l influența, pe de altă parte.

Cercetătorii culturii politice au beneficiat și de tehnica sondajului care a făcut posibilă o mai bună descifrare a fenomenelor și proceselor politice prin metodele, tehnicile și explicațiile oferite de științele sociale, precum și „o mult mai acută specificare și elaborare a dimensiunilor subiective ale vieții politice democratice stabile”. În același timp, și progresele înregistrate de psihologie și sociologie în domeniul metodelor și tehnicilor de culegere, analizare, măsurare a datelor au sporit capacitatea politologilor „de a face mai precise caracterizări ale orientărilor psiho-culturale ale populației în politică”.

2.4. Definiții și dimensiuni ale culturii politice

Din multitudinea definițiilor culturii politice vom selecta pe cele mai semnificative. După G.Almond, cultura politică reprezintă rețeaua orientărilor, atitudinilor, valorilor, convingerilor prin care individul se

raportează la sistemul politic. S.Verba consideră cultura politică a unei societăți ca fiind sistemul credințelor empirice, al simbolurilor expresive și valorilor care definesc situația în care are loc acțiunea politică, precum și sistemul de convingeri cu privire la matricea interacțiunii politice și a instituțiilor politice.

În concepția lui L.Pye, cultura politică este un set de atitudini, credințe și sentimente care dau ordine și sens unui proces politic și oferă regulile și principiile subiacente (plasate de desubt) care reglează comportamentul politic. Ea cuprinde atât idealurile politice, cât și normele cu care se operează în politică.

Politologul american Ch.Foster consideră cultura politică o sumă a valorilor percepute în comun și simțite profund și a credințelor corespunzătoare lor ce penetrează activitățile politice dintr-o societate dată.

L.Herson, referindu-se, mai întâi, la cultura politică americană, prin care înțelege „ce se face și nu se face în viața politică”, definește, apoi, conceptul ca un set, larg împărtășit, de valori privind guvernul și politica, de păreri în legătură cu ceea ce guvernul ar trebui să facă, de idei despre scopurile politicii publice. G.Patrik, arătând că prin cultură politică se înțelege modelul specific al standardelor autoritare care precizează sfera comportamentului acceptabil pentru participanții oricărui sistem politic, afirmă că aceasta constă în întreaga serie de convingeri și idei despre structura autorității, de norme (reguli și legi), de valori (scopuri și obiective), de simboluri cuprinse în constituția formală sau care sălășluiesc într-un grup de obiceiuri și deprinderi neformale, a căror încălcare reamintește sancțiunea autoritară.

Politologul englez Al.Ball afirmă că o cultură politică se compune din atitudini, credințe, emoții și valori ale societății legate de sistemul politic și de problemele politice. R.Marcridis consideră că prin cultură politică se înțelege scopurile împărtășite de o comunitate și regulile acceptate de ea. După S.Beer, componentele culturii politice sunt valori, credințe și atitudini emoționale despre cum ar trebui să se desfășoare o guvernare și despre ce ar trebui să facă ea. Furnizându-i „un sistem de credințe (o hartă cognitivă), o cale evaluativă a operațiilor politice și un set de simboluri expresive”, cultura politică orientează un popor spre sistemul politic și procesele acestuia. După D.Kavanagh, cultura politică este o expresie prescurtată ce desemnează mediul emoțional și atitudinal în care operează sistemul politic.

Polonezul J.Wiatr consideră că în cultura politică se include: cunoașterea faptelor politice, aprecierea fenomenelor politice, judecățile de valoare privind modul cum trebuie executată puterea, partea emoțională a atitudinilor politice, modelele comportamentelor politice recunoscute într-o societate dată. Sintetizând, el afirmă că prin cultură politică se înțelege un ansamblu de atitudini, valori și metode de comportament referitoare la relațiile reciproce dintre putere și cetățeni. După politologul polonez W.Markiewicz, cultura politică reprezintă acele elemente istorice constituite în cultura luată global care vizează valorile recunoscute și acceptate de către o colectivitate dată ce se referă la sistemul puterii de stat. În sfera culturii politice se includ criteriile după care societatea este obișnuită să aprecieze politica statului, să se solidarizeze cu direcțiile acțiunilor puterii sau să li se împotrivescă. El consideră drept componente ale culturii politice: conștiința istorică, atitudinile și comportamentele politice, conducerea politică, regulile jocului politic, principiile pedagogiei politice. F.M. Burlački privește cultura politică sub aspectul nivelului cunoașterii și percepției despre putere și politică deținute de diferiți indivizi, precum și al nivelului activității lor politice determinate de cunoașterea și percepția politică.

Francezul Y.Schemeil folosește pluralul „culturi politice” deoarece, spune el, nu există o cultură politică unică în care să se regrepeze toate caracteristicile politice ale unei societăți. Singularul „cultură politică” sugerează o cultură politică unică, având efecte multiple asupra politicilor publice și a vieții politice dintr-o țară. Expresia „culturi politice” sugerează pluralismul cultural pe care singularul nu-l implică. Factorul comun al acestor culturi este, după părerea sa, atitudinea față de sistemul politic. În concepția lui Y.Schemeil, cultura politică este ansamblul sistemelor de credințe și semnificații politice pertinente (potrivite) pentru o colectivitate.

Analiza definițiilor ne face să concluzionăm că acest concept de cultură politică reprezintă dimensiunea subiectivă a sistemului politic. Cultura politică a unei națiuni derivă din modul în care se internalizează și se reflectă sistemul politic în gândirea, în cunoașterea membrilor societății, derivă din experiențele pe care le au indivizii cu privire la viața politică. În același timp, ea provine din modalitățile de apreciere a sistemului politic de către indivizi, din pasiunile și efectele politice ale acestora. Creatorii termenului de cultură politică se referă explicit la faptul că aceasta

este „manifestarea, în formă agregată, a dimensiunilor psihologice și subiective ale politicului”, este un model formal de distribuire socială a atitudinilor cognitive, afective și evaluative față de sistemul politic. Și D.Kavanagh consideră cultura politică o abstracție, în sensul că politologii abstractizează informațiile oferite de mediu cu privire la cunoștințele, sentimentele ce modelează și dau sens actelor politice.

Simpla enumerare a acestor definiții vădește larga acceptare a termenului de către mulți politologi de diferite orientări ideologice. Dar termenul „cultură politică” a fost criticat atât de cercetătorii radicali, cât și de cercetătorii conservatori. Unii au respins în totalitate termenul, alții le-au reproșat lui Almond și Verba doar accentul pus pe aspectele psihologice, subiective ale sistemului politic. Unii cercetători marxști i-au criticat pe cei doi politologi nord-americani pentru faptul că ar fi minimalizat rolul factorilor structurali în formarea culturii politice, acordând o importanță mai mare atitudinilor și valorilor, nu însă condițiilor politice și sociale. Glenda Patrik consideră că definiția psihologică a culturii politice reflectă o interpretare subiectivă și reduționistă a conceptului. Dar, așa cum s-a văzut, chiar definiția „obiectivă” propusă de autoare nu poate face abstracție de valori, norme, simboluri, idei, convingeri.

Unii politologi conservatori resping conceptul de cultură politică, deoarece este un concept american aplicabil culturii politice a clasei de mijloc și nu situațiilor din țările vest-europene. J.Schissler susține că acest concept favorizează pragmatismul și democrația participativă și nu filosofia dreptului care stă la baza sistemului politic german și a culturii politice legaliste germane.

Alți politologi, identificând conceptele de cultură politică și de caracter național, îi critică pe G.Almond și S.Verba, afirmând că folosesc un termen imprecis și vag (neclar). Este adevărat că în privința caracterului național funcționează niște stereotipuri care fixează imaginea unei națiuni într-un simbol, într-o expresie: arabii șireți, chinezii cruzi și gregari, italienii mincinoși, mexicanii leneși, americanii copii maturi, britanicii flegmatici, germanii disciplinați și creștini caritabili, musulmanii fanatici etc. Aceste formule au o durată de supraviețuire îndelungată. Dar, Almond și Verba nu au elaborat epitețe referitoare la cele cinci națiuni studiate, ci s-au referit la multitudinea atitudinilor indivizilor acestor țări față de viața politică, descoperind unele note dominante care ar caracteriza, sintetic și plastic, cultura politică a unei țări.

G.Almond și S.Verba s-au oprit la dimensiunile cognitivă, afectivă și evaluativă ale atitudinilor față de obiectele politice.

- **Dimensiunea cognitivă se referă la cunoștințele asupra sistemului politic și faptelor politice.**

- **Dimensiunea afectivă include sentimentele de atașament, de angajare sau de refuz față de instituțiile și evenimentele politice, deci partea emoțională a atitudinilor politice.**

- **Dimensiunea evaluativă se referă la judecățile de valoare, la opiniile exprimate asupra sistemului politic și fenomenelor politice.**

Între aceste dimensiuni există interdependențe.

Pentru a avea loc o evaluare a sistemului politic sunt necesare cunoștințe asupra lui. Cunoștințele despre sistemul politic modelează și, la rândul lor, sunt modelate de sentimentele nutrite (alimentate) față de acesta. Dimensiunile cognitivă și afectivă sunt influențate de atitudinea evaluativă. Dimensiunea cognitivă este importantă deoarece furnizează materia primă a judecăților de valoare și a sentimentelor politice. De regulă, capacitatea de a aprecia și judeca sistemul politic presupune o cunoaștere mai mult sau mai puțin întinsă a acestuia. Totuși, evaluările și efectele pot fi exprimate chiar într-un context în care cunoașterea sistemului politic este foarte slabă și difuză. Cunoașterea sistemului politic și expresia opiniilor asupra acestuia nu merg întotdeauna împreună. Necunoașterea politică nu împiedică cetățenii „ignoranți” să aibă poziții asupra problemelor de politică generală. Amestecul de ignoranță și voința de exprimare poate chiar caracteriza anumite culturi. **E vorba de o tendință a indivizilor de a voi să se exprime chiar în condițiile unei sărăcii de informație.**

Conceperea culturii politice din perspectiva acestor dimensiuni are o importanță teoretică și practică. În plan teoretic, **pornind de la dimensiunile cognitivă, afectivă, evaluativă, se realizează o tipologie a culturilor politice și o clasificare a indivizilor unei societăți în parohiali, dependenți și participanți.** Cunoașterea distribuției acestor dimensiuni în cadrul unei națiuni, surprinderea nivelului extins sau restrâns al fiecăreia dintre ele permit acțiunea de socializare politică dirijată să accentueze, după caz, fie asupra laturii cognitive, fie asupra laturii afective, fie asupra laturii evaluative ale culturii politice sau asupra tuturor în integritatea lor sistemică.

Binomul cultură-civilizație se reflectă, într-o formă mediată, asupra binomului cultură politică-știință politică. Primele relații din fiecare cu-

plu se bizuie în esență pe caracterul sistematic al cunoștințelor, al principiilor specifice.

Prin toate acestea, cultura politică este cosubstanțială politicii. Ea îi promovează valorile, idealurile, rosturile. Îi conștientizează sugestiile, regulile, metodele. Îndrăzneam și cu alt prilej să susținem că „o politică bine echipată rațional oferă și alternative pe măsură”, că „marile politici nu vor fi niciodată rodul unor subculturi politice”.

Cultura politică sporește, mediat desigur, gradul de libertate prin cunoaștere, prin conștientizare a ceea ce am făcut, facem și ne propunem să facem. Prin aceasta, cultura politică sporește gradul de eficiență a acțiunilor individuale, colective, naționale.

Experiența probează conexiunile mai mult sau mai puțin directe dintre cultură în general și cultura politică în special, dintre cultura politică și democrație. Nu putem concepe cultura politică fără sau opusă unei psihologii în general, unei psihologii sociale în special.

Potrivit concepției unor doctrinari, precum Gabriel Almond și Sidney Verba, **prin cultură politică se înțelege un ansamblu de atitudini, de valori și modele de comportament referitoare la relațiile reciproce dintre organizarea politică, activitatea politică și cetățeni.**

În general, cultura politică este înțeleasă ca fiind cultura politică a unor mase largi de cetățeni și ca o cultură politică a elitelor. Din acest unghi de vedere, și în literatura noastră de specialitate se notează că cele mai relevante puncte de vedere ar fi diferențierile generate în conținutul culturii politice de condițiile specifice de existență ale categoriilor sociale care se răsfrâng asupra culturii politice, determinând moduri de raportare și evaluare distincte ale regulilor de acțiune și ale rezultatelor guvernării societății respective.

Cultura politică, civică presupune o cunoaștere a relațiilor social-politice, a structurilor și instituțiilor politice, a sistemelor și subsistemelor politice, a practicii social-politice în plan social, organizațional, material. În același timp, cultura politică presupune cunoașterea funcționalității tuturor acestor sisteme, structuri, organizații.

Cultura politică presupune, totodată, în plan spiritual, cunoașterea valorilor politice: democrație, pluralism, echitate, libertate etc., interferența acestora, prin excelență în plan politic.

În studiile și în lucrările apărute în legătură cu cultura politică se insistă aproape în exclusivitate asupra a ceea ce înseamnă politicul, sur-

prins în variile sale ipostaze numai pe plan intern, dacă ne referim la cultura politică dintr-o țară. Noi credem că cultura politică a unei nații, a unui anumit popor nu se rezumă la cultura națională și nici nu se poate pune în valoare dacă nu o privim la dimensiunile sale cosubstanțiale: naționale și internaționale. În mod deosebit, cultura politică se referă și la stilul politic, la maniera conducerii social-politice, la limbajul folosit, la metafora utilizată în comunicare, în arta argumentării.

În ce ne privește, considerăm că cultura politică întotdeauna este immanent legată de istoria și psihologia unui popor, a unor popoare, națiuni. Tocmai aceste multiple fațete fac pe cât de importantă, pe atât de necesară cultura politică.

În cadrul unei culturi, cultura politică este segmentul cel mai dinamic, cel mai angajat în promovarea unor idealuri nobile. Cultura politică conștientizează lupta pentru promovarea idealurilor care privesc propășirea patriei, a statului în genere, a statului de drept în special, pentru cunoașterea istoriei politice, a idealurilor și valorilor de libertate, suveranitate, independență, egalitate, democrație.

Am putea spune că între cultura politică și democrație s-a născut și se dezvoltă o legătură intrinsecă și reciprocă. Cu cât gradul de cultură este mai înalt, mai bine consolidat și susținut în întreaga societate, cu atât democrația este mai eficientă, mai productivă, mai bine înțeleasă ca o coordonată esențială a dezvoltării societății.

La rândul ei, democrația bine servită de instituțiile politice, culturale, sociale etc. creează cadrul propice unei substanțiale și eficiente culturi politice.

Corelația cultură politică-democrație ni se pare a fi cu atât mai importantă și necesară în fostele țări socialiste care moștenesc și din acest punct de vedere o zestre mai grea. Ele sunt chemate a surmonta un handicap apreciabil comparativ cu statele mult mai dezvoltate și în ce privește progresul social, politic, democratic.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Determinați/ Stabiliți ce determină nivelul culturii politice a omului.
2. Stabiliți aportul lui G.Almond și S.Verba la dezvoltarea teoriei culturii politice.

3. Comparați dimensiunile cognitivă, afectivă, evaluativă ale culturii politice.
4. Estimați conturarea concepțiilor teoriei culturii politice.

Bibliografie:

1. Almond G., Verba S. *Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. București, 1996.
2. Voiculescu M. *Conștiință și progres*. Iași: Junimea, 1984.
3. Ghișe D. *Societatea și valorile*. În: Valori și norme politice. București: Editura Politică, 1988.
4. Paul Henry Chombart de Lawe. *Cultura și puterea*. București: Editura Politică, 1982.
5. Voiculescu M. *Îndoieli și certitudini*. Casa Editorială Odeon, 1992.
6. Varzari P. *Sociologie politică*. Chișinău, 2015.
7. Radu R. *Cultura politică*. București, 1991.

Tema 3. TIPURILE ȘI FUNCȚIILE CULTURII POLITICE

Conținuturi:

- 3.1. Clasificarea culturilor politice. Subculturile politice
- 3.2. Funcțiile culturii politice
- 3.3. Culturile politice: parohială, dependentă, participativă
- 3.4. Afinitatea dintre cultura și structura politică, culturile politice mixte

Obiective de referință:

- să identifice tipurile de cultură politică;
- să determine subculturile politice;
- să generalizeze manifestarea funcțiilor culturii politice;
- să compare culturile politice – parohială, dependentă, participativă;
- să demonstreze afinitatea dintre cultura și structura politică;
- să evalueze specificul culturilor politice mixte.

3.1. Clasificarea culturilor politice. Subculturile politice

Cultura politică ca fenomen social a suferit schimbări esențiale în mersul istoriei. Pentru fiecare perioadă istorică de dezvoltare a societății și caracteristic un anumit nivel de cultură politică, care se determină prin relațiile existente dintre „societatea civilă” și sistemul politic. Cercetătorii evidențiază următoarea tipologie:

1. Cultura politică arhaică. Principalele trăsături caracteristice: lipsa distanței dintre comunitatea politică și stat, nivel înalt de colectivitate, participarea indivizilor la rezolvarea problemelor generale;

2. Cultura politică de elită. Trăsăturile caracteristice principale: adâncirea distanței dintre societatea civilă și sistemul politic (stat), slăbirea simțului de colectivism, alienarea majorității de la hotărârea chestiunilor politice, nivelul scăzut al activității ei politice;

3. Cultura politică reprezentativă. Trăsăturile caracteristice principale: apariția formelor intermediare de legătură dintre societatea civilă și sistemul politic, îmbinarea formelor individuale și colective de comportare este mai înaltă decât măsura de politicizare a societății în cultura elitară;

4. Cultura politică a conștiinței civice. Trăsătura caracteristică: activitatea politică permanentă în toate sferele vieții sociale.

Cultura politică în concepția lui G.Almond și S.Verba este distribuția particulară a pattern-urilor din orientările către fenomene, procese politice, așa cum se realizează aceasta între membrii societății. Înainte de a ajunge la asemenea distribuții, trebuie să avem o modalitate de a aborda sistematic orientările individuale către valorile politice. Cu alte cuvinte, avem nevoie să definim și să specificăm modurile de orientare politică și clasele de valoare politică. În ce privește definiția și clasificarea referitoare la tipurile de orientare politică, aceștia îi urmează pe Parsons și Shils.

„Orientarea” se referă la aspectele internalizate ale valorilor și relațiilor. Ea include „orientarea cognitivă”, adică cunoașterea despre credința cu privire la sistemul politic, rolurile sale și deținătorii acestor roluri, *input*-urile și *output*-urile; „orientarea afectivă” sau sentimentele privind sistemul politic, rolurile sale: personalul și performanța, „orientarea evaluativă”, judecățile și opiniile cu privire la valorile politice care în mod tipic implică o combinație a standardelor și criteriilor de evaluare cu informația și sentimentele.

În clasificarea obiectelor orientării politice pornim de la sistemul politic „general”. Avem de-a face aici cu sistemul ca un tot unitar și include sentimente precum patriotismul sau alienarea, cunoștințe și evaluări de noțiuni ca „mare” sau „mică”, „puternică” sau „slabă”, ori forme de guvernământ ca „democratică” sau „socialistă”. La cealaltă extremă distingem orientările către „sine” ca actor politic; conținutul și calitatea normelor obligației politice personale, precum și conținutul și calitatea simțului competenței personale vizavi de sistemul politic. În abordarea părților componente ale sistemului politic distingem, mai întâi, trei clase de obiecte: roluri sau structuri specifice, precum corpuri legislative, executive sau birocratice; incumbents ai unor roluri, cum ar fi monarhi, legiuitori și administratori, și politici publice particulare, decizii sau impuneri de decizii. Aceste structuri, ceea ce desemnăm prin incumbents, și deciziile pot fi, în schimb, clasificate dintr-o perspectivă mai largă ca fiind implicate fie în procesul politic sau de „input”, fie în procesul administrativ sau de „output”. Prin termenul „proces politic” sau de „input” ne referim la fluxul de cereri dinspre societate înspre corpul politic și la conversiunea acestor cereri în politici administrative. Unele structuri

care sunt în mod predominant implicate în procesul de input sunt partidele politice, grupurile de interese și mediile de comunicare. Prin termenul „proces administrativ” sau de output ne referim la acel proces prin care politicile autoritare sunt aplicate sau impuse. Structurile predominant implicate în acest proces includ birocrațiile și curțile.

O mare parte din politică se face în birocrații și în curți, iar structurile pe care noi le etichetăm ca fiind de input, cum ar fi grupurile de interese și partidele politice, sunt adesea preocupate de detaliile administrării și de promulgarea deciziilor. Ne referim aici la o diferență de accent, una care este de mare importanță în clasificarea culturii politice.

Tabelul 1. *Dimensiuni ale orientării politice*

1.	2.	3.	4.
Sistemul ca obiect general	Obiecte de input	Obiecte de output	Sinele ca obiect
Cunoștința Afectul (sentimentul) Evaluarea			

Distincția pe care o facem între culturile politice participativă și dependentă se bazează parțial pe prezența sau absența orientării față de structurile specializate de input. Pentru clasificarea privitoare la culturile politice nu este de mare importanță faptul că aceste structuri specializate de input sunt de asemenea implicate în performanța funcțiilor de impunere și că cele administrativ specializate sunt implicate în performanța funcțiilor de input.

Lucrul important pentru clasificare este către ce obiecte politice sunt orientați indivizii, cum sunt ei orientați către ele și dacă aceste obiecte sunt implicate predominant în fluxul „ascendent” al facerii politicilor sau în fluxul „descendent” al impunerii politicilor. Vom trata această problemă în detaliu când vom defini clasele majore ale culturii politice.

Putem consolida ceea ce am afirmat până acum despre orientările individuale către corpul politic folosind o matrice simplă de 3+4 (Tab. 1), care ne spune că orientarea politică a unui individ poate fi abordată în mod sistematic dacă explorăm următoarele aspecte:

1. Ce cunoaștere deține el cu privire la noțiunea pe care o are și la accepția pe care o dă el sistemului lui politic în termeni generali, ce știe despre istoria lui, dimensiunea, localizarea, puterea, caracteristicile „constituționale” și alte asemenea? Care sunt sentimentele sale față de aceste caracteristici sistematice? Care sunt opiniile și judecățile sale mai mult sau mai puțin chibzuite cu privire la acestea?

2. Ce cunoștințe are el privind structurile și rolurile, variatele elite politice și propunerile de politici implicate în fluxul ascendent al conșperii politicii? Care sunt sentimentele și opiniile sale privind aceste structuri, lideri și propuneri de politici?

3. Ce cunoaștere deține el cu privire la fluxul descendent al impunerii politicilor, la structurile, indivizii și deciziile implicate în proces? Care sunt sentimentele și opiniile cu privire la ele?

4. Cum se percepe pe sine ca membru al sistemului său politic? Ce cunoaștere deține el cu privire la drepturile, puterile, obligațiile și startegiile sale de acces la zonele de influență? Cum își percepe propriile capacități? Ce norme de participare și de performanță recunoaște și folosește el în formularea unor judecăți politice sau atunci când ajunge la opinii?

Termenul **subcultură politică** este folosit de majoritatea politologilor pentru a desemna modul în care se raportează la sistemul politic diferitele subdiviziuni ale societății. După criteriul regional, există subculturi politice regionale aflate într-un anumit raport cu cultura politică națională; după criteriul grupului social, există subculturi politice ale diferitor grupuri sociale; după criteriul elită-masă, există o subcultură a elitei și una a masei. După unii cercetători, cultura politică ar fi mai degrabă o metaforă ce cuprinde varietăți distincte ale orientărilor politice. Alții afirmă că ar fi mai bine să fie luat în considerare un agregat de subculturi și nu o cultură a întregului, o cultură politică globală.

În cadrul unei țări pot exista opinii comune cu privire la unele probleme politice, dar și o mare varietate de opinii diferite privind alte probleme politice importante. Din punctul de vedere al distribuției atitudinilor politice ale diferitor grupuri, cultura politică poate fi consensuală sau polarizată. Într-o cultură consensuală există în general un acord popular în problemele-cheie. Cei mai mulți dintre cetățeni vor adopta o politică a consensului. Într-o cultură polarizată vor exista divergențe între opiniile grupurilor cu privire la rolul cetățenilor în politică, la cel mai bun tip de guvernământ, la importanța stabilității politice, la securitatea națională. Orice

politică adoptată de elite va produce nemulțumiri în rândurile unor indivizi sau grupuri. Dar diversitatea distribuției opiniilor politice cu privire la diferite probleme nu trebuie să conducă la ideea existenței subculturilor. Doar atunci când modelele de distribuție a opiniilor sunt stabile în timp poate fi vorba de subculturi politice.

O cultură consensuală nu este lipsită de subculturi. Între acestea se manifestă o concordanță de opinii cu privire la unele probleme și deosebiri de vederi referitoare la altele. Într-o cultură polarizată, subculturile se pot afla în conflict, în divergență cu privire la unele obiective strategice, precum: economie liberală sau economice planificată, societate tolerantă sau societate puritană (moralitate severă), proiecte democratice de ameliorare a condiției umane sau proiecte totalitare.

V.Amelin structurează subculturile politice, coordonând caracterul lor cu nivelul de realizare a drepturilor și libertăților proclamate. Lor le sunt atribuite următoarele subculturi politice: 1) *radicală* – exponenții ei sunt „neformali”, cu un înalt nivel de lezare socială, cu un înalt nivel de activitate politică oficială și neoficială, care au o solitudine pozitivă față de liderii politici oficiali, o atitudine negativă față de valorile politice oficiale și una pozitivă față de cele neoficiale; 2) *reformistă* – exponentul ei este intelectualitatea cu un nivel de lezare socială de mijloc, cu un nivel înalt de activitate politică. Ea are o atitudine pozitivă față de liderii politici oficiali și neoficiali, o atitudine negativă față de valorile politice oficiale și una pozitivă față de cele neoficiale; 3) *oportunistă* (care reiese din posibilitățile date) – exponentul ei este elita creatoare cu un nivel scăzut de lezare, cu un înalt nivel de activitate politică oficială și unul scăzut față de cele neoficiale. Ea are o atitudine pozitivă față de liderii politici oficiali și negativă față de cei neoficiali, o atitudine negativă față de valorile politice neoficiale; 4) *conformistă* (interpretativă) – exponentul ei este activul partidelor, cu un nivel înalt de activitate politică oficială și neoficială. El are o atitudine pozitivă față de liderii politici și față de valorile politice; 5) *loială* – exponentul ei este „populația” cu un nivel scăzut de lezare socială, cu un nivel scăzut de activitate politică oficială și unul foarte scăzut față de cea neoficială. Are o atitudine pozitivă față de liderii politici și valorile politice oficiale și o atitudine negativă față de liderii neoficiali.

Din punctul de vedere al lui G.Almond și S.Verba, majoritatea culturilor politice sunt eterogene. Chiar și cele mai dezvoltate culturi par-

ticipative conțin straturi supraviețuitoare de dependenți și parohiali. Și chiar în interiorul acelei părți a culturii care este orientată către participare vor exista diferențe persistente și semnificative de orientare politică. Folosim termenul „subcultură” pentru a ne referi la aceste părți componente ale culturilor politice. Însă trebuie să distingem cel puțin două tipuri de clivaj subcultural. Mai întâi, termenul poate fi folosit prin referire la straturi de populație care sunt în mod persistent orientate într-un fel sau altul către input-uri și output-uri de politici, dar sunt orientate „în mod fidel” către structura politică. Astfel, în Statele Unite aripa de stânga a partidului democrat și aripa de dreapta a partidului republican acceptă ca legitime structurile politicii și formei americane de guvernare, însă diferă una de cealaltă într-o serie întregă de probleme de politică internă și externă.

Dar tipul de clivaj de care suntem cel mai interesați este acela care apare în sisteme continuu amestecate. Astfel, într-o cultură mixtă parohial-dependentă, o parte a populației va fi orientată către difuzele autorități tradiționale, iar cealaltă – către structura specializată a sistemului autoritar central. O cultură mixtă parohial-dependentă poate fi efectiv caracterizată la fel de bine printr-un clivaj „vertical”, ca și printr-unul orizontal. De pildă, dacă acel corp politic include două sau mai multe componente tradiționale, atunci, față de subcultura dependentă în curs de apariție, vor mai exista în plus culturile separate persistente aparținând unităților tradiționale formal amestecate.

Cultura mixtă dependent-participativă este mai aproape de contemporaneitate în Occident. O trecere reușită de la o cultură dependentă către una participativă implică difuzarea orientărilor pozitive către infrastructura democratică, acceptarea normelor obligației civice și dezvoltarea unui sentiment al competenței civice în rândurile unei proporții substanțiale a populației. Aceste direcții pot combina orientări dependente și parohiale sau pot intra în conflict cu ele. În secolul al nouăsprezecelea, Anglia s-a mișcat în această direcție și a dobândit o cultură politică de acest fel, care combina respectivele orientări. Nu e mai puțin adevărat că radicalii în prima parte a secolului al nouăsprezecelea, iar socialiștii și grupurile laburiste de extremă stângă într-o perioadă mai târzie, se opuseseră monarhiei și Camerei Lorzilor. Însă aceste tendințe au condus la transformarea, nu la eliminarea acestor instituții. Prin urmare, subculturile politice din Anglia sunt exemple pentru primul nostru tip de clivaj,

bazat cel mai degrabă pe diferența persistentă de politici decât pe orientări fundamentale diferite în raport cu structura politică.

Franța este cazul clasic al celui de-al doilea tip de eterogenitate politic-culturală. Revoluția franceză nu a rezultat dintr-o orientare omogenă către o structură politică republicană; în schimb, ea a polarizat populația franceză în două subculturi: una cu năzuință participativă, iar cealaltă dominată de orientări dependente și parohiale. Structura sistemului politic francez a fost în discuție de atunci încoace mereu, iar ceea ce a fost mai întâi o bipolarizare a culturii politice a reprezentat o etapă urmată de fragmentări suplimentare, după cum socialiștii au urmat jacobinilor, comuniștii socialiștilor, după cum extrema dreaptă s-a divizat într-o parte „mobilizată” și în una „nemobilizată” în raport cu sistemul. În multe alte țări europene, eșecul elitelor dominante, creat la nivelul cererilor moderate de schimbări structurale și de politici avansate de către stânga în prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea, a condus către stânga structural alienată, revoluționar - socialistă, sindicalistă și anarhistă din a doua jumătate a secolului.

În Anglia, Statele Unite și în țările scandinave, problemele controversate ale structurii politice au fost rezolvate în decursul secolului al nouăsprezecelea și la începutul secolului următor, iar rezultatul s-a concretizat în culturi politice eterogene, în sensul orientării structurale. Fenomenele subculturale din aceste țări au depins de diferențe persistente în politicile urmate. Atât stânga, cât și dreapta au avut tendința de a accepta structura politică existentă, deosebindu-se doar în ceea ce privea substanța politicilor și personalul politic. Ceea ce este mai interesant se leagă de faptul că, în ultimele decenii, diferențele în politicile urmate au avut tendința de a fi mai puțin ascuțite, iar acum există o suprafață mai largă a acordului. Cu alte cuvinte, clivajul subcultural s-a atenuat, iar omogenitatea culturală s-a extins de la orientarea structurală la orientarea politică.

Specificul dezvoltării societăților din spațiul ex-sovietic îl mai constituie și coexistența în interiorul lor a unor subculturi diverse, care uneori se exclud reciproc.

Subculturile societății noastre au capacitatea nu doar de a distruge, dar și de a crea. De aceea, căutarea unor compromisuri, a consensului – atunci când e vorba despre cele mai importante chestiuni privind dezvoltarea țării – poate deveni un factor important al asigurării balanței politice în interiorul statului, prin urmare, și al stabilității general-naționale. Așa cum

menționau G.Almond și S.Verba, oamenii de stat care doresc să instaureze democrația politică își concentrează deseori eforturile asupra instituirii unui lot formal de instituții democratice și asupra adoptării Constituției. Însă pentru dezvoltarea unei guvernări democratice stabile și eficiente se cere ceva mai mult. Dacă cultura politică nu e în stare să susțină sistemul democratic, șansele de succes ale acestuia nu sunt mari.

Considerăm că este necesar un program de stat privind implantarea culturii toleranței, demontarea stereotipurilor negative, cultivarea diversității etnice ca principala demnitate și bogăție a națiunii. Se cer realizate în societate programe ce urmăresc păstrarea și dezvoltarea tradițiilor și culturilor naționale, crearea unor centre de cultură, a unor secțiuni și grupuri naționale în sistemele de învățământ, întemeierea și funcționarea presei, radioului și televiziunii în limbile materne etc.

O parte importantă a muncii în acest domeniu o constituie răspândirea cunoștințelor cât mai veridice și complete despre cultura, tradițiile și obiceiurile cetățenilor ce aparțin la diverse etnii, stimularea interesului pentru alte culturi, îndeosebi în cazul generațiilor tinere. La rândul lor, acestea fac actuală aprofundarea cercetărilor etnologice, cer adoptarea unor decizii politice adecvate. În caz contrar, materia socială, dezmembrată, conștiința fragmentată și mentalitatea separată pot genera consecințe etnoculturale neașteptate și necontrolabile.

O problemă de sine stătătoare care se cere cercetată multilateral e cea a culturii politice a elitei guvernante și a instituțiilor puterii de stat. Doar anume de mijloacele, formele și metodele pe care acestea le aleg și le utilizează la reformarea societății depinde în mare măsură cum populația se adaptează la noile realități ale existenței sale. Această temă e atât de actuală, încât, urmărind scopul de a optimiza relațiile dintre stat și societate, ar trebui de introdus practicarea expertizei – neapărat independente – și calificării din punct de vedere conflictogenic a celor mai importante decizii adoptate de stat. De asemenea, sunt necesare elasticitatea în tactică, corijarea (corectarea) cursului, dialogul cu opoziția, crearea condițiilor pentru descărcarea pe cale verbală a masei critice de dispoziții. Puterea trebuie să devină mai perceptibilă față de problemele omului și ale societății, să prevadă și să soluționeze conflictele ce se iscă. Numai pe această cale ea e în stare să biruie tendințele elitare în politică, să lărgescă baza socială a adepților reformei.

3.2. Funcțiile culturii politice

Vocația creatoare a omului ține de natura și esența sa ce-i sunt specifice numai lui și despre care Lucian Blaga a vorbit atât de pătrunzător. Întrebarea firească ce se poate naște poate fi aceasta: „Care sunt factorii care fac ca omul să capete statut existențial aparte, să fie existență demiurgică sau, și mai important, autoexistență?”

Unul dintre acești factori importanți este cultura politică, instanța majoră care prin funcțiile ei creează mutații ontologice (existențiale) de mare anvergură (desfășurare). Fără a neglija și alți factori, considerăm că omul este Om și poate deveni superior în plan social dacă este și se face, conștient, beneficiarul funcțiilor modelatoare ale culturii și ale culturii politice.

Din mulțimea funcțiilor pe care le îndeplinește cultura politică ne vom opri la câteva.

Cultura politică îndeplinește în primul rând o funcție de cunoaștere. Accesul la ea oferă omului „ferestre” largi de a recepta și înțelege esența profundă a fenomenelor, proceselor și evenimentelor politice, sociale și, nu în ultimul rând, de a se cunoaște pe sine ca ființă sociopolitică.

Cunoașterea și înțelegerea – favorizate larg de către cultura politică – oferă omului posibilitatea să se raporteze corect și eficient la realitatea politică, să aprecieze corespunzător unor criterii valorice superioare acțiunile, evenimentele, relațiile sociale, politice și să se opereze corespunzător acestor criterii pentru ca viața lui să capete temeuri democratice. Cu alte cuvinte, cultura politică își dovedește prin aceasta și o importantă funcție axiologică.

Prin cunoașterea autentică și aprecierea justă atât a potențelor proprii, cât și a naturii relațiilor sociopolitice, cultura politică îl poate ajuta hotărâtor pe om să se încadreze în politică, să-și optimizeze activitatea, să ocolească pe cât posibil obstacole, greutăți, fenomene de înstrăinare umană, conflicte politice, interetnice etc. Toate acestea țin de importanta funcție socializatoare a culturii politice, care asigură efectiv realizarea omului în ceea ce are el ca trăsătură definitorie, sociabilitatea, acea trăsătură de esență fără de care omul n-ar putea activa în societate.

Ca mijloc de sudare a colectivităților umane, de integrare a individului în colectivitate și a generațiilor în istorie, cultura politică, alături de domeniul politicului, este un important factor antientropic. Un popor

poate fi izolat economic, i se poate răpi pe o durată oarecare de timp libertatea, suveranitatea etc., dar, menținându-și limba, obiceiurile, tradițiile, tehnicile de gândire și acțiune, într-un cuvânt – conștiința politică națională, poate renaște surprinzător oricât de târziu.

Una dintre cele mai importante funcții ale culturii politice este funcția transformatoare. Cultura politică își manifestă această funcție pe mai multe planuri:

a) o asemenea influență transformatoare o are cultura politică în plan social. Atunci când am abordat problema raportului dintre cultura politică și civilizație, am demonstrat că devenirea în plan social se datorează în principiu acumulărilor cantitative în domeniul politicului. Cultura politică se manifestă astfel ca un fel de „creastă a valului” ce contribuie la transformarea politicului și socialului;

b) cea mai importantă influență a culturii politice credem că este cea care vizează omul ca element al societății civile.

Asupra formării culturii politice o influență esențială exercită un șir de factori, printre care:

a) condițiile istorice concrete existente în societate; b) valorile politice, sociologice și gradul lor de recepționare de către anumite clase, națiuni și poporații, pături sociale, grupuri, de către personalități aparte; c) tradițiile istorico-politice; d) problema idealului politic; e) nivelul de dezvoltare a libertăților democratice; f) funcționarea elementelor de bază ale sistemului politic al societății; g) motivele activității politice a omului; h) gradul și formele de satisfacere a intereselor politice; i) menținerea legăturilor formale și mai ales în grupuri mici (familia, diferite asociații pe interese), în procesul contactelor oamenilor în afara serviciului.

Cultura politică se manifestă de asemenea și în anumite forme de activitate și comportare politică. „Contururile” de bază ale acestei manifestări pot fi schițate aproximativ în felul următor:

- determinarea scopurilor politice, pornind de la interesele omului concret, ale grupului social, clasei, națiunii, adică aspecte motivate;

- caracterul mijloacelor folosite pentru atingerea scopurilor prevăzute;

- prognozarea situațiilor alternative posibile și a urmărilor lor;

- acțiunile politice;

- hotărârile politice;

- formele de realizare a hotărârilor politice;

- evidența gradului de percepție a hotărârilor luate și introducerea directivelor corespunzătoare necesare.

Gradul maturității societății, nivelul culturii ei politice sunt condiționate întâi de toate de nivelul de cultură al societății în ansamblu. Această părere o avea încă N.Berdeaev, care menționa că „măreția poporului, contribuția lui în istoria omenirii se determină nu prin tăria statului, nu prin dezvoltarea economiei, ci prin cultura spirituală”. Cu cât omul este mai cult în sensul larg al cuvântului, cu atât el e mai sigur în cunoștințele sale, cu atât e mai atent la opinia străină; și invers, un nătărău oarecare se va simți încrezător (sigur), crezând sincer că el cunoaște toate adevărurile în ultimă instanță.

Cultura politică e legată indisolubil cu conștiința respectării drepturilor omului. Numai cu condiția existenței în societate a garanțiilor de nădejde și efective care asigură drepturile reale ale omului să participe la viața social-politică poate fi vorba despre cultura politică. Însă participarea la viața politică înseamnă, întâi de toate, răspunderea civilă a omului, răspunderea pentru posibile urmări în urma activității lui politice concrete.

Ritmul de formare și dezvoltare a culturii politice depinde, în mare măsură, de nivelul de dezvoltare a vieții, de folosirea rațională a timpului liber. În societatea noastră o parte considerabilă a timpului liber este cheltuit pentru învingerea greutăților din sfera deservirii sociale, asigurării cu mărfuri. Pe lângă lipsurile economice, pe care le suportă societatea și oamenii concreți din cauza funcționării proaste a comerțului și deservirii sociale, mai apare surmenajul social și tensiunea socială. În folosirea rațională a timpului liber este foarte mare rolul instituțiilor de cultură și al formațiunilor politice.

Cultura politică constituie o sinteză a cunoștințelor și experienței politice, a conștiinței și a activității politice, care influențează pozitiv transformările radicale ce se produc în societate.

3.3. Culturile politice: parohială, dependentă, participativă

Caracterizarea culturii politice a unei națiuni înseamnă efectiv completarea unei asemenea matrici pentru o mostră validă a populației. Cultura politică devine sinonimă cu frecvența diferitelor tipuri de orientări cognitive, afective și evaluative față de sistemul politic în general, aspectele sale de input și output, precum și față de sine ca actor politic.

Tabelul 2. *Tipuri de cultură politică*

Cultura politică	Sistemul ca obiect general	Obiecte de input	Obiecte de output	Sinele ca participant activ
Parohială	0	0	0	0
Dependentă	1	0	1	0
Participativă	1	1	1	1

Cultura politică parohială. Când frecvența orientărilor față de obiectele politice specializate din cele patru tipuri specificate în Tabelul 2 se apropie de zero, putem vorbi despre cultura politică ca despre una parohială. Culturile politice ale societăților tribale africane vor intra în această categorie. În aceste societăți nu există roluri politice specializate: șefia de trib, șefia de clan, „postul de șaman” sunt roluri politico-economice-religioase difuze, iar pentru membrii acestor societăți orientările politice față de aceste roluri nu se separă de orientările lor religioase și sociale. Parohialul nu așteaptă nimic de la sistemul politic. În mod similar, în uniunile de trib și regatele africane culturile politice vor fi predominant parohiale, deși dezvoltarea unor roluri mai specializate în aceste societăți ar putea să marcheze începuturile unor orientări politice mai diferențiate. Oricum, chiar și forme de guvernământ pe scară mare și mai diferențiate pot avea culturi predominant parohiale. Însă probabilitatea apariției parohialismului relativ pur este mai mare în sisteme tradiționale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferențiate, este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv și normativ decât cognitiv. Adică, membrii triburilor îndepărtate din Nigeria și Ghana pot fi conștienți în mod vag de existența regimului politic central. Însă sentimentele lor față de acesta sunt nesigure sau negative, iar regimul nu a internalizat nicio normă care să-i reglementeze relațiile lui cu aceste aspecte.

Cultura politică dependentă. Al doilea tip major de cultură politică menționat în Tabelul 2 este cultura dependentă. Aici există o înaltă frecvență a orientărilor către sistemul politic diferențiat și către aspectele de output ale sistemului, însă orientările către obiectele specifice din input și către sine, ca un participant activ, se apropie de zero. Subiectul este conștient de autoritatea guvernamentală specializată; el este afectiv orientat către ea, probabil având o anumită mândrie față de ea, probabil disple-

când-o; iar el o evaluează fie ca legitimă, fie ca ilegitimă. Însă relația este față de sistem la nivelul general și către partea administrativă, de output sau către „fluxul descendent” al sistemului politic; este o relație esențialmente pasivă, deși este, după cum vom vedea mai jos, o formă limitată de competență care este adecvată într-o cultură dependentă.

O orientare dependentă pură, probabil, există într-o societate unde nu există o structură diferențiată de input. Orientarea dependentă în sisteme politice care au dezvoltat instituții democratice va fi, probabil, mai degrabă afectivă și normativă decât cognitivă. Astfel, un regalist francez este conștient de instituțiile democratice; el pur și simplu nu se pune în acord legitim cu ele.

Cultura politică participativă. Cel de-al treilea tip major de cultură politică, cultura participativă, este unul în care membrii societății tind să fie în mod explicit orientați către sistem ca întreg și către ambele structuri și procese, politic și administrativ. Cu alte cuvinte – către aspectele input și output ale sistemului politic. Membrii individuali ai formei participative de guvernământ pot fi orientați favorabil sau nefavorabil către diferite clase de obiecte politice. Ei tind să fie orientați către un rol „activist” al sinelui în corpul politic, deși sentimentele și evaluările unui asemenea rol pot să varieze de la acceptare la respingere, după cum vom vedea mai jos.

Această clasificare întreită a culturilor politice nu își asumă faptul că o orientare o înlocuiește pe alta. Cultura dependentă nu elimină orientările difuze față de structurile primare și familiare ale comunității. Unei orientări difuze față de grupurile genealogice, comunități religioase și sat i se adaugă o orientare dependentă specializată față de instituțiile guvernamentale. În mod similar, cultura participativă nu înlocuiește pattern-urile dependent și parohial de orientare. Cultura participativă este un start adițional care poate fi adăugat și combinat cu trăsăturile culturilor dependentă și parohială. Astfel, cetățeanul unei forme participative de guvernământ nu este doar orientat către o participare activă în politică, el este de asemenea și subiectul legii și autorității, fiind membru al unor grupuri mai difuze.

Fără doar și poate, adăugarea orientărilor participative la orientările dependentă și parohială nu lasă aceste orientări „mai timpurii” neschimbate. Orientările parohiale trebuie să se adapteze când orientări noi și mai specializate intră în scenă, așa cum atât orientările parohiale,

cât și cele dependente se schimbă când sunt dobândite orientările participative.

Mai este necesară și o altă precauție. Această clasificare nu sugerează omogenitatea sau uniformitatea culturilor politice. Astfel, chiar sistemele politice având culturi politice predominant participative vor include, chiar și în cazurile limită, atât componente dominante, cât și parohiale. Imperfecțiunile proceselor de socializare politică, preferințele personale și limitările în inteligență sau în oportunitățile de a învăța vor continua să producă dominați și parohiali, chiar și în democrațiile solide și stabile. În mod similar, parohialii vor continua să existe chiar și în culturi dominate „înalte”.

Astfel, există două aspecte ale eterogenității culturale sau „amestecului” cultural. „Cetățeanul” este un amestec particular de orientări participative, dominate și parohiale, iar cultura civică este un amestec particular de cetățeni, dominați și parohiali. Pentru a ne da seama de modurile în care constelațiile de atitudini participative, dominate și parohiale se leagă de performanța efectivă a cetățeanului, avem nevoie de conceptele de proporții, praguri și congruență.

Clasificarea tripartită a culturilor participative, dependente și parohiale este numai începutul unei clasificări a culturilor politice.

3.4. Afinitatea dintre cultura și structura politică, culturile politice mixte

Culturile politice pot să fie sau să nu fie în armonie cu structurile sistemului politic. O structură politică armonioasă va fi una potrivită acelei culturi; cu alte cuvinte, acolo unde cunoașterea politică a populației va tinde să fie corectă și unde efectul și evaluarea vor tinde să fie favorabile. În general, o cultură parohială, dominată sau participativă vor fi, fiecare în parte, în armonie cu ea însăși, respectiv, o structură politică tradițională, o structură autoritară centralizată și o structură politică democratică. O cultură politică parohială care a fost congruentă cu structura sa va avea o rată înaltă a orientărilor cognitive și rate înalte de orientări afective și cognitive pozitive față de structurile difuze ale comunității tribale sau sătești. O cultură politică dominată, congruentă cu sistemul său, va avea o rată de cunoaștere și înalte rate pozitive din celelalte două tipuri de

orientări față de sistemul politic specializat văzut ca întreg și cu aspectele sale administrative sau de output; în vreme ce cultura participativă armonioasă ar fi caracterizată de rate înalte și pozitive de orientări față de toate cele patru clase de subiecți politici.

Sistemele politice se schimbă și avem toată justificarea în a presupune că structura și cultura sunt adesea incongruente unele cu celelalte. Cele mai numeroase sisteme politice pot fi acelea care au eșuat în a obține congruența sau care se mișcă de la o formă de corp politic la alta.

Schematic, aceste relații de congruență /incongruență între structura și cultura politică sunt prezentate în Tabelul 3.

Tabelul 3. *Congruența / incongruența între cultură și cultura politică**

Orientarea	Fidelitate	Apatie	Alienare
Orientare cognitivă	+	+	+
Orientare afectivă	+	0	-
Orientare evaluativă	+	0	-

* Un semn (+) înseamnă o frecvență înaltă de conștientizare sau de simțire pozitivă sau de evaluare față de obiectele politice. Un semn (-) înseamnă o frecvență înaltă de evaluări sau sentimente negative. Un (o) înseamnă o frecvență înaltă a indiferenței.

Oricare dintre cele trei tipuri majore de culturi politice poate fi localizat în matricea din Tabelul 3. Astfel, putem vorbi despre culturi politice parohiale, dominante și participative „fidele” față de obiectele corespunzătoare ale unității de abordare a corpului politic sau despre congruența perfectă între cultură și structură. Însă congruența dintre cultură și structură poate fi cel mai bine reprezentată printr-o scală. Limitele congruenței dintre cultură și structură sunt stabilite în coloanele 1 și 2 ale tabelului. Congruența este puternică atunci când frecvențele orientărilor pozitive se apropie de unitate (+); congruența este slabă când structura politică este cunoscută, însă frecvența sentimentului pozitiv și a evaluării se apropie de indiferență sau zero. Incongruența dintre cultura politică și structură începe când punctul de indiferență este trecut, iar efectul și evaluarea negativă cresc în frecvență (-). Nu putem gândi de asemenea la această scală ca fiind una a stabilității-instabilității. În măsura în care ne mutăm înspre prima coloană din tabel, ne mutăm spre o situație de fidelitate: una în care atitudinile și instituțiile se potrivesc; pe măsură ce ne mișcăm

spre a treia coloană, ne îndreptăm înspre alienare, unde atitudinile tind să respingă instituțiile sau structurile politice.

Însă această scală este numai un început, de vreme ce incongruența poate lua forma unei simple respingeri a unui set particular de valori de incumbents (de pildă, o dinastie particulară și birocrația ei) sau poate fi un aspect al unei schimbări sistematice, adică o schimbare de la un pattern mai simplu de cultură politică la unul mai complet.

Am sugerat deja faptul că toate culturile politice (cu excepția celor parohiale) sunt mixte. Astfel, o cultură participativă conține indivizi care sunt orientați ca dependenți și parohiali, iar o cultură dependentă va conține reprezentanți parohiali. Folosim termenul de culturi politice „sistematic mixtate” pentru a ne referi la acelea în care există proporții semnificative de pattern-uri mai simple și mai complexe de orientare. Când spunem că aceste culturi sunt sistematic mixtate, nu intenționăm să sugerăm că există o tendință inevitabilă în sensul că această dezvoltare să ajungă la bun sfârșit. Procesul schimbării culturii politice se poate stabiliza până în punctul în care nu mai realizează congruența cu o structură autoritară centralizată sau cu una democratică, iar dezvoltarea poate să ia un astfel de curs, unde un pattern (model) lent, continuu de schimbare culturală însoțește schimbări corespunzătoare continue în structură. Culturile politice pot rămâne sistematic mixtate pentru o vreme îndelungată, după cum stau măturie experiențele Franței, Germaniei și Italiei din secolele al nouăsprezecelea și al douăzecelea. Oricum, atunci când rămân mixtate, există inevitabile încordări între cultură și structură, precum și o tendință caracteristică înspre instabilitatea culturală.

Dacă cele trei tipuri de cultură politică reprezentate în Tabelul 2 sunt forme pure de cultură politică, putem distinge trei tipuri de culturi politice sistematic - mixtate: cultura parohial-dependentă, cultura dependent-participativă și cultura parohial-participativă.

Cultura parohial-dependentă. Acesta este un tip de cultură politică, în care o parte substanțială a populației a respins pretențiile exclusiviste ale autorității difuze tribale, sătești sau feudale și a dezvoltat fidelitatea în raport cu un sistem politic mai complex cu structuri guvernamentale centrale specializate. Acesta este cazul clasic al întemeierii regatelor din unități relativ nediferențiate. Cronicile și istoriile majorității națiunilor include acest stadiu timpuriu al schimbării de la parohialismul local la autoritatea centralizată. Însă trecerea s-ar putea realiza într-un punct în

care nu se ajunge la dezvoltarea deplină a unei culturi dependente. Slab articulatele regate africane și chiar Imperiul Otoman sunt exemple ale unor culturi dependent-parohiale stabile, mixte, în care predomină ultima tipologie, iar autoritatea centrală ia forma unui set de obiecte politice vag cunoscute, în principal extractive. Problema unei schimbări culturale de la modelele parohiale la modelele dependente este una dificilă, iar mișcările instabile înainte-și-înapoi sunt dese în istoria timpurie a națiunilor.

Ceea ce am dori să sugerăm este ideea compoziției acestei clase alcătuite dintr-un continuum al unei subvarietăți. La o extremă am putea plasa cultura politică de sub absolutismul prusac, care a mers mai degrabă pe ideea de a suprima orientările parohiale; la cealaltă – cultura politică a Imperiului Otoman, care nu a mers niciodată mai departe de o relație extremă extractivă cu elementele sale componente. Din acest punct de vedere, contrastul dintre absolutismul prusac și cel britanic este interesant. Am subliniat deja că până și culturile politice „înalte” sunt mixturi și că orientările individuale ce le cuprind sunt de asemenea mixte. În Prusia, putem presupune că intensitatea oricărei dependențe a fost mult mai puternică decât cea parohială, în timp ce în Marea Britanie considerăm că a existat un echilibru mai mare și că, pe deasupra, structurile parohiale și dependentă erau mai armonioase.

Schimbarea de la cultura politică parohială la cea dependentă ar putea să se stabilizeze într-o serie de puncte aflate pe continuum și să producă diferite amestecuri politice, psihologice și culturale. Sugerăm de asemenea că acest tip de amestec care rezultă are o mare semnificație pentru stabilirea și performanța sistemului politic.

Cultura dependent-participativă. Modul în care este rezolvată trecerea de la o cultură parohială la una dependentă afectează în mare parte modul în care are loc trecerea de la o cultură dependentă la una participativă. După cum subliniază Pye, încălcarea unui simț al loialității și identificării naționale și al înclinației de a se supune reglementărilor autorității centrale este prima proprietate a națiunilor care se nasc. Dacă supraviețuiesc în trecerea de la o cultură dependentă la una participativă, autonomiile parohială și locală pot contribui la dezvoltarea unei infrastructuri democratice. Cu siguranță, aceasta s-a întâmplat în cazul britanic. Autoritățile locale, corporațiile municipale, comunitățile religioase și grupurile comerciale în care a persistat tradiția libertăților de breaslă au devenit primele grupuri de interese în democrația britanică în plină

dezvoltare. Este o lecție semnificativă. Tocmai din pricina faptului că dezvoltarea unei culturi dependente în Anglia a încetat brusc să distrugă structurile și culturile locale și parohiale, acestea au putut deveni disponibile într-o epocă mai târzie și au reușit să devină, într-o formă modificată, o rețea de influență care a putut să-i pună pe britanici, în calitate de cetățeni competenți, în relație cu guvernul lor. Impactul și mai masiv al autorității prusace de stat a împins instituțiile parohiale în sfera privată sau le-a asimilat autorității de stat. Prin urmare, epoca democratizării în Germania a început cu o mare prăpastie între sferile privată și publică, iar infrastructura ce a ieșit la iveală a eșuat când s-a pus problema intermedierei între instituțiile autorității guvernamentale și individual, familial și comunitar.

În cultura mixtă dependent-participativă, o parte substanțială a populației a dobândit orientări specializate de input și un set de orientări către sine activiste, în timp ce majoritatea restului populației continuă să fie orientată spre structura guvernamentală autoritară și să aibă un set relativ pasiv de autoorientări. În exemplele vest-europene ale acestui tip de cultură politică – Franța, Germania și Italia secolelor nouăsprezece și douăzeci – a existat un model caracteristic al instabilității structurale cu o alternare a guvernelor autoritare și democratice. Însă din acest tip de amestec cultural rezultă mai mult decât o instabilitate structurală. Modelele culturale însele sunt influențate de instabilitatea structurală și de impasul cultural. Deoarece orientările participative s-au răspândit doar în rândurile unei părți a populației și deoarece legitimitatea lor este pusă în dificultate de subcultura dependentă persistentă și suspendată în răstimpul interludiilor autoritare, stratul populației orientat participativ nu poate deveni un corp cetățenesc competent, încrezător în sine, experimentat. Ei tind să rămână aspiranți (să tindă) a fi democrați. Asta înseamnă că ei acceptă normele culturii participative, însă simțul competenței pe care îl au nu se bazează pe experiență sau pe un încrezător simț al legitimității. Mai mult decât atât, instabilitățile structurale care însoțesc în mod frecvent cultura mixtă dependent-participativă, frecvența lipsă de eficiență a infrastructurii democratice și a sistemului guvernamental tind să producă tendințe alienate între elementele cu orientare democratică din sânul populației. În ansamblu, acest tip de impas al culturii politice poate să producă un sindrom cu componente de aspirație idealistă și alienare față de sistemul politic, incluzând infrastructura partidelor, grupurile de interese și presa.

Cultura mixtă dependent - participativă schimbă de asemenea caracterul subculturii dependente dacă persistă de-a lungul unei lungi perioade de timp. În timpul interludiilor democratice, grupurile de orientare autoritară trebuie să intre în competiție cu cele democratice, în interiorul unui cadru democratic formal. Cu alte cuvinte, ele trebuie să-și realizeze o infrastructură politică defensivă proprie. Cu toate că acest efort nu transformă subcultura dependentă în una democratică, cu siguranță că o schimbă, adesea într-o măsură semnificativă. Nu este întâmplător faptul că regimurile autoritare, care apar în sisteme politice având culturi mixte dependent-participative, tind să aibă tonuri populiste, iar în perioadele de totalitarism aceste regimuri au adoptat infrastructura democratică într-o formă substanțial distorsionată (abaterea de la inițial).

Cultura parohial-participativă. În cultura parohial-participativă ne izbim de problema accesunii culturale a multor națiuni în curs de dezvoltare. Normele structurale care au fost introduse sunt de obicei participative; prin urmare, în vederea congruenței ele presupun o cultură participativă. De aici rezultă că problema care se pune este de a dezvolta simultan orientări de *output* și *input*. Nu este surprinzător că majoritatea acestor sisteme politice, întodeauna amenințate de fragmentare parohială, se balansează, aplecându-se precaut când înspre autoritarism, când înspre democrație. Nu există în niciuna dintre părți o structură pe care să te bazezi, nici o birocrație care să se sprijine pe supuși loiali, nici o infrastructură care să răsară din cetățeni respectabili și competenți. La o primă privire, problema trecerii de la o cultură parohială către una participativă pare a fi una lipsită de speranță; însă, dacă ne amintim că majoritatea autonomiilor și loialităților parohiale supraviețuiesc, putem spune cel puțin că, măcar în unele dintre națiunile în curs de apariție, dezvoltarea culturilor participative nu a fost împiedicată. Problemele se leagă de penetrarea (pătrunderea) sistemelor parohiale fără a le distruge în partea de *output* și de a le transforma în grupuri de interese în partea de *input*.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Prezența trăsăturile esențiale ale subculturii politice.
2. Demonstrați specificul subculturilor politice propuse de V.Amelin.
3. Stabiliți criteriile de identificare a subculturilor politice.

4. Repartizați în creștere valoarea funcțiilor culturii politice.
5. Estimați tipurile de cultură politică elaborate de G.Almond și S.Verba.

Bibliografie:

1. Almond G., Verba S. *Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. București, 1996.
2. Frunțașu P. *Sisteme politice contemporane*. Vol. II. Chișinău, 2001.
3. Josanu Y. *Cultura politică. Abordare de concept*. În: *Arena Politicii*, 1996, nr.5.
4. Radu R. *Cultura politică*. București, 1991.
5. Амелин В.Н. *Социология политики*. Москва, 1992.
6. Сидоров В.А. *Политическая культура журналиста*. Санкт-Петербург: Петрополис, 2010.

Tema 4. CONȘTIINȚA POLITICĂ – NUCLEUL CULTURII POLITICE

Conținuturi:

- 4.1. Esența conștiinței politice
- 4.2. Structura și nivelurile conștiinței politice
- 4.3. Conștiința politică de masă și opinia publică
- 4.4. Atitudini și convingeri politice. Cultura acțiunilor politice

Obiective de referință:

- să distingă conținutul de bază al noțiunii „conștiință politică”;
- să relateze despre procesul dezvoltării conștiinței politice;
- să determine particularitățile conștiinței diferitor actori politici;
- să compare conștiința politică de masă și opinia publică;
- să analizeze procesul de reflectare a realității politice de către actorii politici.

4.1. Esența conștiinței politice

Conștiința politică este acea formă a conștiinței sociale, care reflectă viziunea globală a puterii, raporturile acesteia cu cetățenii și conflictele în care ea este implicată în societate. Conștiința politică este influențată de o anumită ideologie politică în măsura în care cetățeanul o cunoaște mai bine, răspunde intereselor lui și, drept rezultat, și-o însușește. Conștiința politică este totodată produsul unor factori ca educația, mediul, experiența personală și colectivă a grupului social din care face parte omul.

În general, conștiința politică determină atitudinea politică a cetățeanului față de putere, față de problemele societății și opțiunile sale electorale. Sondajele de opinie relevă că în opțiunile și atitudinile politice ale cetățenilor joacă un rol următoarele criterii: 1) nivelul de viață, calitatea de salariat, în general apartenența la un grup social; 2) sexul și vârsta; 3) nivelul de educație; 4) religia și 5) simpatia pentru un partid sau lider politic.

Karl Mannheim a demonstrat că conștiința politică și atitudinea pe care o generează nu totdeauna reflectă adevărata natură a claselor și

interesele lor specifice. El a observat influența pe care o are ideologia și opiniile clasei dominante asupra celorlalte clase sociale, în special în problemele internaționale, subliniind că aceste clase tind să-și însușească opiniile clasei conducătoare și, deci, interesul național este privit cu ochii acesteia. În primul război mondial, presiunea militaristă-șovinistă a Kaiserului Wilhelm al Germaniei a reușit să influențeze nu doar masa proletariatului, dar și pe mulți dintre liderii săi social-democrați. Politologii americani au constatat că cetățenii nevoiași declarau: „Am pierdut Cuba” sau făceau agitație în favoarea războiului din Vietnam, deși aparțineau în mod vădit unor categorii sociale care nu erau interesate în expansiunea imperialistă și nici nu pierduseră nimic în Cuba. În zilele noastre, când puterea deține asemenea mijloace importante de influențare a maselor ca Radioul și Televiziunea, au crescut posibilitățile de a influența conștiința politică a cetățenilor.

Conștiința politică este o formă specifică a conștiinței sociale, care apare în procesul reflectării realității social-politice și exprimă anumite interese politice ale oamenilor, atitudinea lor față de orânduirea social-politică a societății, de formele puterii de stat, de instituțiile politice existente și de politica promovată de acestea. Conștiința politică reprezintă o reflectare actuală a relațiilor politice, un ansamblu de idei, cunoștințe, reprezentări despre viața politică, precum și de stări de spirit ce exprimă atitudinea față de diversele ei aspecte și fenomene.

Conștiința politică constituie suportul ideologic al poziției morale a persoanei. Fiind una dintre formele conștiinței sociale, conștiința politică influențează mult toate celelalte forme de conștiință socială, imprimându-le o orientare politică. Ea reflectă interesele politice și cerințele specifice ale oamenilor relativ la exercitarea de către ei a puterii de stat și își găsește întruchipare în anumite teorii și doctrine politice. Dacă, însă, în viața reală, cum denotă experiența istorică, predomină tendința de a găsi rețete gata pentru toate problemele complexe care sunt abordate doar în lucrările fondatorilor acestor teorii și doctrine politice, aceasta duce iminent la dogmatizarea gândirii, exercită o influență negativă asupra conștiinței politice. În afară de aceasta, dacă se produce fetișizarea ideologiei, iar omul se află în captivitatea ideologiei unor principii teoretice universale, asimilate benevol sau inoculate (introduse) metodic de anumite instituții politice, i se reformează o conștiință

politică „falsă” și în acest caz el nu este capabil să analizeze obiectiv și la timp evenimentele politice ce au loc, să ia decizii politice juste. Astfel se explică, probabil, tendința regimurilor totalitare spre standardizarea conștiinței politice a oamenilor, ceea ce permite a interpreta așa cum vor evenimentele politice sau de altă natură, ea manipulează liber opinia publică etc. De aceea nu e de mirare că în aceste regimuri partidul politic de guvernământ și imensul aparat de influențare ideologică, creat de ele, până și în situațiile de criză în societate nu renunță la încercările fătuse sau camuflate de a reanima lozincile ideologice compromise pentru a acționa asupra conștiinței politice a oamenilor. În acest caz nu se ține seama de o circumstanță foarte importantă: în condițiile dictaturii ideologice propagarea doctrinelor politice oficiale care contravin realității duce la dedublarea conștiinței politice a persoanei. Doar unii oameni mai pot avea încredere în ele, însă ei în acest caz se transformă în niște fanatici. „Fanatismul, – scrie N.Berdeaev, – aservește ideea în care el crede, îi limitează conștiința, substituie stări umane extrem de importante; el încetează de a mai fi stăpân pe sine. Un fanatic nu poate stabili nicio legătură între ideea de care e posedat și libertate, chiar și atunci când el este dominat de ideea libertății. Intoleranța, care este o formă atenuată de fanatism, înseamnă de asemenea o îngustare a conștiinței, o înțelegere a caracterului multiplu și individual al vieții”.

Până nu demult în literatura marxist-leninistă domina concluzia că conștiința politică reflectă adecvat interesele vitale ale unei anumite clase, metodele și formele utilizate de ea pentru realizarea practică a acestor interese. Cât privește conținutul conștiinței politice a unei persoane, ea este determinată de relațiile social-economice și arată în ce măsură clasa din care face parte această persoană și-a asimilat experiența socială. Rolul determinant în formarea conștiinței politice a oamenilor era atribuit Partidului Comunist. Conștiința politică a oamenilor era rezultatul activității ideologice sistematice și perseverente a P.C., al studierii profunde a marxism-leninismului, transformării cunoștințelor de teorie revoluționară în convingeri, în fapte concrete, întăririi legăturii organice dintre învățământul de partid și rezolvarea problemelor construcției comuniste, a sarcinilor de producție ale colectivului de muncă.

4.2. Structura și nivelurile conștiinței politice

Conștiința politică se formează la nivelul teoretic și empiric și de aceea în structura ei se disting, respectiv, două elemente: conștiința teoretică și conștiința empirică (cotidiană).

Temelia conștiinței politice teoretice o constituie sistemul de cunoștințe științifice despre natură, societate, om, realitatea înconjurătoare. Asimilându-le, persoana capătă posibilitatea de a se orienta just în realitatea obiectivă. Acest sistem de cunoștințe plus experiența politică acumulată favorizează formarea convingerilor personale ale omului în corespundere cu care el acționează. Totodată, convingerile politice apar doar pe baza cunoștințelor politice. Un mare rol în dezvoltarea nivelului teoretic al conștiinței politice îl are și autoeducarea persoanei. Prin autoeducare se înțelege activitatea de sine stătătoare a omului pentru însușirea unor cunoștințe care i-ar servi drept punct de reper în viața politică. Având o bază teoretică, omul poate aprecia în mod obiectiv evenimentele politice. Însă nivelul teoretic al conștiinței politice este în funcție directă de particularitățile lui psihologice și genetice, de facultățile lui mintale.

Conștiința politică empirică constituie cel mai scăzut nivel de conștiință politică și experiență cotidiană a oamenilor, atitudinea lor față de multiplele procese ale existenței sociale. Oamenii își încep viața conștientă în diferite condiții și acest fapt nu poate să nu se reflecte asupra nivelului lor de conștiință obișnuită, care conține stereotipuri conservative, erori etc.

În conștiința politică empirică se reflectă legătura dintre oameni în viața politică cotidiană, modul lor de percepere a puterii politice existente.

Dacă societatea este supusă stagnării, iar puterea politică doar formal o deține poporul, acest fapt influențează negativ asupra conștiinței politice obișnuite, precum și a celei teoretice. La rândul său, procesul de politizare a societății generează tendința perfecționării conștiinței politice, de atingere a celor mai dezvoltate forme ale ei.

Conștiința politică teoretică și cea obișnuită sunt interdependente, ele se interpătrund și se completează reciproc.

Formarea conștiinței politice este un proces complex și contradictoriu. Nivelul conștiinței politice este în funcție de:

1. Activitatea politică a persoanei. În procesul acestei activități persoana își exprimă atitudinea față de anumite evenimente politice, documente politice etc. Însă activitatea politică spontană care se manifestă

în proclamarea sau respingerea unor lozinci politice denotă că omul nu înțelege consecințele acțiunilor sale politice.

2. Gradul de antrenare a maselor la elaborarea și adoptarea unor soluții politice.

3. Proportțiile, caracterul sistematic al informării politice a populației, transparența activității tuturor instituțiilor sistemului politic al societății.

4. Interesele politice ale persoanei. Acestea constituie principalul stimulent în activitatea persoanei. Ele exprimă atitudinea conștientă a persoanei față de mediul înconjurător, dezideratele, aspirațiile ei, mijloacele prin care vrea să-și atingă scopul. Aceste interese pot fi și premature, o imitare, opuse intereselor întregului popor, naționale. În acest caz este vorba de o conștiință politică imatură.

5. Sentimentele politice ale persoanei. Ele se manifestă în activitatea ei cotidiană, în atitudinea față de evenimentele și instituțiile politice. Aceste evenimente pot avea atât un caracter permanent, cât și unul temporar, depinzând de un ansamblu de factori. Conștiința politică bazată doar pe sentimente politice se modifică rapid și adesea interesele programatice ale persoanei devin dominante.

6. Responsabilitatea politică a persoanei. Ea se manifestă prin conștientizarea de către om nu doar a intereselor sale personale, ci și a intereselor societății. Totodată, el simte responsabilitatea pentru urmările activității sale politice. Perceperea emoțională a realităților politice necoperită de cunoștințe teoretice adesea influențează negativ comportarea omului, condiționează adoptarea unor soluții politice imature.

7. Conținutul muncii. Munca poate avea o influență eficientă asupra conștiinței politice doar în cazul în care în procesul activității de muncă se ține cont de calitățile profesionale și de calificare, iar activitatea concretă desfășurată este apreciată just de societate.

8. Nivelul evoluției spirituale a societății. Întreaga activitate socială și politică trebuie să fie inspirată de scopuri și valori absolute. Ea trebuie să-și propună reanimarea persoanei și a poporului.

9. Formele de proprietate existente în societate. O menținere deplină a proprietății obștești (dar, de fapt, de stat) duce inevitabil la înstrăinarea omului de mijloacele de producție. Drept urmare sunt limitate posibilitățile lui de a deveni făuritor al bunăstării sale materiale. Numai prin pluralism nu doar în politică, dar și în economie se schimbă în mod radical condițiile formării conștiinței politice.

10. Nivelul de maturizare a colectivului de muncă. În colectivul de muncă omul vine cu anumite cunoștințe politice, interese. Dacă într-un colectiv sau altul domină apatia politică, atunci și membrii lui se caracterizează prin pasivitate, indiferență, ceea ce, desigur, acționează negativ asupra nivelului conștiinței politice.

11. Opinia publică. Opinia publică e o condiție prealabilă a formării conștiinței politice, care pe măsura dezvoltării pe lângă alți factori pledează drept stimulent al conștiinței politice. Opinia publică se întvede prin aprecierea scopurilor și acțiunilor practice ale maselor. Opinia publică poate coordona și îndrepta activitatea oamenilor, fiind o condiție de reglare a activității lor politice și a activității practice.

Creșterea conștiinței politice la o treaptă calitativ nouă creează acele premise reale care permit țării noastre să iasă din starea de criză, să reînnoiască societatea. În acest mod, un nivel nou, mai înalt de conștiință politică este nu doar un scop, ci și mijlocul atingerii acestui scop.

4.3. Conștiința politică de masă și opinia publică

Persoana umană în procesul vieții și activității sale, în activitatea politică în special, este încadrată în anumite grupuri și comunități, conlucrează cu ele, este supusă influenței lor, influenței conștiinței de masă.

Conștiința politică de masă este un tip specific de conștiință socială, care a căpătat o largă răspândire în majoritatea societăților contemporane. Ca și formele conștiinței politice de grup (de clasă, națională, profesională etc.), ea se manifestă nu în funcție de caracteristicile expresive, dar, în primul rând, de particularitățile exponenților, subiectului ei.

În conștiința politică de masă exponenții nu sunt grupurile, ci conglomeratele speciale de indivizi – masele. Astfel de mase tipice de proporții diverse sunt: participanții la mișcările politice sau sociopolitice contemporane (ecologice, antimilitare), la mitinguri și demonstrații; auditoriile mijloacelor și canalelor de informare în masă (citorii ziarelor, radioascultătorii, telespectatorii etc.).

Caracterizând conștiința politică a unui asemenea fenomen special cum este masa trebuie evidențiată o serie de particularități esențiale ale ei. În primul rând, caracterul statistic al indivizilor care o formează. Conștând din unități discrete, această multitudine nu constituie o formațiune independentă, integră, ci se deosebește de elementele constituente. În

al doilea rând, natura stohastică (virtualitatea) acestei mulțimi care își află expresia în faptul că „intrarea” individului în ea nu are un caracter reglementat, ci „incidental”, se efectuează după principiul „poate fi, dar poate să nu fie”. Drept urmare, hotarele acestei mulțimi sunt deschise, nefiind stabilită cantitatea și calitatea componenței ei. În al treilea rând, caracterul situativ al acestei mulțimi este legat de faptul că ea se formează și există exclusiv pe baza și în limitele unei activități concrete, în afara căreia nu e posibilă. Această circumstanță face ca mulțimea să fie relativ instabilă, să aibă un caracter temporar și care se schimbă de la caz la caz. În al patrulea rând, natura acestei mulțimi, care se manifestă prin „distrugerea hotarelor” dintre grupurile sociale existente, se distinge printr-o componență socială „mixtă”, eterogenă. Masa include reprezentanți ai diferitor clase și profesii, persoane cu o situație materială, instruire, nivel de cultură diferite. În al cincilea rând, această mulțime nu poate constitui un element structural al unui întreg social mai amplu (al societății în ansamblu), nu poate să-l descrie în mod riguros și exhaustiv (din cauza „intersectării” unor asemenea mulțimi între ele).

Cât privește conținutul propriu acestui subiect, conștiința politică de masă prezintă un ansamblu de cunoștințe, imagini, iluzii, sentimente, stări de spirit, care reflectă toate laturile vieții societății fără nicio excepție, sunt capabile de a genera ecoul în rândurile maselor și sunt accesibile recepționării de către mase. De aceea în ea își află locul toate formele conștiinței sociale – filosofia, politica și dreptul, morala și religia. Prin conținutul său conștiința politică de masă nu este identică cu conștiința socială sau politică, e mult mai redusă, deoarece în afara ei se află o mulțime de fenomene care ating interesele specializate, exclusiv de grup.

Structura conștiinței politice de masă constituie o formațiune extrem de complicată, un conglomerat apărut la „intersecția” tuturor tipurilor de conștiință socială sau politică cunoscută – senzorială și rațională, obișnuită și specializată, abstractă și artistică, contemplativă și legată de acțiunile volitive, rațională și irațională. Pe baza interpenetrării tuturor acestor forme în componența ei apar diverse elemente de la „cunoașterea pozitivă” până la „imagini false ale realității”, de la „emoții de moment” până la „stări de spirit stabile”, de la „opinii fragmentare” până la „sfera de raționamente” mai mult sau mai puțin ample. Particularitățile structurale ale conștiinței politice de masă, caracterul ei dezlinat, contradictoriu,

capacitatea de a se schimba rapid în unele privințe și de a rămâne „osificat” în altă privință (formarea așa-numitelor stereotipuri).

Ca și masele, conștiința politică de masă în actualele tipuri de societăți de tranziție apare și se formează în procesul când principalele condiții și forme de activitate vitală a oamenilor capătă un caracter de masă (în sfera relațiilor social-politice) care generează aceleași aspirații, interese, cerințe, deprinderi, înclinații sau asemănătoare.

Fiind un produs spiritual al proceselor obiective, al practicii umane de un gen deosebit, conștiința politică de masă influențează activ multe laturi ale vieții sociale, manifestându-se în calitate de regulator important al comportării oamenilor, inclusiv prin intermediul mecanismelor opiniei publice, stării de spirit a societății. Această funcție a conștiinței politice de masă crește pe măsură ce sporește rolul maselor în viața economică, politică și culturală a unor țări aparte și a lumii în ansamblu.

Opinia publică, pe de o parte, este o instituție politică care participă perseverent și eficient la exercitarea puterii, reprezintă unul dintre mecanismele recunoscute și legitimate ale procesului de adoptare a hotărârilor la toate nivelurile vieții societății. Pe de altă parte, ea nu este decât un raționament total împărtășit de diferite comunități sociale cu privire la unele evenimente și fenomene ale realității. În cel de-al doilea sens, opinia publică este o stare a conștiinței de masă care include atitudinea (camuflată sau fățișă) a oamenilor față de evenimentele și fenomenele realității social-politice, față de activitatea diferitelor instituții și grupuri sociale, precum și față de unele persoane aparte.

Din punctul de vedere al conținutului, raționamentele opiniei publice pot fi apreciative, iar din punctul de vedere al formei – pozitive și negative.

Opinia publică se formează și acționează atât în cadrul societății în ansamblu, cât și în cadrul diferitelor comunități (de grup și de masă), care există în cadrul fiecărei comunități. Drept exponent, subiect al opiniei publice poate apărea atât societatea în ansamblu, cât și oricare dintre „componentele” ei, indiferent de conținutul afirmațiilor. De aici concluzia că prin structura sa opinia publică poate fi mai mult sau mai puțin monistă, unanimă și pluralistă, compusă dintr-o serie de puncte de vedere care nu coincid unul cu altul.

Drept izvor al opiniei publice pot fi numeroasele forme de experiență socială și, în primul rând, experiența anturajului social cel mai apropiat,

precum și cunoștințele științifice, informația oficială, datele furnizate de instituțiile de învățământ și cultură, de mass-media. Întrucât fiecare dintre aceste surse reflectă realitatea în mod diferit, opinia publică formată pe această bază poate fi într-o măsură mai mare sau mai mică „adevărată”, să corespundă intereselor reale ale dezvoltării sociale sau să fie „falsă”, iluzorie.

Într-o societate democratică dezvoltată formele obișnuite de exprimare a opiniei publice sunt: alegerea organelor puterii, participarea directă a maselor la conducere, mass-media, adunările, manifestațiile ș.a. Funcționarea activă și importanța opiniei publice în viața societății este determinată de condițiile sociale existente – generale, legate de nivelul de dezvoltare a forțelor de producție, de caracterul relațiilor de producție, al culturii civice ș.a.; și specifice – legate de nivelul de dezvoltare a instituțiilor și libertăților democratice, în primul rând a libertății de a-ți expune opinia.

Opinia publică este un fenomen istoric. Odată cu dezvoltarea civilizației umane se schimbă și condițiile economice, sociale, politice, tehnice ș.a. de funcționare a opiniei publice și odată cu ele însuși statutul ei în viața societății, se mărește rolul ei, se complică funcțiile, se lărgeste sfera de activitate. Toate aceste procese de transformare a opiniei publice dintr-un raționament ideologic al maselor, care are putere doar în hotarele limitate ale unor comunități, într-o instituție politică a vieții societății în ansamblu capătă o semnificație deosebită în ultimele decenii.

Sub aspect politic, opinia publică este un instrument important al perfectării democrației, al luării în considerare a intereselor și opiniilor diferitelor pături ale societății. Capacitatea opiniei colective de a aprecia, a analiza și controla activitatea instituțiilor sociale și de stat permite folosirea ei în calitate de mijloc de dirijare a proceselor sociale. Sub aspect ideologic, opinia publică servește drept unul dintre criteriile eficienței activității de propagandă, reflectând în fiecare perioadă concretă de timp gradul de conștiinciozitate a maselor, profunzimea asimilării de către ele a unor sau altor directive politice, valori ideologice și morale.

Sub aspect social-psihologic, opinia publică poate fi considerată un stimulator activ al acțiunilor și faptelor oamenilor care le inspiră o anumită orientare și forță.

Opinia publică are un caracter mobil. Principial, formarea și dezvoltarea ei poate fi dirijată. Mass-media are un rol important în formarea și

exprimarea opiniei publice. Aceasta servește drept mijloc de reglementare a relațiilor dintre oameni.

Opinia publică este un mijloc specific de manipulare a conștiinței politice de masă. Față de o persoană concretă ea apare ca o forță obiectivă.

Opinia publică acționează îndeosebi asupra psihicului omului, sentimentelor lui morale, emoțiilor și deprinderilor lui.

Legătura și relațiile dintre opinia publică și un membru al societății constituie un alt aspect al interacțiunii societății și persoanei, examinat din punctul de vedere al legăturii dintre conștiința socială, politică, de masă, cea individuală și cultura politică.

4.4. Atitudini și convingeri politice. Cultura acțiunilor politice

În opinia expusă de S.Verba, cultura politică include convingerile politice, care sunt reprezentări, idei, principii, judecăți de valoare ce motivează și călăuzesc relațiile unui individ sau ale unui grup social în cadrul domeniului politic. Ideile specifice pe care oamenii le au despre politică, spune el, nu implică o diferențiere clară între componentele cognitive, afective și evaluative, ci o combinație între aceste trei aspecte. Convingerile sunt fie empirice, reflectând starea vieții politice, fie referitoare la scopurile și valorile ce trebuie urmărite în viața politică.

Cultura politică realizează o legătură importantă între evenimentele politice și comportamentul indivizilor ca reacție la aceste evenimente. Comportamentul politic al indivizilor și grupurilor este afectat de evenimentele politice, dar și de semnificațiile care sunt atribuite acestor evenimente de către observatori. Termenul „semnificație” este relațional, sugerând interacțiunea dintre convingerea acceptată în prealabil de individ și evenimentele ce au loc în societate. Matricele de bază ale convingerilor politice afectează nu doar modul în care indivizii reacționează la evenimentele politice, ci și căile prin care indivizii sunt implicați în viața politică.

Unii politologi consideră că în cultura politică trebuie inclusă și perceperea subiectivă a istoriei societății respective, deoarece experiența istorică influențează modul de a gândi asupra politicului, credințele și atitudinile politice. Convingerile politice de bază sunt afectate de memoria asupra evenimentelor politice trecute. Evenimentele actuale sunt adesea decodificate în lumina evenimentelor anterioare. Situația contemporană

memorizată devine istorie, evenimentul se transformă în experiență. Continuitatea culturală generează suporturile, susținerile sistemului politic, deoarece prin apelarea la istorie se realizează adeziunea grupurilor sociale față de acesta.

Sistemul convingerilor fundamentale constă în credințe existențiale, valori generale care ordonează scopurile comportamentului, norme care reglementează mijloacele întrebuintate pentru atingerea acestor scopuri, precum și atașamentul emoțional. Definită într-un mod mai larg, cultura politică se referă la toate orientările relevante din punct de vedere politic, atât la orientările tuturor membrilor unui sistem politic, cât și la orientările referitoare la toate aspectele politice. Convingerile politice generale dau o direcție tendințelor politice și oferă o bază pentru justificarea atitudinilor privind temele politice specifice.

Între cultura politică și cultură există în dublu sens: pe de o parte, setul de convingeri politice pe care individul și le formează este o componentă a totalității convingerilor acceptate de el; pe de alta, convingerile de bază și valorile unei culturi joacă un rol major în structurarea culturii politice. Relația dintre structura convingerilor de bază și cea a convingerilor politice este de mare importanță pentru înțelegerea atitudinilor politice. Elemente ale credințelor de bază precum concepția despre natura umană, despre capacitatea sau incapacitatea oamenilor de a-și influența destinul prin acțiune sunt interdependente cu atitudinile politice. Într-o cultură în care atitudinea omului față de natură este fatalistă și resemnată, atitudinea lui față de conducerea politică este asemănătoare. Într-o astfel de cultură, activitățile guvernului sunt considerate a face parte din aceeași categorie cu anumite calamități naturale. Așa cum individul se resemnează în fața calamităților naturale, deoarece acestea sunt în afara controlului său, tot astfel el va avea o atitudine fatalistă față de activitățile guvernului. Dacă orientarea culturală de bază spre mediul înconjurător este una de dominare, atunci ea are un efect și asupra orientărilor politice. Dacă societatea a încercat să stăpânească și să folosească mediul fizic, atunci guvernul este considerat a fi un element activ în stăpânirea mediului politic.

Relația dintre cultura politică și cultură nu este o relație de identitate completă. În anumite condiții pot exista discontinuități, incongruențe între valorile, cunoștințele, stările emoționale specifice politicului și cele aparținând economicului sau altor domenii. Pot apărea ambiguități și în

relația dintre convingerile politice de bază și comportamentul politic. Aceeași convingere se poate materializa în acțiune în mai multe moduri, așa cum aceeași acțiune își poate avea sursele în mai multe convingeri.

Convingerile politice, ca parte componentă a conștiinței politice, se formează în baza cunoștințelor și valorilor pe care le posedă un individ sau un grup social. Constituind un ansamblu de reprezentări, idei, principii, judecăți de valoare privind natura și scopurile acțiunii politice, ele caracterizează idealul politic al unei persoane, grup social sau societăți în întregul ei. Altfel spus, convingerile politice sunt niște reprezentări ale oamenilor despre faptul cum trebuie să fie sistemul politic al societății lor, iar în acest caz se vorbește despre predilecțiile ideologice.

Fiecare cetățean își corelează convingerile, valorile și cunoștințele sale politice cu instituțiile politice existente (cu sistemul politic în genere, cu regimul politic, cu partidele politice și mișcările sociale, cu liderii politici și elita guvernantă, cu legislația în vigoare a societății etc.). În conștiința individului are loc o analiză și o apreciere a acestor instituții din punctul de vedere al capacității lor de a satisface necesitățile și interesele lui social-politice. Reieșind din posibilitățile sistemului politic al societății, la individ se formează anumite orientări politice ca element structural al conștiinței politice. Orientările politice, fiind un rezultat al reflectării în conștiința oamenilor, al interiorizării activității instituțiilor politice ale unei societăți concrete, sunt îndreptate asupra sistemului politic ca atare (asupra funcționării instituțiilor și structurilor de putere, asupra eficacității sistemului normativ, asupra derulării fenomenelor și proceselor politice în societate, rolului politic îndeplinit de un grup de oameni, de un lider aparte etc.).

Dacă e să ne referim concret la practica social-politică curentă a republicii noastre, putem remarca că în atitudinea sa față de structurile de putere oficială ale statului, față de liderii naționali populația manifestă diverse orientări valorice. Despre această latură spirituală a vieții noastre politice ne mărturisesc mai multe sondaje de opinie. Spre exemplu, rezultatele cercetărilor sociologice din martie 1998, realizate de Institutul de Marketing și Sondaje din București în colaborare cu Fundația Independentă de Sondaje „Socium Moldova” din Chișinău la solicitarea Fundației „Soros” (Republica Moldova) în cadrul programului Barometrul de Opinie, demonstrează că cetățenii țării noastre exprimă orientări diferite asupra activității și funcționalității instituțiilor de stat. Fiind întrebați

câtă încredere au în instituțiile statului, respondenții au arătat că cea mai mare încredere o manifestă față de Președintele republicii (57%), iar cea mai mică – față de Parlament (16%). Totodată, conform aceluiași investigații, persoanele chestionate demonstrează încredere modestă și față de alte structuri ale puterii: față de Guvern (30%), de justiție (24%), de poliție (24%), de primărie (30%). Precum se vede, majoritatea populației a pierdut încrederea în autoritatea puterii de stat, față de democrație, reforme și economia de piață, iar această neîncredere a cetățenilor continuă să crească în prezent odată cu aprofundarea crizei economice, sociale și a crizei puterii.

La același subiect adăugăm că cetățenii republicii demonstrează lipsă de încredere în personalitățile politice. Majoritatea liderilor politici înregistrează aprecieri negative din partea populației, îndeosebi în perioada campaniilor electorale. Însă analiștii Centrului de studii politice și tehnologii electorale al Fundației „Socium-Moldova” au cercetat activitatea oamenilor de stat și a politicienilor, conturând rating-ul lor după scara de zece puncte (este vorba despre rating-ul din octombrie-noiembrie 1998). La aranjarea clasamentului corespunzător a primilor 20 de politicieni s-a ținut cont, în primul rând, de gradul de influență a unor persoane concrete în soluționarea problemelor de stat, a situației social-economice din țară asupra formării opiniei publice.

Atitudinea politică reprezintă o modalitate de raportare a individului sau grupului social la problemele, fenomenele și procesele politice pe care le apreciază într-un anumit mod. În conținutul atitudinii politice, elementele cognitive și evaluative sunt impregnate de o încărcătură emoțional-afectivă deosebită. Organizând, pe baza valorilor, convingerile politice, ordonând reprezentările cognitive, atitudinile politice au un rol important în declanșarea comportamentului politic și în pregătirea unei acțiuni politice. Se consideră că atitudinea politică are componente incitativ-orientative, selectiv-evaluative și efectorii operaționale. Atitudinea politică este corelată cu opinia politică, aceasta din urmă devenind mod de exprimare a celei dintâi.

Atitudinea politică se caracterizează prin direcție și intensitate. Direcția presupune adeziunea sau refuzul, atracția sau respingerea, manifestarea „pro” sau „contra” ordinii politice, egalității sociale sau altor fenomene politice. Intensitatea corespunde valorizării sau devalorizării proceselor politice într-o măsură mai mare sau mai mică. Aceste două ca-

racteristici sunt corelate. Individizii care au atitudini extreme au, în același timp, și atitudini intense.

Organizarea și coerența sistemului atitudinilor politice se realizează prin intermediul a două dimensiuni fundamentale: preferința pentru principalele mize politice sau principalii actori ai vieții politice și angajarea în activitatea politică. Aceste două dimensiuni se află în interacțiune și caracterizează orientarea politică a individului.

Unii politologi corelează sistemul atitudinilor cu sistemul conduitelor, înțelegând prin conduite atât conduitele verbale (opiniile), cât și pe cele nonverbale (comportamentele). Opinia politică reprezintă o modalitate individuală sau de grup de apreciere, evaluare a unui fapt, eveniment, proces politic. Aflat în raport de complementaritate cu atitudinea, comportamentul este considerat un „traducător” de atitudini, o atitudine explicită. Corelat cu interesele, ca motivație a sa, și cu scopurile, ca modele mentale ce-l prefigurează și orientează anticipat, comportamentul politic este o reacție de răspuns al individului său grupului social la situațiile, evenimentele, fenomenele politice. În societate, individul se raportează la un anumit status și joacă un anumit rol. Comportamentul este acela care asigură intrarea persoanei în rol și satisfacerea cerințelor statusului.

Y.Schemeil elaborează o schemă analitică, stabilind o relație fundamentală între cultura politică și situația politică, între identitatea profundă, implicită a actorului social și interesele pe care acesta le pune în joc, explicit, într-o situație dată. Situația de interacțiune reprezintă cadrul în care individul sau grupul social sunt plasați și se manifestă actual. Situația presupune atât o coordonată spațială, o componentă structural-funcțională, prilejuită de exercitarea rolurilor politice și sociale, cât și o componentă axiologică și normativă care reglementează corelația statusurilor și rolurilor. Raportul dintre identitate și interese este un raport dintre esență și existență. Identitatea este a actorilor sociali, politici care pot fi: un individ, un partid, un grup de presiune, un stat. Raporturile dintre cultură și situație sunt diverse și variabile. Cultura politică permite actorilor să-și determine poziția într-o situație. Constelația componentelor care realizează corelația dintre cultură și situație este complexă, incluzând sistemul identităților, atitudinilor, conduitelor și intereselor. Cultura politică fuzionează identitatea colectivă care, prin socializare și aculturație, își pune amprenta asupra sistemului atitudinilor. Predispozițiile cognitive, afective și evaluative ale atitudinilor se formează prin

cultură și condiționează, la rândul lor, sistemul conduitelor (opiniile și comportamentul). Conduitele depind atât de atitudini și indirect de identități, cât și de situația care declanșează acțiunea ce se manifestă în conduite verbale sau nonverbale.

Legătura dintre cultura politică și situație se referă la faptul că, pe de o parte, regulile de constituire a unei situații și regulile jocului politic depind de cultura politică, iar, pe de altă parte, reproducerea situațiilor identice modifică răspunsurile individuale și modelele răspunsurilor colective. Astfel, se constituie o memorie socială, fiecare cultură politică fiind produsul raționalizărilor a posteriori (ulterior) ale conduitelor adoptate în situații comparabile. Interesele în joc în toate situațiile creează lent identitățile, sistemele în care se recunosc toți cei ce iau parte la ele. Situația este jocul micropolitic în care identitățile se individualizează în conduite.

Sistemul atitudinilor cuprinde dimensiunea cognitivă – reprezentările (percepții și concepte), dimensiunea afectivă și dimensiunea evaluativă (valori și norme). Pentru ca o reprezentare socială a realității să devină o valoare care justifică o convingere trebuie ca percepțiile să fie fixate în concepte, care le reproduc durabil. Conceptele trebuie apoi colorate de emotivitate sub formă de afecte și cristalizate în norme. Pentru ca o conduită nonverbală să ajungă la o conduită verbală (opinie) trebuie ca o constrângere normativă să declanșeze ceea ce se cheamă, impropriu, o „ridicare de adrenalină” extrem de afectivă, expresivă, pasională, care să fie raționalizată a posteriori într-o conștiință ce comandă perceperea afișată, proclamată, instrumentală a situației și care este, în fond, o opinie.

Circuitele interioare între sistemul atitudinilor și sistemul conduitelor sunt comunicaționale, procesele fiind rapide, chiar instantanee. Cultura politică se construiește pe o agregare de sisteme de atitudini și sisteme de conduite ale actorilor sociali care se identifică unui grup.

Acțiunea politică este o acțiune voluntară, reușită sau nu, organizată sau nu, episodică sau continuă, utilizând mijloace legitime sau ilegite, vizând influențarea alegerii conducătorilor politici, la nivel național sau local, a procesului de luare a deciziilor politice, precum și a administrării treburilor publice. Există tendința de a clasifica acțiunile politice în convenționale și neconvenționale, legale și ilegale, pașnice și violente. Politologii înțeleg prin acțiune convențională o acțiune politică legitimă, conformă normelor și valorilor modelului democratic, iar prin acțiune

neconvențională o acțiune politică ilegală, caracterizată astfel datorită atitudinii de negare a convențiilor, a regulilor regimului politic democratic.

În literatura politologică se poartă discuții în legătură cu raportul dintre participare și acțiune politică. Unii politologi consideră că în conceptul de participare trebuie incluse doar acțiunile politice care respectă regulile, normele regimului politic democratic. Însemnând „a lua parte” la jocul politic așa cum a fost el instituționalizat, participarea ar fi o activitate legal exercitată în direcția sistemului politic. L.Milbrath elaborează o piramidă a angajamentului politic, din care exclude orice comportament ce vizează ruperea funcționării normale a procesului democratic. Participarea se corelează cu democrația, aceasta din urmă nu poate exista fără interesul pentru viața politică și fără participarea la gestionarea treburilor publice. Încă Lamartine arătase că „democrația este participarea cu drept egal, cu titlu egal, la deliberarea legii și la guvernarea unei națiuni”. Participarea are atributul legitimității derivat din acea investire a individului, de către legile unei țări, cu o anumită competență politică, în sensul exercitării unui control asupra autorității politice.

Alți politologi extind noțiunea de participare și la forme de activitate politică neconforme idealului democratic, adică terorism, asasinate politice, tulburări ale vieții politice sau orice alte modalități de violență civilă prin care cetățenii tind să influențeze factorii puterii politice. Se vorbește de o participare distructivă sau o participare prin refuz. Ei argumentează că au apărut noi actori politici care propun alte obiective și folosesc noi practici pentru realizarea lor, manifestând lipsă de respect față de metodele tradiționale.

Sfera acțiunii politice este mai extinsă decât cea a participării, aceasta din urmă fiind o specie a celei dintâi. Participarea nu se reduce doar la acțiuni de sprijinire a guvernului, ci se referă și la acțiuni contrare acestuia, dar care presupun respectarea regulilor jocului democratic.

Dintre formele participării amintim participarea la campaniile electorale, votul, adeziunea la orice organizație politică urmărind obținerea unor decizii favorabile unui grup sau întregii societăți, acțiuni diverse în favoarea partidelor politice, apartenența la un partid, contactarea oamenilor politici, demonstrații, manifestații, exprimări publice ale opiniei, campanii de masă, petiționarea.

Prin vot, individul este înzestrat cu o competență politică, deci cu un principiu legitim de desemnare, de alegere a autorităților politice. Analiza modului în care individul folosește acest canal electoral de traducere a unei opțiuni politice, de participare evidențiază câteva fenomene. Există un contrast între proporția înaltă a cetățenilor „numai votanți” și proporția scăzută a cetățenilor preocupați și informați din punct de vedere politic. Cetățenii „numai votanți” vădesc, în unele cazuri, puțină preocupare pentru rezultatul luptei politice, o cunoaștere rudimentară a diverselor alternative și absența dorinței de a lua parte activă la lupta politică dintre partide. Cetățenii preocupați și informați sunt activi politic, iau atitudine în diferitele probleme politice. Un alt fenomen este cel al absenteismului electoral. Deși votul universal este un drept politic pentru a cărui instituționalizare au acționat, de-a lungul timpului, generații de democrați, se observă, în zilele noastre, o creștere a absenteismului electoral. Este necesară operarea unei distincții între absenteismul pasiv și absenteismul activ, ideologic. În cele mai multe cazuri, acest fenomen exprimă lipsa de interes pentru politică, pentru datoria electorală, fiind un absenteism pasiv. Sunt situații în care absenteismul electoral este un act politic asemeni votului, fiind rezultatul hotărârii unui partid de a boicota alegerile, iar marea majoritate a membrilor și simpatizanților respectă măsura stabilită de partid. Atât în cazul majorității acțiunilor convenționale, cât și al celor neconvenționale se manifestă tendința de a considera strada unul dintre locurile unde are loc ritualul politic. Majoritatea acțiunilor politice presupun participarea unui număr mare de oameni, a unor grupuri sociale structurate pe diferite criterii. Doar în câteva dintre aceste acțiuni politice individul se manifestă izolat (votul, petiționarea privind problemele personale).

Fenomenul neparticipării la vot și la viața politică în general este interpretat de politologi în moduri diferite. Uneori neparticiparea la acțiunile politice s-ar datora faptului că evocarea termenului de politic ar produce, la nivelul diferitelor medii sociale, o tensiune, o ambivalență, în sensul că, pe de o parte, politicul este înțeles ca reprezentând interesul general al orașului, al țării, iar, pe de altă parte, ca ceva ce trebuie acoperit „cu nori”. Aceste condiții contradictorii ale politicului văzut când nobil, când derizoriu, când necesar, când inutil, când benefic, când suspect ar explica fluctuațiile comportamentului politic al unor indivizi.

Unii politologi consideră că are loc un conflict între ființa politică a individului și datoria de a fi o ființă politică. Angajarea politică ar

decurge din sentimentul obligației de a participa, din simțul eficacității politice, din încrederea în posibilitățile oferite de sistemul politic pentru participare. Interiorizarea sentimentului, a credinței în legitimitatea participării, precum și în propria competență politică îl determină pe cetățean să și-o exercite, implicându-se în viața politică. În cazul în care individul nu-și va conștientiza acest simț al datoriei civice, va manifesta indiferențism politic. Alții explică lipsa de interes pentru politică prin asumarea de către indivizi a rolurilor și statuturilor lor sociale, prin conștientizarea situației lor de excluși sociali. Alți politologi consideră că cea mai mare parte a indivizilor ar fi în raport cu politicul într-o situație de exterioritate de aceeași natură cu cele cunoscute în raport cu unele activități de tip cultural. Astfel, participarea politică este asimilată unui spectacol cu reprezentanții punerii în scenă a unei ceremonii, contemplări. L.Milbrath consideră că scena politică opune gladiatorii – singurii veritabili protagoniști ai luptei politice – celor care aplaudă în tribune, comunicând avertismente și încurajări și, în unele momente, votând pentru a decide cine a câștigat.

Analiza acțiunilor politice scoate în evidență existența unor deosebiri în ceea ce privește costurile, în energie și timp, ale diferitor forme ale acestor acțiuni. Se disting activități politice „ușoare”, ca votul, și „dificile”, ca participarea la campaniile electorale. Cu cât intensitatea angajamentului, a solicitărilor pe care le presupune o acțiune politică este mai mare, cu atât la aceasta participă mai puține persoane. Acțiunile „dificile” tind să fie părăsite de cei mai mulți. Se constată și faptul că puțini indivizi practică mai multe activități politice. Există totuși și un „cumul” al acțiunilor politice. Spre exemplu, individul, care este membru al unui partid politic, va participa la campaniile electorale și va vota; individul care va participa la mitinguri este membru al unui grup de interes și, în această calitate, poate stabili contacte cu oamenii politici decidenți și, în mod sigur, va vota. Participarea la o acțiune politică nu implică, în mod automat, antrenarea individului într-o altă activitate politică, de aceea nu în orice situație se realizează această corelație a acțiunilor.

În deceniul al șaptelea al secolului XX s-a produs intensificarea acțiunilor neconvenționale. Inițiatorii acestor acțiuni – tineri, femei, minorități naționale sau rasiale – au atribuit caracter politic unor fenomene ale vieții sociale, incluzându-le în ansamblul revendicărilor politice. S-a manifestat o expansiune a politicului în social și cotidian și în privința

practicilor. S-au produs atât unele modele ca „societatea alternativă”, cât și reamenajarea vieții cotidiene în cadrul comunelor. S-a recurs la practici ce ocolesc canalele obișnuite ale expresiei și acțiunii politice. Scrierea sloganurilor pe ziduri reflectă scurtcircuitarea rețelelor instituționale ale expresiei politice (partide, parlament). O serie de acțiuni – grevele chiriilor, impozitelor, boicoturile, blocarea căilor ferate și a șoselelor – semnifică refuzul medierii de către politicul instituționalizat, precum și tendința folosirii acțiunii directe în satisfacerea revendicărilor. Organizarea manifestațiilor interzise și a grevelor „sălbaticе” (neanunțate și neavizate), folosirea violenței asupra bunurilor și persoanelor (atentatul cu bombe, asasinatul, răpirea) sunt o expresie a contestării cadrului legal în care trebuie să se producă o acțiune politică. Frontiera între unele acțiuni politice ilegale și delicvență este destul de labilă. Unele dintre noile practici politice beneficiază, pe alocuri, de o anumită atenție din partea populației datorită calității sociale a inițiatorilor lor, capabili să le prezinte ca fiind politice, datorită caracterului lor spectaculos, de frondă, datorită funcției lor constând în concurența activității statului și partidelor de producere a sensurilor politice.

Marginalizarea socială și politică pe care și-o impun anumite grupuri, aspectele deviate în raport cu regulile jocului politic ale comportamentului unora constituie obstacole în elaborarea și propunerea unor proiecte politice viabile în care să-și exprime interesele. Aceste acțiuni sunt considerate de inițiatorii lor ca fiind legitime.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Determinați semnificația conștiinței politice.
2. Delimitați structura și nivelurile conștiinței politice.
3. Analizați manifestarea conștiinței politice de masă.
4. Stabiliți particularitățile atitudinilor și convingerilor politice.

Bibliografie:

1. Ball T., Dagger R. *Ideologii politice și idealul democratic*. Iași, 2000.
2. Gellner E. *Cultură. Identitate și Politică*. Iași, 2001.
3. Gozman V., Etkind A. *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*. București, 1990.

4. Frunțașu P. *Conștiința politică*. În: Politologie. Partea IV. Chișinău: CE USM, 1998.
5. Saca V. *Conștiința politică*. În: Politologie. (Coord. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V.). Chișinău: CEP USM, 2007.
6. Sandu I., Colațchi A. *Conștiința și cultura politică*. În: Politologie. Introducere în studiul teoriei politice. Chișinău: CEP USM, 2007.

Tema 5. CULTURA POLITICĂ ȘI STATUTUL UMAN

Conținuturi:

- 5.1. Dimensiunea socială și politică a omului. Cultura politică a individului
- 5.2. Cultura politică și profesia. Statutul de om cult
- 5.3. Inteligența și inteligența politică
- 5.4. Cultura politică – dimensiune necesară a calității vieții

Obiective de referință:

- să prezinte dimensiunea socială și politică a omului;
- să stabilească legătura dintre cultura politică și profesie;
- să explice noțiunea de inteligență;
- să demonstreze specificul fenomenului de inteligență politică;
- să caracterizeze structura culturii politice a individului;
- să evalueze abilitățile culturii politice a individului.

5.1. Dimensiunea socială și politică a omului.cultura politică a individului

Problematica omului, a destinului său, a sensului existenței sale a fost și rămâne cea mai înălțătoare problematică din câte a abordat gândirea filosofică și politică de-a lungul istoriei sale.

În confruntarea dintre fenomenele politice subiective și obiective se naște o nouă realitate politică. În actul de cultură politică subiectul se dăruie obiectului, realizând-se în valoare, se depozitează pe sine, „renunță” la atributele sale (cunoștințe, emotivitate, entuziasm, ideal etc.) și le „atribuie” realității politice nou-create.

Dar ce face ca omul să poată crea o nouă realitate politică?

Omul nu este o parte a Universului, care ființează alături de celelalte realități determinate ale acestuia. Din câte cunoaștem până acum, el este singura realitate particulară în care sunt prezente cele două modalități fundamentale ale existenței, cea obiectivă și cea subiectivă. El este de fapt un „univers” în care „marele Univers” a îngemănat ambele tipuri de exigență: omul fiind concomitent și ființă materială și subiect spiritual (în cazul nostru, și politic). El este deci o experiență plenară.

Existența umană este în același timp un rezultat al amplului proces de devenire a existenței obiective. În realitate, omul rezumă în sine existența

Universului, este, cum a spus în mult discutata afirmație Protagoras, „măsură tuturor lucrurilor”: material, pentru că prin alcătuirea sa corporală el sintetizează în sine întreaga devenire a lumii; spiritual, pentru că prin cunoaștere el tinde și reușește procesual să reproducă universalul din lume; politic, pentru că e în relații cu semenii, comunică, face afirmații, invocă principii și argumentează pozițiile sale politice. El este deci chintesența existenței, sociopoliticului.

Omul este singura realitate determinată, care își produce propria sa existență. Nu se poate nega, cum afirmă unii structuraliști, că omul există și se manifestă în cadrul unor structuri. El este, totodată, și creatorul structurilor și organizațiilor politice.

Esența sa, ceea ce-l face ceea ce este și-l deosebește de celelalte ființe, este faptul că omul se prezintă ca existență biologică, psihologică și social-politică. Nu insistăm asupra acestor determinări, pentru a nu le suprapune peste considerațiile ce se fac în psihologie, pedagogie sau alte discipline.

Modul de a fi al omului și esența sa nu pot fi satisfăcute decât prin angajare conștientă creativă, pentru că numai prin crearea condițiilor propice existenței lui, într-o lume ostilă îndeosebi prin determinismul ei, precum și prin autocrearea sa permanentă omul poate fi și poate să rămână om. Deci, vocația sa creatoare ține de natura și esența ce-i sunt specifice.

Întrebarea firească ce apare poate fi: „Care sunt factorii care fac omul să capete statut uman?”.

Unul dintre acești factori importanți este cultura, în general, și cultura politică – instanță majoră care prin funcțiile ei creează mutații antologice (existențiale) de mare anvergură. Fără a neglija și alți factori, considerăm că omul este Om și poate deveni superior în plan uman dacă este și se face conștient beneficiarul funcțiilor modelatoare ale culturii, în general, și ale culturii politice, în special.

Însușindu-ne concepția diacronică a lui L. Blaga, potrivit căreia omul s-a instituit în existență ca om în principal prin mutațiunea ontologică determinată și de cultura politică, s-ar putea aduce argumente și în planul sincronicului.

Luăm ca premisă afirmația lui Heriot care definea cultura ca ceea ce rămâne după ce ai uitat tot. Deși e aparent paradoxală această afirmație, o considerăm de mare profunzime. Noi „traducem” cuvintele lui

Heriot: După ce ne-am dus spre cultură politică, ne-am împărțit din ea, ceea ce rămâne după „ce am uitat tot” este, de fapt, șlefuirea interiorității, modelarea personalității noastre în aspect politic, potențarea în plan superior a valențelor politice, cizelarea sensibilității și rezonanței omeniei noastre în comportamentul politic. Funcția de comportament a culturii politice e cea care înalță umanul din noi la cote calitativ superioare.

Dacă înțelegem cultura politică lato sensu, avem argumente mult mai multe pentru a susține cele de mai sus. Prin unul dintre compartimentele culturii politice – filosofia politică – se dezvoltă și se cizelează gândirea, se formează spiritul critic, intelectul se deprinde cu valoarea argumentației riguroase, logice. Omul discernе între adevăr și eroare, gândește cu propriile sale facultăți intelectuale etc.

Prin politică cultura modelează comportamentul omului, ansamblul sentimentelor sale, îl ajută să se proiecteze și să se reprojeteze într-o nouă realitate politică, dând existenței umane sensuri și semnificații multiple.

Iată de ce accesul la cultură politică este și trebuie resimțit ca o necesitate vitală pentru toți oamenii.

Cultura politică a individului urmează a fi examinată în cadrul conceptului de cultură politică, în varietatea sa semantică, care cuprinde și o semnificație mai restrânsă, de referință individuală, în înțelesul de totalitate a capacităților intelectuale dobândite prin studiu și reflecție, capabile să determine în plan superior afirmarea creatoare a potențelor afective și a calităților politice morale.

După unii autori, cultura politică generală a individului se poate exprima și prin numărul semantemelor prezente în gândirea unui individ și, mai ales, prin numărul corelațiilor lor, adică prin ansamblul tuturor sensurilor pe care semantemele le pot căpăta de la un individ la altul. Alți autori, printre care Abraham Moles, consideră cultura generală și cea politică ca ansamblu a tot ce individul posedă în memoria sa, ca un fel de „ecran de cunoștințe” la care se referă atunci când are de cunoscut un fenomen ca și cum l-ar proiecta pe ecran.

Cantitatea fragmentelor de idei politice și bogăția semnificațiilor lor exprimă doar întinderea cunoașterii, care nu trebuie identificată cu cultura politică generală a individului. Cultura este mai mult decât aceasta, conținând în plus o anumită orientare a cunoașterii, o dispunere a ei

în funcție de întregul psihism individual, care nu este doar structurată în funcție de factorii de mai sus, ci și structurantă, modelând individul uman și făcând din el ceea ce denumim astăzi „om politic cult”.

Există păreri ce se fac auzite, din păcate, și în rândul unor studenți (dar nu numai la ei), după care n-ar exista nicio legătură între cultura generală element al căreia este și cultura politică și inteligența individului, aceasta din urmă fiind factorul suficient pentru formarea și manifestarea multidimensională a personalității politice.

5.2. Cultura politică și profesia. Statutul de om cult

Omul ca „trestie cugetătoare” a conștientizat prin experiența sa istorică, dar și prin meditația marilor săi reprezentanți, că multitudinea de trebuințe și de potențialități ale fiecărui individ au o natură relațională și că ele se pot realiza numai în și prin ceilalți, prin relații sociale și politice. Omul a înțeles în acest proces că, spre deosebire de celelalte specii, el trebuie să-și creeze un tip anume de viață, specifică lui, o viață umană. El poate viețui numai dacă se produce pe sine ca om. Un rol decisiv în acest proces îl are angajarea.

Angajarea, ca fapt social, rămâne întodeauna o opțiune umană, dar ea tinde astăzi să se identifice cu însuși sensul existenței și al emancipării umane.

Din multitudinea tipurilor de angajări, cea profesională constituie obiect al atenției noastre.

Existența în interiorul timpului nostru istoric a diviziunii pronunțate a muncii, a unui grad mare de informație, a unei adevărate explozii în contextul revoluției tehnico-științifice contemporane, care determină în mod necesar o specializare accentuată, a pus în discuție relația dintre specializare (profesie), cultura generală și cultura politică. Problema este relativ recentă, pentru că nu a existat ca problemă nici în antichitate, nici în Evul Mediu și nici în timpul Renașterii.

Astăzi nivelul social de civilizație a dat naștere, pe lângă specializarea accentuată a unor profesii de profil larg, interdisciplinarității etc. Se creează, deci, posibilitatea înfăptuirii tendinței spre multilateralitate și unitate atât de necesare omului contemporan. În epoca noastră profesia de politolog, de pildă, nu se mai poate exercita fără „apel” la cunoștințe

sociologice (și nu doar, cea a sociologului la fel), fără a ști ceva din sfera filozofiei, dacă lucrează în domeniul politic etc.

Într-o asemenea situație, tipul specialistului îngust, ancorat doar în domeniul său de cercetare și care se dezinteresează de tot ce nu aparține domeniului său de strictă specialitate, devine anacronic. Pentru ca profesia să fie caracterizată nu doar prin angajare, dar și prin eficiență superioară, se impun chiar, o bună pregătire profesională, cu un larg orizont de cunoștințe științifice de specialitate, precum și o cultură generală și o cultură politică bogată.

Cultura generală și cea politică nu este deci opusă, ci complementară celei de specialitate (profesionale). Cultura presupune cunoaștere, dar ea înseamnă mult mai mult. Orizontul de cunoaștere rămâne steril, dacă ansamblul de cunoștințe ce-l constituie nu se obiectivează în fapte, în atitudini, în înfăptuire de creații, creații ce-i dau omului statut de demiurg (creator al Universului).

Unitatea procentuală dintre specialitate, cultura generală și cea politică are loc într-un proces complex de factori. Unul dintre aceștia îl constituie motivația opțiunii, temeiurile ce determină alegerea unei profesii, în ultimă instanță, idealul de viață spre care tinde cel ce optează pentru o profesiune sau alta. În cazul în care idealul de viață al celui care se dedică vieții politice sau, de exemplu, este privit doar ca o modalitate de realizare a bunăstării materiale și numai atât, atunci fără îndoială calitatea profesiei sale este pusă în discuție și, totodată, se anulează și orice posibilitate de progres, de realizare în plan superior a personalității aceluia care manifestă o astfel de concepție.

Există deosebiri între cultura politică a inginerului și cea a politologului, sau între cultura politică a acestuia și cea a fizicianului sau a profesorului de fizică. Pentru profesorul de fizică sau fizician, necesitatea formării multilaterale, intelectuale și afective rezultă din specificul profesiei sale. Gama largă a însușirilor acestora cuprinde, pe lângă ascuțitul simț de observație, intuiție psihologică și perseverență, o etică specială de devotațiune etc., toate acestea determinate de conștiința răspunderii față de cei ce trebuie educați.

De aceea, credem că pentru profesia de medic, inginer, de cadru didactic sau muncitor, statutul de om cult nu reprezintă un lux, ci o necesitate. Când vorbim despre un om cult nu-l avem în vedere pe „eruditul de salon” sau pe cel pedant care, memorând foarte mult citate din operele

unor personalități de excepție, le redau cu exactitate, făcând impresie în „marile saloane”, la diferite recepții sau chiar la catedră. Astăzi, un astfel de om nu-și mai poate justifica statutul de om cult. Credem că omul cult este acel specialist foarte bun în domeniul său profesional, deschis și spre alte sfere ale cunoașterii, care se raportează corect la valorile exterioare ale domeniului său de specialitate și care se manifestă în plan atitudinal în concordanță cu valoarea principiilor știute. Deci, omul cult este acea personalitate în al cărei profil spiritual se îmbină armonios cultura intelectuală cu cea afectivă și care se afirmă în viața cotidiană, în societate ca o personalitate multilaterală cu multiple valențe umaniste. Volumul cunoștințelor nu dă statut de om cult, indiferent cât de mare ar fi el, după cum nici diplomele obținute de către un individ. Toate acestea sunt insuficiente dacă nu sunt susținute de atitudini în care umanul să „vibreze” benefic în relația sa cu un alt uman, în care omenia să se manifeste ca trăsătură distinctivă, conștiința acțiunii să se îmbine organic cu acțiunea reală, conștientă. Altfel, degeaba știm mult, degeaba expunem frumos principii de etică, de estetică etc. de la tribună sau catedră, dacă prin atitudinea noastră suntem altfel decât impun principiile enunțate.

În asemenea cazuri, cultura generală și cea politică nu și-a pus amprenta asupra interiorității noastre, nu ne-a șlefuit interior, astfel încât să căpătăm valențele circumscrise noțiunii de om cult.

Din aceste considerente, noi facem deosebirea dintre un intelectual și un om cult și credem că omul cult poate fi întâlnit și în alte medii sociale decât cele intelectuale.

Spre acest statut pot accede toți cei care, prin pasiune, prin dăruire, prin efort cognitiv în domeniul politicii ce și l-au ales, nu se împacă cu suficiența și, nemulțumiți în sens sănătos față de ei înșiși, încearcă permanent să se autodepășească. În acest proces ei se fac „mai oameni” nu doar în ordinea profesiei, ci și a omenescului, prin rezonanță la valori umane superioare.

5.3. Inteligența și inteligența politică

Omul se dovedește a fi singura ființă, cunoscută până acum, care dispune de posibilitatea cea mai înaltă de a-și modifica reacțiile instinctive, îndeosebi pe latura lor de cunoaștere. Prin gândire și, mai ales, prin nivelul cognitiv al acesteia omul dispune în cel mai înalt

grad de un instrument viabil, superior de adaptare la situații variabile, la situații noi, în același timp și politice. Majoritatea definițiilor date inteligenței politice merg în acest sens: „capacitatea de a dezlega prin gândire probleme sociopolitice noi”; „putința generală a unui om politic de a-și adapta gândirea în mod conștient la cerințe sociale noi”; „capacitatea individului de a se adapta la împrejurări politice noi, de a sesiza relațiile esențiale și de a găsi ieșire dintr-o situație, de a rezolva probleme noi”.

Să pornim de la examinarea fenomenului începând cu analiza inteligenței emoționale. Inteligența emoțională este definită de Catrinel Kallay ca fiind „un set de abilități în baza cărora un individ poate discrimina și monitoriza emoțiile proprii și ale celorlalți, precum și capacitatea acestuia de a utiliza informațiile deținute pentru a-și ghida propria gândire și comportamentul” sau „abilitatea de a percepe, înțelege și exprima emoțiile într-un mod adecvat și de a le gestiona astfel încât să faciliteze atingerea scopurilor propuse”. Sintagma „intelență emoțională” a fost utilizată pentru prima dată în 1985 de Wain Leon Payne, în SUA, iar mai aprofundat inteligența emoțională începe a fi studiată în anul 1990, perioadă în care apar primele încercări de definire a acesteia. Psihologii Peter Salovey și John Mayer formulează inteligența emoțională ca „un substrat al inteligenței sociale care include capacitatea de a monitoriza sentimentele și emoțiile proprii și pe cele ale altora, de a face distincție între ele și de a folosi aceste informații ca ghid al gândirii și al acțiunilor”. Salovey consideră că inteligența emoțională include o serie de capacități ce pot fi cuprinse în cinci domenii:

1. Cunoașterea emoțiilor personale – conștientizarea de sine – recunoașterea unui sentiment atunci când el apare – este piatra de temelie a inteligenței emoționale;

2. Gestionarea emoțiilor – stăpânirea emoțiilor în așa fel ca să fie adecvate situației, reprezintă capacitatea de a construi conștientizarea de sine;

3. Motivarea de sine – punerea emoțiilor în serviciul unui scop este esențială pentru a-i acorda atenția cuvenită, pentru motivarea de sine, pentru stăpânire și creativitate;

4. Empatia – recunoașterea emoțiilor în ceilalți – capacitate care se clădește pe baza conștientizării emoționale, fundamentul „capacității de înțelegere a celorlalți”;

5. Manevrarea emoțiilor – măiestria de a stabili relații înseamnă capacitatea de a gestiona emoțiile celorlalți.

În 1996, Reuven Bar-On stabilește următoarele componente ale inteligenței emoționale:

1) aspectul intrapersonal – conștientizarea propriilor emoții, optimism, asertivitate, respect / considerație pentru propria persoană, autorealizarea, independența emoțională;

2) aspectul interpersonal – empatie, relații interpersonale pozitive, responsabilitate socială;

3) adaptabilitatea (rezolvarea problemelor, testarea realității, flexibilitatea în gândire și simțire);

4) controlul stresului – controlul impulsurilor, toleranța la stres;

5) dispoziția generală – optimism, fericire.

Reuven Bar-On consideră că aceste componente ale inteligenței emoționale pot fi evaluate prin teste specifice. Însușind punctele obținute la aceste teste, s-ar obține ceea ce se numește „coeficient de emoționalitate”(QE). Daniel Goleman publică, în 1995, cartea „Inteligența emoțională”, care a trezit un interes enorm datorită accentului pus pe nevoia de a dezvolta alfabetizarea emoțională și a avertismentelor sale cu privire la consecințele nedorite ale unei proaste funcționări emoționale. Autorul consideră că felul în care reușim în viață este determinat atât de inteligența rațională, cât și de cea emoțională. Competențele emoționale pot fi dobândite și îmbunătățite de-a lungul vieții. IQ-ul și inteligența emoțională nu sunt contradictorii, ci complementare. Nu există un test care să stabilească nivelul dezvoltării inteligenței emoționale; prin urmare, nu se poate vorbi de un coeficient emoțional (EQ). Determinarea genetică a inteligenței emoționale este redusă, astfel că, încă de mici, copiii pot și trebuie să-și dezvolte competențele emoționale și pe cele sociale. În perspectiva proprie asupra temei cercetate, în inteligența emoțională a unei persoane, scrie Goleman, este capacitatea de a fi în stare să se motiveze și să persevereze în fața frustrărilor; de a-și stăpâni impulsurile și de a amâna satisfacțiile; de a-și regla stările de spirit și de a împiedica necazurile să-i întunece gândirea; de a fi stăruitor și de a spera. Goleman utilizează conceptul „competența” explicând faptul că „în vreme ce inteligența emoțională determină potențialul nostru de a deprinde fundamentele stăpânirii de sine și celelalte, competența noastră emoțională arată cât de mult din acel potențial am acumulat sub forme ce se pot

traduce în abilități aplicabile practic. Pentru a putea deveni experți într-o anumite competență emoțională.... este nevoie să dezvoltăm în substrat o abilitate din fundamentele inteligenței emoționale, anume – conștiința socială și administrarea relațiilor”.

„Inteligența emoțională” fiind un concept și un domeniu apărut relativ recent, merită dezvoltare, deoarece are un rol foarte important în viața unei persoane. Inteligența emoțională reprezintă „capacitatea care asigură adaptarea unei persoane la un mediu din ce în ce mai complex, păstrându-i echilibrul, ajutând persoana să depășească evenimentele critice”. Putem spune că inteligența emoțională este practic un set de abilități care îl predispun pe individ către obținerea echilibrului și succesului în viață.

În 1920 psihologul Edward Thorndike propune conceptul de „inteligență socială”, considerată a fi un aspect al inteligenței emoționale. Mai exact, se referea la capacitatea de a-i înțelege pe cei din jur și de a relaționa cu aceștia. Unii psihologi considerau că inteligența socială este doar o modalitate de a-i manipula pe ceilalți, un concept inutil, o caracteristică a inteligenței generale utilizate/aplicate în situații sociale. Cu toate acestea, în studiile sistematice realizate în următorii ani se revine asupra conceptului. „Cei care spun că inteligența socială este doar ceva mai mult decât inteligența generală aplicată unor situații sociale ar face bine dacă s-ar gândi în sens invers: să considere inteligența generală un simplu derivat al inteligenței sociale, deși cultura noastră a ajuns să pună atâta preț pe el”. De rând cu Thorndike, majoritatea psihologilor consideră că inteligența emoțională nu poate fi separată de cea socială. Richard Davidson afirmă că „nu poți separa cauza unei emoții de lumea relațiilor; interacțiunile noastre sociale sunt cele care ne conduc emoțiile”. Daniel Goleman în cartea sa „Inteligența socială” propune un model de inteligență emoțională care subînțelege inteligența socială. Structurează elementele inteligenței sociale în două categorii: **conștiința socială** (ceea ce observăm despre alții) și **dezinvoltura socială** (ceea ce știm să facem cu acea conștiință). „Conștiința socială include: Empatia primară: sentimentele împărtășite cu ceilalți; sesizarea semnalelor emoționale nonverbal; Rezonanța emoțională: a asculta cu receptivitate maximă; a rezona cu altă persoană; Cognația socială: a ști cum funcționează lumea socială. Spectrul dezinvolturii sociale include: Sincronia: interacționarea fără probleme la nivelul nonverbal; Imagi-

nea de sine: prezentarea eficientă a propriei persoane; Influența: modelarea rezultatului interacțiunilor sociale; Preocuparea: luarea în calcul a nevoilor celorlalți și acționarea în consecință”. D.Goleman demonstrează că inteligența emoțională privește anumite capacități umane din lăuntrul nostru, iar cea socială se referă la aceeași personalitate umană, dintr-un alt punct de vedere, cel interpersonal, aceea latură a individului care îl ajută să interacționeze cu alții. Competențele emoționale și cele sociale sunt strâns legate, fiind considerate „elementele cheie” ale inteligenței emoționale.

Putem interpreta inteligența politică ca și „capacitatea de a dezlega prin gândire probleme sociopolitice noi”; „putința generală a unui om politic de a-și adapta gândirea în mod conștient la cerințe sociale noi”; „capacitatea individului de a se adapta la împrejurări politice noi, de a sesiza relațiile esențiale și de a găsi ieșire dintr-o situație, de a rezolva probleme noi”. Astfel definită, inteligența politică nu poate fi înțeleasă ca o sumă de funcțiuni mintale (atenție, memorie, asociație etc.), nici identificată cu vreo una dintre ele, cum ar fi memoria. Memoria își are rolul său când individul este pus în fața unor situații și probleme pe care le-a mai întâlnit în trecut; astfel reacția la aceleași situații devine mai sigură, mai adecvată. Dimpotrivă, inteligența politică intră în joc atunci când constelația raporturilor din lumea externă se schimbă mereu, generând situații noi, în același rând și politice, la care individul nu mai poate răspunde prin reacții instinctive sau prin obișnuință, ci prin capacitatea generală de a se adapta la acestea, adică prin inteligență.

Din aceleași motive, inteligența nu poate fi identificată nici cu cunoștința. Inteligența, spune C.A. Richardson, nu este cunoștință, ci abilitatea de a întrebuița cunoștințele. În timp ce cunoștințele politice sunt dobândite prin experiență și pot crește indefinit, inteligența este înnăscută și la o anumită vârstă încetează să se mai dezvolte, întocmai ca și constituția fizică.

În literatura de specialitate se vorbește despre:

- inteligență abstractă – conceptuală, caracterizată prin capacitatea de a înțelege și restructura materialul logic – de a rezolva problemele abstracte, de a propune concepții politice noi;
- inteligență practică – prin care se desemnează capacitatea de a face față unor situații politice concrete și de a găsi soluții în manipularea situațiilor sociopolitice;

- inteligență socială – capacitatea de a înțelege esența relațiilor politice și sociale dintre oameni și de a rezolva probleme de organizare politică și socială.

În ultimii ani s-au făcut progrese notabile în a se aprecia nivelul de inteligență și a se stabili coeficientul de inteligență C.i. sau Q.i., cum apare el în literatura universală. Părintele măsurării inteligenței este considerat Alfred Binet, care în 1904 a fost numit într-o comisie ce avea să se ocupe cu înființarea unor clase speciale pentru copii. Împreună cu doctorul Th.Simon, A.Binet contribuie la elaborarea unor teste care să determine potențele native de inteligență ale copiilor. Perfecționarea lor a permis ca astăzi să se poată stabili coeficientul de inteligență C.i. prin formula:

$$\text{C.i.} = (\text{V.m.}:\text{V.f.}) \times 100\%,$$

unde V.m. este vârsta mintală, iar V.f. reprezintă vârsta fizică a copilului. Corespunzător coeficientului de inteligență s-a încercat clasificarea nivelurilor mintale sau gradul de inteligență de la C.i. între 0-22, cât are un idiot, până la Q.i. = cu 130 și peste, cât au eminenții. Pentru omul adult nu se procedează la fel, pentru că inteligența normală nu se dezvoltă peste vârsta de 14 ani. Vorbind despre cultura politică, ceea ce se dezvoltă acum sunt cunoștințele politice și experiența, factorul decisiv fiind deci cultura politică generală a individului asimilată prin efort personal.

Iată de ce afirmam mai sus că părerile unor tineri după care inteligența este factorul suficient pentru formarea personalității trebuie puse în discuție și amendate. De altfel, și unii teoreticieni emit astfel de idei. Avem în vedere pe psihologul german L.Leithauser, care neagă orice legătură între cele două entități, afirmând că „inteligența nu are nimic de a face cu nivelul de cultură al individului”.

Chiar și dihotomia făcută de psihologul factorist R.B. Cattell, care reduce determinările inteligenței la o inteligență fluidă, independentă de cultură, și o inteligență cristalizată ce definește deprinderile logice și de raționament însușite datorită culturii, este – credem – influențată de astfel de opinii.

Greșeala unor aserțiuni de felul celor menționate mai sus pornește de la confuzia frecventă între erudiție, între simpla acumulare de informații și cultură, care presupune în plus o atitudine critică, selectivă față de cunoștințe, asimilarea, dar și integrarea și transformarea lor creatoare într-un context de travaliu intelectual. A fi informat nu înseamnă încă,

așa cum arătăm la început, a fi om cult, dar nici a reproduce într-o conversație gândurile altcuiva nu este întotdeauna un semn de mimetism intelectual.

Este adevărat că inteligența, ca aptitudine, constituie o premisă indispensabilă a formării culturii politice a individului. Dar tot atât de adevărat este și faptul că pentru inteligența politică cultura generală reprezintă substanța spirituală ce o ajută să se dezvolte și să-și pună în valoare potențele creatoare, lărgindu-i orizontul și lungindu-i tirul. Iată de ce nu trebuie subsemnat acest raport deosebit de important în formarea multi-dimensională a personalității politice.

5.4. Cultura politică – dimensiune necesară a calității vieții

În raport cu alte teme ce se pot include în cadrul mai general, dar deosebit de generos și grav a ceea ce în cultura politică se numește „problematica umană”, tema calității vieții a devenit relativ recent obiect al atenției gândirii teoretice din țara noastră și credem că, și astăzi, atât conceptul, cât și realitatea ce o desemnează încă mai necesită precizări.

Dacă eludăm definițiile de debut, toate având o puternică tentă ecologică, apreciem că printre primii care au contribuit la fundamentarea acestui concept se numără Arthur Schlesinger (într-un discurs-program adresat unei organizații politice), precum și Kenneth Galbraith (în lucrarea sa „The Affluent Society”). Dar determinările conceptuale ce merită să rețină atenția le găsim, credem noi, conturate la Bertrand de Jouvenal. Acesta din urmă, analizând „iraționalitatea raționalității tehnologice” (cum ar zice H.Marcuse), este de părere că esențialul în procesul viitor de dezvoltare socială este și trebuie să fie raportarea permanentă la calitatea vieții oamenilor. El cere ca la preocuparea „cum este organizată producția” să se adauge acea preocupare de mare importanță „cum este amenajată existența umană?”.

„Inginerul din producție se gândește, firește, să dispună oamenii în jurul mașinii; dar trebuie să se gândească și la dispunerea produselor în jurul omului”. Gânditorul francez înțelege calitatea vieții ca amenitate a condițiilor de existență (de la latinescul *amoenitas*, care înseamnă agreeabil, plăcut), ca totalitatea posibilităților oferite omului de către societate de a-și amenaja existența, de a dispune de produse și de a folosi gama

serviciilor pentru a-și amenaja modul său de existență individuală corespunzător trebuințelor, cerințelor și dorințelor sale proprii. În chip similar, și cam în același timp, K.Baier definea calitatea vieții prin „totalitatea amenităților” naturale și culturale, varietatea, cantitatea și calitatea bunurilor și serviciilor aflate la dispoziția tuturor membrilor unei anumite societăți.

În 1975, Mihai Drăgănescu și Stelian Beldescu, în „Calitatea vieții și civilizația”, apreciau că, în raport cu individul, calitatea vieții depinde de sănătatea sa, de starea personalității sale (de gradul ei de integrare), de varietatea vieții, de influența câmpului social asupra sa și comportamentului său în câmpul social, în raport cu societatea. Tot aici se lua în discuție nivelul de trai economic, cel ecologic, precum și calitatea relațiilor umane.

În toate aceste studii se observă strădania de a descifra sensuri noi și de a reda bogăția de sensuri și semnificații cuprinse în conceptul de calitate a vieții umane, rezultantă a complexității fenomenului pe care îl desemnează.

În analiza conceptului de calitate a vieții pornim de la premisa că el trebuie să semnifice, să evidențieze bogăția omului și a umanului său, omul bogat fiind, în același timp, omul care, ca univers plinar, are nevoie de o totalitate de manifestări de viață umană, în care multitudinea de trebuințe specifice lui, și numai lui, sunt și trebuie satisfăcute, omul la care propria sa realizare apare ca necesitate manifestată ca nevoie interioară, în raport cu un anumit cadru social-istoric și determinată de acesta.

În prelungirea celor spuse și de alți autori, fără a subaprecia și alte semnificații ce le conotează, conceptul de calitate a vieții este, înainte de toate, un concept ontologic, el desemnând modul existențial, mai precis – modul superior de ființare umană în plenitudinea individualității sale, în cadrul unui anumit tip de relații, de grupuri și activități sociale și politice. El este un concept care desemnează starea de a fi și de a activa a omului, din perspectiva împlinirii „setului” său de trebuințe, disponibilități sau potențialități obiective și subiective, în interiorul unui anumit edificiu social. În ce măsură deci socialul existent oferă cadrul favorabil și, totodată, reușește să determine ființarea umană în plenitudinea sa, a realizării multidimensionale a umanului din om, uman în al cărui conținut trebuințele se intruchipează ca elemente a căror realizare depinde hotărâtor de calitatea acestei ființări. Fără a lua în

discuție problema trebuințelor umane, a procesului de emancipare a lor și mai ales a modalităților prin care aceste trebuințe pot și trebuie să fie satisfăcute în planul ființării umane concrete, nu se poate dezbate și nici rezolva practic problema calității vieții.

Emanciparea trebuințelor nu este dependentă exclusiv de asigurarea unui cadru social adecvat. Sunt necesare eforturi pe linia educării și formării unor astfel de personalități umane, care să resimtă nevoia unor trebuințe superioare.

Realitatea arată că, pentru mulți dintre oamenii maturi ai societății noastre, satisfacerea în condiții din ce în ce mai bune a trebuințelor de bază, cum le numesc unii autori (hrană, locuință, asigurarea zilei de mâine etc.), s-a impus ca scop maximal și care, dacă a fost atins, nu mai „angajează imperativ” saltul calitativ spre tendințe sau aspirații superioare. Există la noi oameni care, dacă au primit o casă sau și-au construit-o, posedă hrană îndestulătoare și obiecte ce le asigură confortul, bani, auto-turisme etc., își duc viața în perimetrul acestor trebuințe, apreciindu-și calitatea ființării lor ca foarte bună, neresimțind nevoia unor trebuințe superioare. O ființare de acest gen, autoapreciată de individ ca „foarte bună”, naște procesual amplificarea unor astfel de trebuințe, fapt cu consecințe extrem de negative în plan uman și social, ca tendința de exaltare a bunăstării economice, materiale, ca atitudini individualiste, egoiste, lipsă de omenie etc. Este necesar să se conștientizeze mai mult și să se acționeze mai eficient în planul practicului, pentru ca nevoia trecerii la un nivel superior de trebuințe și aspirații să se manifeste mai pregnant și să se obiectiveze în calitatea nouă, superioară a existenței ființei umane.

Conștiința noastră politică, procesul educațional, de fapt întregul proces de formare a omului trebuie să nu se oprească la „naturala propensiune a omului către motivații superioare”, ci să pună problema revoluționării trebuințelor. Un astfel de proces emancipator este necesar să se facă în mod conștient, în el fiind implicați toți factorii sociali și politici, iar scopul întregului demers trebuie să-l constituie creșterea calitativă a activității umane. Satisfacerea trebuințelor, aptitudinilor, aspirațiilor umane, realizarea multidimensională a personalității vor constitui suportul trainic al sentimentelor de satisfacție autentică, ce constituie starea de fericire a omului. De aceea, spuneam că cele două concepte: cel de fericire și cel de calitate a vieții nu se pot identifica, dar că între ele există un raport, o corelație strânsă. Calitatea vieții, înțeleasă ca mod superior de ființare

umană, implică atât elementele obiective, cât și pe cele subiective ale umanului, pe când fericirea, ca produs al acestei ființări, vizează latura subiectivă ce se manifestă ca satisfacție individuală plenară. Trebuie, de asemenea, evidențiate valențele axiologice și etice ale conceptului, el implicând o atitudine valorizatoare, creativă față de datul existențial, înțelegerea atitudinii economice cu cea culturală (etică, estetică, politică), a atitudinii teoretice cu cea practică.

Deci, conceptul de calitate a vieții trebuie să semnifice, să evidențieze bogăția omului și a umanului său, omul înțeles ca „univers” plener ce are nevoie de o multitudine de manifestări de viață umană, multitudine dată de gama trebuințelor specifice lui și numai lui și care sunt și se cer a fi satisfăcute. El este și trebuie să rămână un concept care să desemneze starea de a fi și de a ființa a omului din perspectiva „setului” său de trebuințe, disponibilități sau potențialități obiective și subiective în interiorul unui anumit edificiu social. Și cum aceste trebuințe nu sunt numai economice, conceptul de calitate a vieții trebuie să includă în mod necesar și starea de sănătate, calitatea relațiilor interumane, standardul ecologic, cadrul social-politic, varietatea vieții și, nu în ultimul rând, nivelul de cultură politică a oamenilor.

Cultura generală și cea politică reprezintă o dimensiune necesară a calității vieții oamenilor. Am arătat mai sus că cultura șlefuește, cizelează personalitatea umană, fapt ce determină atât „setul” nostru de trebuințe, cât și statutul nostru existențial. Și dacă, cizelați de cultură, vom răspunde mult mai adecvat la trebuințele umanului de lângă noi, vom vibra altfel la aceasta, atunci și calitatea relațiilor sociale și politice va cunoaște dimensiuni superioare, influențând benefic calitatea vieții noastre.

Influența culturii este prezentă atât la nivel individual, cât și social, începând cu elemente de viață cotidiană, ca: aranjamentul locuinței, organizarea vieții de familie, obiceiurile și valorile de cultură populară tradițională și până la formele superioare ale culturii etice, artistice, filosofice, științifice și politice. Calitatea vieții se prezintă ca moment de sinteză și convergență între cultură, cultura politică și civilizație. Într-adevăr, cultura ca ansamblul valorilor materiale și spirituale, în același rând și cultura politică a unei societăți prin socializare, este factorul generator al unei noi civilizații, care contribuie decisiv la emanciparea trebuințelor, la apariția unor noi, superioare, la asigurarea unui nivel superior al calității vieții umane.

Instaurarea unei autentice ființări umane este o operă colectivă, în care trebuie să fie implicate toate domeniile socialului și politicului, cu atât mai mult, subsistemul educațional, școala, slujitorii ei, precum și cei care o frecventează. Căci umanitatea, o caracteristică deosebită a genului uman, nu este înnăscută, ea urmează a fi formată.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Determinați dimensiunea socială și politică în cultura politică a individului.
2. Argumentați legătura dintre profesie, statutul de om cult și cultura politică.
3. Stabiliți legătura dintre inteligența emoțională, socială și cea politică.
4. Evaluați oportunitatea culturii politice ca factor necesar calității vieții.

Bibliografie:

1. Goleman D. *Inteligența emoțională*. Curtea Veche Publishing, 2018.
2. Goleman D. *Inteligența socială*. Curtea Veche Publishing, 2018.
3. Gellner E. *Cultură, Identitate și Politică*. Iași, 2001.
4. Sandu I., Colațchi A. *Conștiința și cultura politică*. În: Politologie. Introducere în studiul teoriei politice. Chișinău: CEP USM, 2007.
5. Эпштейн М. *Интеллигенция, интеллектуалы и социальные функции интеллекта*. epstein_intelligentsia_rus.pdf (unlv.edu)
6. Кукушкина Е. *Интеллигенция в политической жизни общества*. В: Вестник МГУ, 2012, №4. <https://cyberleninka.ru/article/n/intelligentsiya-v-politicheskoy-zhizni-obschestva-statya-pervaya/viewer>

Tema 6. CULTURA ȘI COMPORTAMENTUL ACTORULUI POLITIC

Conținuturi:

- 6.1. Conceptul de comportament politic
- 6.2. Tipurile de comportament politic
- 6.3. Cultura și comportamentul elitei politice
- 6.4. Cultura și comportamentul politic al maselor

Obiective de referință:

- să distingă conceptul de comportament politic;
- să determine cum R.Dahl grupează interesele ce se află la baza comportamentului politic;
- să compare diverse tipuri de comportament politic;
- să relateze despre comportamentul elitei politice în societate;
- să evalueze comportamentul elitei politice în campaniile electorale;
- să caracterizeze specificul comportamentului politic al maselor;
- să evalueze comportamentul maselor în acțiunile politice.

6.1. Conceptul de comportament politic

Comportamentul individului în orice societate este influențat de diverși factori subiectivi și obiectivi, iar comportamentul politic, îndeosebi, este afectat de sistemul politic, stat, regim și societatea civilă. Politica reprezintă prin sine un aspect inevitabil al conviețuirii sociale. Ea rezultă din imperativele reciproce pe care oamenii le fac unul asupra celuilalt și din eforturile implicite pentru rezolvarea unor imperative conflictuale. Evident e că lumea politicii este nu doar complexă și diversă, ci și de mai multe niveluri: cuprinzând puterea și raporturile de putere, organizarea politico-statală a societății în complex cu toate instituțiile ce-i aparțin. Deci, politica este o trăsătură specifică a raporturilor sociale privitoare la structura administrării de stat, la regimul de guvernare, la formele și metodele de realizare a puterii. Ea mai fiind și un mijloc de organizare a raporturilor dintre stat și cetățeni, a interacțiunii dintre cetățeni și instituțiile politice. Dar care este legătura dintre politică și comportamentul politic? Încercăm să răspundem la această întrebare prin analiza teoretică a deferențierilor date noțiunii de comportament politic.

Încă Aristotel presupunea că comportamentul uman se distinge prin aceea că este condiționat de emoții, minte și aspirații. Rațiunea și aspirațiile în procesul comportamentului uman se fuzionează într-o acțiune gândită. Însă nu putem susține concluzia logică că toate faptele umane sunt raționale, iar rezultatele – prevăzute. În comportamentul politic, obiectul de concepere îl constituie anume legătura cauzală dintre acțiuni. Ea fiind nemijlocit legată de elementul subiectiv al comportamentului uman. Iată de ce comportamentul politic, ca parte componentă a comportamentului uman, este definit în literatura de specialitate ca mod specific de a acționa, de a se purta al persoanelor, grupurilor în diferite raporturi, activități și situații sociale, în funcție de condiția și rolul lor social-politic, de interesele lor, de sistemul de atitudini și opinii pe care aceștia le exprimă, precum și de situațiile concrete cu care se confruntă.

Omul este obiect și subiect al politicii, deci categoria comportamentului politic poate fi atribuită doar omului. Fiecare individ are mai multe roluri sociale efectuând diverse acțiuni. Fiind autorul faptelor sale el singur își determină comportamentul, care poate fi mai mult ori mai puțin tipic, înțeles; fiindcă este determinat, în primul rând, de trecutul deja cunoscut și, în al doilea rând, de caracterul specific al său: tradiții, dispoziții, mentalitate, nivel de cultură, necesități și alți factori. Uneori însă, chiar și cei cu o conduită stabilă, prognozată, pot săvârși astfel de acțiuni ce i-ar uimi nu doar pe cei ce-i înconjoară, ci ar rămâne inexplicabile și pentru ei înșiși. Majoritatea indivizilor sunt capabili de a săvârși acțiuni și fapte neprevăzute, inclusiv pot să nu prevadă chiar și rezultatul faptelor sale. Savantul român S.Chelcea scrie că „ca și în cadrul altor acțiuni umane, scopul comportamentului nu este întotdeauna clar, deplin conștientizat”. Uneori oamenii pot acționa impulsiv ori chiar irațional. Toate acestea sunt provocate de particularitățile biologice, fiziologice și psihologice ale persoanei respective. De toate acestea nu e scutit nici comportamentul politic.

Multiple sunt definițiile comportamentului politic. De pildă, profesorul Uiliam Stoun definește comportament politic ca „orice activitate a individului îndreptată spre rezolvarea colectivă a problemelor înaintate de viața cotidiană”.

Această definiție integrează în sine un cerc larg de probleme ce nu au un caracter politic, deoarece nu putem susținute că toate problemele cotidiene sunt politice. Politologul rus A.Batalov înțelege comportamentul

politic ca „o interacțiune practică a subiectului social cu mediul politic, sau ca un raport practic al subiecților proceselor politice față de sistemul politic”. El numește „politică” acea conduită, care, căpătând forme de comportament „convențional” sau „neconvențional” ale participării cetățenilor în viața politică, influențează asupra realizării sau reprezentării puterii⁵. Autorul dat evidențiază două forme ale comportamentului politic, caracterizate prin: „permis – interzis” sau „aprobat – dezaprobat” conform liniei politicii existente. Prin comportament convențional (stimulat) se subînțelege participarea cetățenilor la diferite procese politice, ca: participarea la alegeri, la activitatea organizațiilor social-politice, cluburi politice, dispute, contactele cu funcționarii de stat. Comportamentul neconvențional (nestimulat) include: participarea la demonstrații, mitinguri de protest, refuzul de a se supune legilor „nedrepte” și alte manifestări neloiale.

Particularitatea esențială a comportamentului politic constă în participarea indivizilor la repartizarea puterii. Autorii F.Burlațkii și A.Galkin aduc o definiție mai detaliată a comportamentului politic. Conform opiniei exprimate de ei, „comportament politic este orice formă de participare la realizarea puterii (ori de opunere la realizarea ei), cuprinzând și participarea la organizațiile formale și mișcările de masă, includerea în diferite structuri ale statului ori înlăturarea conștientă de la acestea, manifestarea publică a opiniei sociale asupra instituțiilor politice și asupra grupurilor politice guvernatoare”.

Savantul polonez Jerzy J. Wiatr susține că prin comportament politic înțelegem comportamentul individual care îi caracterizează rolul său ca membru al unei anumite comunități politice. Această definiție se referă îndeosebi la rezultatele conduitei politice, iar rezultatul este criteriul ce definește importanța politică a unei personalități.

Mai concretă se pare interpretarea americană a comportamentului politic dată de către Jack C. Plano, Robert E. Riggs, Heleman S. Robin, care susțin că comportamentul politic conține în sine gânduri și acțiuni umane legate de procesul de guvernare, adică comportamentul politic cuprinde reacții interne (gânduri, percepții, judecăți, atitudini, convingeri), precum și acțiuni observabile (vot, proteste, lobby, întruniri electorale, campanii electorale). În sensul cel mai larg, comportamentul politic se poate baza pe orice amplasament instituțional (familie, afaceri, biserică etc.), dar termenul se aplică de regulă activității ce are loc în sau prin așezămintele

instituționale ale puterii. Comportamentul politic mai desemnează și o aprobare care îl consideră pe individ drept unitate a grupurilor, dar presupunând că grupurile reprezintă interacțiuni colective ale unor indivizi.

Într-un sens foarte general, comportamentul politic este uneori considerat sinonim cu studiul behavioral al politicii, deoarece „behaviorismul analizează mai ales comportamentul faptic al indivizilor și grupurilor și mai puțin rolurile oficiale sau instituțiile și structurile în care acestea funcționează”.

Generic vorbind, comportamentul politic este subiectul științei politice. Ca abordare în studiile politice, preocuparea pentru comportamentul indivizilor și grupurilor a adăugat o importantă dimensiune științei politice, promovând o perspectivă care a invadat toate arealele domeniului dat.

Preocupările psihologiei politice și ale sociologiei politice se interacționează cu subdomeniul comportamentului politic. Psihologia politică presupune că acțiunile politice, asemenea altor forme de comportament, se produc în interacțiuni dintre individ și mediu. Analistul politic în studiile și aprecierile sale trebuie să țină cont de factorii psihologici: percepțiile, așteptările, condițiile, motivațiile, care explică reacția indivizilor la stimulul ambiant ori relația dintre opinie, atitudine și comportament. Psihologia politică este o componentă majoră a subdomeniului comportamentului din știința politică. Conceptele psihologiei se aplică, de regulă, în studiile privind comportamentul la vot, socializarea politică, conducerea politică, atitudinea politică, conflictul etc. Concepțiile psihologice se aplică pe scară largă și în studiile privitor la politica națională sau internațională. De rând cu abordarea psihologică are loc și abordarea sociologică a comportamentului politic. Dezvoltarea abordării sociologice în politică se datorează îndeosebi lucrărilor lui Max Weber. Cercetările curente în sociologie sunt preocupate de așa subiecte de studiu, cum ar fi cercetarea comportamentului de organizare, a elitei politice, puterea comunicării, opinia publică etc. Considerăm că acest mod de abordare a comportamentului politic ar fi mai aproape de adevăr, deoarece în realitate comportamentul este precedat de cunoașterea și conștientizarea acestui set de factori care determină și orientează selectiv modul de manifestare a oamenilor. El cuprinde în sine necesitățile (materiale sau spirituale), interesele privind prezentul și viitorul, orientările valorice (estimarea unor obiective sau fapte); aspirații ori modele ideale spre a

căror realizare tinde subiectul uman. Toate aceste elemente se manifestă atât în comportamentul indivizilor, cât și al colectivităților, explicând formele și conținutul conduitei politice.

Cristalizarea elementelor sus-menționate la nivelul unei colectivități conduce la ceea ce numim opinia publică. Aceasta cuprinde o gamă de viziuni, aprecieri, convingeri, atitudini asupra unor probleme de interes general pentru comunitatea respectivă. Trebuie de remarcat și faptul că deși implică diferite aspecte (etice, economice, sociale), opinia publică reflectă îndeosebi așteptările, cerințele, pe care oamenii le exprimă în comportamentul lor față de sistemul politic, precum și reacția la funcționarea și rezultatele activității acesteia.

Savantul român Chelcea scrie că relațiile complexe între indivizi, grupuri și realitatea politică se exprimă și în atitudinile politice ale membrilor comunității definite ca orientări pozitive sau negative față de această realitate. Atitudinea politică este astfel o pregătire sau o dispoziție de a acționa într-un mod sau altul față de fenomenul politic, fie că este vorba de o ideologie, problemă, partid sau personalitate politică. Atitudinea, ca unul dintre conceptele fundamentale ale psihologiei sociale, face articulația între opinie (denumită deseori comportament mintal și verbal) și conduită (comportamentul activ), indicând dispozițiile individului ca determinate de experiența sa în raport cu situația cu care se confruntă. Atitudinile politice, ca orice tip de atitudine, au o structură complexă alcătuită din trei componente diferite ce se interacționează reciproc: componenta cognitivă, afectivă și comportamentală. Astfel, relațiile dintre ele determină conținutul și particularitățile pozițiilor politice, reieșind din care savanții M.Dogan și D.Pellassi, citându-l pe S.Verba, ne redau rolul pozițiilor politice în determinarea unui comportament prin următoarele cuvinte: „Pozițiile politice de bază în permanență au fost un obiect al manipulării conștiente”. Adică, dacă dorim să manipulăm cu comportamentul unor indivizi, inițial va trebui să manipulăm cu pozițiile politice ale acestora. Și savantul francez Pierre Bourdie scrie că esențialul în jocul politic constă nu atât în deținerea monopolului asupra utilizării resurselor obiective ale puterii politice (finanțe, drept, armată etc.), cât în monopolul asupra producerii și răspândirii reprezentărilor și conceptelor politice. Anume ele posedă acea putere mobilizatoare care dă viață partidelor și cercurilor guvernatoare; or, ele sunt acelea ce vor determina un comportament politic al acestora în evoluția statală.

Definirea fenomenului căutat poate fi interpretată astfel: comportamentul politic ca aspect al comportamentului social poate să conțină în sine acțiuni sau inacțiuni orientate spre realizarea puterii și influența asupra proceselor politice, pentru a păstra ori modifica orientările politice și hotărârile structurilor de stat ori ale unor lideri politici. Considerăm că comportamentul politic trebuie diferențiat de faptă, acțiune și activitate. Fapta politică depinde de orientările politice ale persoanei, de simpatiile și antipatiile din sfera politică și este orientată spre rezolvarea conflictului politic. În analiza politică „fapt” se consideră a fi orice element sau condiție din lumea empirică ce implică sau afectează comportamentul politic. Faptele sunt materia primă esențială ale proceselor politice. Conform dicționarului politic, faptul politic desemnează ansamblul de evenimente și acțiuni individuale sau colective, care se produc la diverse niveluri ale vieții sociale dirijate prin scopuri și obiective politice. „Acțiunea politică” este orice comportament observabil, transparent al unui individ sau al unui grup social manifestat într-un sistem politic. O acțiune politică poate fi un comportament neplanificat, întâmplător ori poate fi o parte a unui proces coerent de decizie. Reacția fiind un răspuns la acțiuni întreprinse de alții. În sens politic, acțiunea se leagă, de regulă, de conduita oamenilor care caută o poziție ori o influență în guvernare, în crearea și implementarea politicii publice ori în comportamentul statelor pe arena internațională. Anumite feluri de acțiuni pot deveni tipice producându-se cu regularitate. Analiza acestor modele de acțiune poate conduce la înțelegerea deciziilor politice și în multe cazuri oferă fundamentul unor previziuni. Aici e evidentă deosebirea dintre noțiunile „conduită” și „acțiune”, dintre care ultima este parte componentă a celei dintâi. Comportamentul poate fi nu doar o acțiune, ci și o inacțiune. Referitor la aceasta Max Weber scria ca comportament noi numim acțiunea individului, indiferent de faptul dacă acesta are un caracter intern sau extern, se reduce la un neamestec sau la o așteptare acceptată.

Activitatea socială în general, inclusiv cea politică, reprezintă prin sine un lanț de acțiuni ce se deosebesc printr-un scop bine determinat. La fel și în literatura de specialitate, dar și în practică „activitatea politică” deseori e interpretată ca o sumă de acțiuni. Ea fiind definită de către savanții A. Andreev și K. Haratanovici ca totalitatea acțiunilor subiecților politici, îndreptate spre satisfacerea necesităților și intereselor grupurilor sociale mari de oameni capabili să dea rezultate sociale însemnate.

Autorii unei alte definiții susțin că „activitatea politică” constă în îndeplinirea de către subiect (societate, grupă, clasă, persoană) a unor funcții politice istorice necesare pentru realizarea, existența și dezvoltarea sistemului politic al societății. Deci, activitatea politică este munca depusă de persoane, de grupuri și persoane, partide, guverne, organizații politice etc., pentru atingerea unor scopuri în concordanță cu programele acestora sau cu anumite orientări socio-politice, economice și statale. Savantul Arthur Bentley, fiind cointeresat de viața politică ca de un proces al activității politice a societății, subliniază că esența și menirea subiectelor politice se depistează doar în rezultatul analizei activității lor.

La fel, cu scopul de a da o definiție activității politice, savantul polonez T.Kotarbinski pune fundamentul științific al praxiologiei politice. El afirmă că în sfera politicului este necesară respectarea unor reguli menite să asigure eficacitatea acțiunilor politice în general. Din acest unghi de vedere, legitimitatea deținerii puterii politice de către anumite personalități, partide, forțe politice nu se întemeiază doar pe faptul că acestea reprezintă interesele societății sau ale anumitor părți ale ei, ci este determinată și de modul în care le realizează, de eficacitatea îndeplinirii obiectivelor stabilite. Eșecurile, ineficiența practicilor politice erodează legitimitatea puterii și a acțiunilor întreprinse de o forță politică.

Activitatea politică este totalitatea de acțiuni, care reprezintă partea vizibilă a comportamentului politic. Activitate politică poate fi numit și modul de activitate umană în cadrul căruia subiectele se disting printr-un activ comportament politic, orientat spre realizarea scopurilor personale și de grup. Deci, putem susține că interesul este factorul determinant al comportamentului politic.

În dependență de gradul de activitate politică, savantul american Robert Dahl evidențiază două grupe principale de indivizi: apoliticii și politici. Comportamentul politic al acestor grupe diferă în dependență de activitatea pe care o prestează. Cu toate că e cam dificil de a trasa un hotar strict între apolitici și politici, Dahl susține că în prima grupă intră acei care, deși există în limitele unui sistem politic, ei nu iau parte în permanență la viața politică și nici nu se interesează de ea. Acest tip de comportament are la bază anumite motive:

- omul nu tinde spre viața politică, deoarece nu speră la o recompensă pentru activitatea sa politică. Pentru mulți activitatea politică are un profit prea mic care nu îndreptățește consumul necesar de forțe și timp;

- omul nu tinde să activeze în sfera politică dacă consideră că posibilitatea de a influența asupra rezultatelor evenimentelor este foarte joasă. Aici e evident coraportul dintre conceperea însemnătății personale în viața politică și gradul participării active în politică, care reies din următorii factori: statutul social, experiența politică, venitul, studiile etc.;

- individul consideră că perspectivele vor fi favorabile pentru el și fără participarea sa activă.

Așa cum neîncrederea în importanța sa politică poate duce la refuzul de la activitate politică, la fel și marea încredere în legitimitate, stabilitate, justiție, echitatea hotărârilor politice pot să-i facă pe unii indivizi să creadă că aportul lor activ în viața politică este necesară. De aceea, este firesc să ne așteptăm la o decădere a activismului politic în perioadele de înflorire și la creștere a acestuia în perioadele de crize. Din cea de-a doua grupă a politicienilor fac parte indivizi care sunt atrași în activitatea de guvernare. În interiorul acestei grupe avem două substraturi: primii sunt căutătorii de carieră (power- sukers), adică cei ce tind spre putere și substratul liderilor care dețin deja puterea politică.

Spațiul occidental este popularizat cu abordarea procesuală a comportamentului politic încă din anii 30 ai secolului trecut, îndeosebi datorită lui Charles Merriam, după care orice aspect al politicii și guvernării este examinat în termenii proceselor ce au loc. Autorii J.Plano, R.Riggs, și H.Robin susțin că întregul proces social poate fi considerat o combinație de procese politice, economice și sociale, precum și alte procese. Ca concept general, procesul politic cuprinde toate activitățile, prin care oamenii încearcă să obțină și să exercite o influență legitimă într-o societate. Într-un sens mai specializat, denotă o abordare a studiilor politice, ale căror perspective și preocupări se interpătrund în mare măsură cu acelea ale comportamentului politic. Însă în majoritatea statelor comportamentul politic se află la periferia interesului social al majorității cetățenilor. Deoarece doar un număr restrâns de oameni prestează în permanență o activitate politică. O altă parte se ocupă de politică spontan, de cele mai dese ori în timpul scrutinului electoral, iar o a treia parte în general evită politica. Totuși, numărul celor în cadrați în permanență în acțiuni politice nu este mic, oamenii se includ în politică pentru a se ocupa cu activitatea politică. Acest fenomen rămâne a fi încă necorectat, deoarece esența îi este acoperită cu tainele existenței umane. Cauza comportamentului trebuie căutată în primul rând în specificul lăuntric al individului și doar numai

în aspectul istorico-politic, exterior, într-un moment sau altul prezent în comportamentul politic, deoarece anume interesul acționează ca stimul și element de motivație pentru comportamentul persoanelor și grupelor.

R.Dahl grupează interesele ce se află la baza comportamentului politic în dependență de trei motive principale:

- în numele bunăstării sociale. Unii oameni vor să apere interesele tuturor cetățenilor, să asigure dominarea dreptății etc.;
- tind conștient spre putere, urmărind scopurile lor egoiste;
- tind spre putere din motive inconștiente.

După B.Rassel, fiecare om este înzestrat de la natură cu două pasiuni ce sunt legate între ele și nu se contrazic: pasiunea față de putere și față de glorie. Forța motrice a comportamentului politic este pasiunea de guvernare și tendința spre manifestare.

Dorința de putere și automanifestare ca o condiție a realizării interesului devine o cauză finală pentru comportamentul politic. Claritatea scopului depinde de nivelul conștiinței politice care determină și conduita. Savantul american B.Raivin, vorbind despre politică, menționează legătura dintre două fenomene principale: putere și control. Cel care are putere poate și să controleze comportamentul altor oameni. Iar politologii ruși E.Egorov-Gantman și E.Abașkin afirmă că puterea este esențială în comportamentul unor oameni, deoarece:

- îi ajută să-i domine pe alții;
- nu permite altor indivizi să-i domine ori să se implice în afacerile lor;
- asigură realizarea de performanțe politice.

De tendința spre automanifestare sunt contaminați majoritatea oamenilor, ea fiind specifică nu doar liderilor politici, ci și celorlalți cetățeni. Astfel, putem evidenția factorii care stimulează comportamentul politic al individului:

- dorința de a guverna careva ființe umane. În momentul în care se confirmă posibilitatea sau capacitatea de a guverna se înrădăcinează orientarea spre acapararea și extinderea puterii;

- personalitatea posedă o anumită autonomie și independență;
- tendința spre recunoașterea socială a importanței sale. Conceperea rolului și însemnătății sale în societate decurge treptat și într-un mod dinamic, deoarece individul în permanență tinde spre reformarea rolului său și a ierarhiei sociale;

- posibilitatea de a acționa în interese proprii, contrapunând posibilitățile sale cu aspirațiile unui grup social;
- acționând individul se conduce de experiența socială și de viziunile sale privitor la mediul social.

Exponent al comportamentului politic poate fi nu doar un individ concret, deci subiecți ai comportamentului politic pot fi și o anumită clasă, grupă socială sau o națiune. Din acest punct de vedere, adică conform subiecților încadrați în anumite raporturi politice, putem diviza comportamentul politic în comportament al maselor și individual. Comportamentul de masă poate lua naștere numai odată cu comportamentul individului. Deci, nicio acțiune de masă nu poate să înceapă fără un subiect activ.

De regulă, individul singur determină formele și metodele comportamentului său politic. Comparativ cu alte aspecte ale comportamentului uman, comportamentul politic se deosebește printr-un înalt grad al liberei și conștientului consimțământ al individului. Dacă activitatea politică nu este o îndatorire profesională ori de partid, atunci omul singur are dreptul să determine dacă în comportamentul său individual să fie inclusă și sfera politică. În literatura de specialitate acest mod de activitate a fost determinat ca **participare politică**. Ea se exprimă printr-o implicare voluntară a unei persoane la viața politică (scrutin electoral, activitate desfășurată într-o grupare ori partid politic, deținerea unei funcții în instituțiile politice etc.).

Comportamentul politic se află într-o dependență directă de gradul integrării individului în diferite grupe sociale. Din aceste considerente comportamentul politic este legat de comportamentul colectiv și controlul social. Politologul italian Tomazetta evidențiază următoarele modele ale comportamentului politic:

- identificarea individului cu scopurile și cerințele grupei sociale date;
- apatia, refuzul de a participa la viața politică și chiar lipsa de interes față de activitatea politică;
- alienarea (înstrăinarea).

Savantul menționat prezintă și clasificarea comportamentului politic al indivizilor în: conformist, ritualist, de nerecunoaștere a normelor existente și rebel.

Modelul comportamentului politic poate fi divizat în: **prescris** (prevăzut) și **neprevăzut**. Conform primului model, omul procedează rațio-

nal și judicios, deoarece în acțiunile sale se conduce de comportamentul normativ prescris și datorită acestuia își atinge scopul. Conform modelului neprevăzut, omul procedează irațional și nu este capabil să aleagă de fiecare dată varianta cea mai optimală de comportare, comițând greșeli și regretând acțiunile. Materialele empirice și, îndeosebi, faptele politice ale oamenilor simpli și ale liderilor politici justifică tentativa noastră de a vorbi despre comportamentul politic irațional și motivele lui.

Un alt factor extrem de important pentru comportamentul politic îl constituie **factorul subiectiv**. În opinia savantului rus S.Andreev, creșterea rolului factorului subiectiv în comportamentul politic presupune și creșterea universului conștiinței politice, manifestându-se ca o premisă a sporirii tempourilor progresului social.

Analizând procesul de modificare a structurii psihologice a individului prin ideologia socială, W.Reich susține că rezultatul procesului constă în modificarea însăși a individului și manipularea cu comportamentul acestuia. Acest proces este analizat și de către Al.Toffler, care conchide că societatea este niște „bărbați și femei care acționează asupra altor bărbați și femei, sau oameni acționând asupra informației și informația acționând asupra oamenilor”. Concluzia noastră este următoarea: unii indivizi conștient își programează un comportament politic, iar prin activismul lor politic pot contribui la crearea ideologiei, utilizând-o mai apoi ca o armă de influență asupra comportamentului politic al altor indivizi, cu scopul realizării interesului politic.

6.2. Tipurile de comportament politic

În dependență de nivelul conștiinței politice a individului, comportamentul politic poate fi divizat în: liberal, democrat, autoritar, conservativ și anarhic. Împărțirea clasică a societății în liberali și conservatori se bazează pe diferențele principale în abordarea naturii omului.

Comportamentul liberal se bazează pe conceptul că omul este „bun”, și dacă uneori el comite careva fapte condamnabile, aceasta poate fi o greșeală comisă în rezultatul unor circumstanțe imprevizibile, al unor conflicte de împrejurări nefavorabile. Mijlocul esențial de influență asupra omului va fi educația. Comportamentul liberal se bazează pe ideile libertății, dreptului omului, antreprenoriatului și se caracterizează prin

tendința spre dreptate, răbdare și stimă în corelația dintre individ și stat, prin respectarea drepturilor și libertăților politice, inviolabilității persoanei. Tipul liberal al comportării se distinge prin căutarea compromisului în caz de conflict, printr-o mare independență a individului.

Comportamentul conservator reiese din aceea că omul din start este „rău”, egoist, cu predispuneri amorale. Însă societatea nu se va dezamăgi în el, dacă îl va primi așa cum este, în caz dacă comportamentul lui nu va îndreptăți așteptările societății. Comportamentul conservator se caracterizează prin fidelitate față de modelele din trecut, stereotipuri sociale și comportamentale; printr-o opunere înnoirii și novațiilor sociale, neacceptarea transformărilor bruște și radicale în comportamentul politic.

Comportamentul autoritar prevede un comportament dictatorial. Modul autoritar de comportament se distinge printr-o atitudine sceptică față de legi și normele morale, tolerează nelegiuirile și despotismul. În astfel de condiții înfloresc cultul puterii asupra legii, se folosesc acțiuni violente în raportul cu cei ce posedă un alt mod de gândire, e încălcat adevărul, oamenii sunt lipsiți de orice garanții, de siguranță și respectare a drepturilor omului. Formele despotice totalitare de comportament sunt promovate în societățile unde despotul nu are nicio împotrivire din partea supușilor săi. Rezultatul comportamentului autoritar al unui singur om se reflectă prin aceea că dă naștere unor noi despoți în mediul dat, care își iau la înarmare modelele deja cunoscute, conducându-se de stereotipurile comportamentului autoritar.

Comportamentul politic democratic se distinge printr-o indulgență și căutare a consensului, printr-un înalt grad de participare a cetățenilor la elaborarea și adoptarea hotărârilor politice, în realizarea controlului social asupra activității puterilor de stat și chiar a înlocuirii acestora în caz de guvernare nesatisfăcătoare a problemelor de stat. Însă, după cum susținea Montesquieu, orice democrație poate deriva într-o anarhie.

Conform **idealului anarhic**, fiecare individ trebuie să acționeze doar în acord cu propria conștiință, fără a recunoaște vreun tip de autoritate. Anarhiștii presupun că oamenii au tendința spontană și naturală de a se coopera, de a se întrajutora spre binele tuturor; ierarhiile sociale, puterea instaurată și superstițiile care o legitimează sunt acele forțe care produc schimbări comportamentale și sociale. Adevăratul bine pentru oameni ar fi ca nimeni să nu guverneze, pentru că atunci fiecare s-ar comporta cu

supușenia adevăratei bunătăți a firii omenești, dar nu unui om lipsit de virtute și supus greșelii, deoarece deseori șefii dau soluții pentru problemele care apar și care apoi se vădesc mai problematice decât relele pe care încercau să le rezolve.

Să nu uităm că fiecare dintre aceste tipuri de comportament politic are ca suport o ideologie respectivă, care este în strânsă corelație cu regimul politic al statului dat. Dacă „calitatea puterii” se manifestă prin modul și mijlocul cel mai eficient de impunere a voinței sale, apoi putem susține că orânduirea politică a unui stat este considerată cu atât mai democrată, cu cât folosește mai puțin violența și puterea banilor și mai mult pe cea a convingerii.

Tipul comportamentului politic determină într-o oricare măsură gradul activității subiecților societății date. Dacă tipurile liberal și democrat stimulează atragerea oamenilor în cadrul politicii, apoi cel autoritar și conservativ îi înstrăinează de la participare, respectiv și activismul politic al indivizilor diferă. Conform opiniei lui V.Amelin, putem diviza exponenții comportamentului politic în dependență de gradul activismului politic în cinci grupe:

- zero (nul) – nu au interes față de politică;
- inferior – există interes față de evenimentele politice;
- mijlociu – este evidentă participarea conștientă la procesele politice în formele oficial acceptate ale comportamentului politic;
- înalt – devine accentuată implicarea și participarea personală în organizațiile politice;
- superior – se expune prin formele extreme de comportament politic.

6.3. Cultura și comportamentul elitei politice

Științei politice îi sunt cunoscute mai multe abordări teoretice ale comportamentului politic al elitelor. Una fiind cea sociopsihologică; adeptul acesteia este cunoscutul clasic Pareto. Conform teoriilor lui, orice proces social se divizează în trei cicluri: politic, economic și ideologic. Fiecare dintre aceste cicluri este determinat de comportamentul a două elite. După el, acestea sunt „leii” și „vulpile”. De faptul care dintre aceste elite se află la guvernare depind particularitățile dezvoltării întregii societăți. Comportamentul politic al fiecărei elite venite la pu-

tere diferă din mai multe considerente. Comportamentul elitei „leilor” se distinge prin încredere în absolutismul idealurilor, prin faptul că hotărât utilizează forța, teroarea și impunerea pentru atingerea scopurilor. Forța fizică și înțelepciunea – după Savater – constituie două argumente primitive, dar eficiente, care fac ascultarea rentabilă. Dacă acest tip de guvernare poartă un caracter deschis, adică elita permite să ajungă în rândurile ei reprezentanți capabili ai maselor, atunci societatea poartă un caracter dinamic al dezvoltării sale. În caz contrar se întărește procesul de degradare a elitei ce condiționează apariția celui de-al doilea tip al elitei – „vulpile” – activiști politici care nu cred în absolutismul ideilor și recurg la diverse manevrări în comportamentul lor politic, la speculări politice pentru a-și păstra puterea.

Elita guvernatoare din Republica Moldova în prima jumătate a anilor '90 a avut un comportament format în timpul totalitarismului. Majoritatea elitei politice guvernatoare au alcătuit-o directorii marilor întreprinderi ale statului, președinții gospodăriilor agricole și secretarii partidului de guvernământ. Conduita politică a acestora avea o direcționare ideologică corespunzătoare.

Noua elită a Moldovei suntem dispuși să o atribuim celui de-al doilea tip al elitelor după Pareto. Aceasta din considerentul că atât elita guvernatoare de dreapta, cât și cea agrariană (de stânga) au ajuns la putere nu datorită succeselor manifestate prin comportamentul lor în diversele sfere sociale, ci datorită speculărilor iscusite ce erau demonstrate în campaniile preelectorale. Evoluția fenomenelor social-politice din a doua jumătate a anilor '90 ne-a demonstrat că astfel de comportament este extrem de insuficient pentru menținerea la putere, adică în afară de „vorbe frumoase” mai avem nevoie și de „acțiuni concrete”. Printr-un astfel de experiment a trecut deja elita agrariană. Comportamentul elitei de algoritm care a continuat să mențină aceeași linie de comportament a fost detronată de către elita comunistă.

O altă abordare a comportamentului politic este cea organizațională susținută de Mosca, care ajunge la concluzia că în orice societate există o clasă minoritară de cârmuitori, elitele, și o clasă majoritară de simpli cetățeni care sunt cârmuiți. S-ar părea că este o teorie simplă care se regăsește și în teoria marxistă, cu o mică diferență că Marx numește aceste două păături sociale: clasa exploatatorilor și clasa exploataților. Mosca, însă, a reușit la timpul lui să pășească cu un pas înaintea lui Marx și să

conchidă că nici comportamentul cârmuitorilor și nici cel al cetățenilor cârmuiți nu pot exista unui fără celălalt, susținându-se reciproc. Ceea ce a spus la timpul său Mosca poate fi definit astăzi în următorul mod: o societate este un sistem în care conduitele părților sale componente sunt interdependente și își reglează activitatea prin mecanismul comportamentului de conexiune inversă în dependență de reacția celeilalte părți. Părinții elitismului au ținut să arate că, indiferent de faptul cum sunt alese elitele – în mod democratic sau autocratic, care îi sunt tendințele: reformatoare ori conservatoare, indiferent dacă își moștenesc social acest statut ori și-l dobândesc prin merite, elitele puterii sunt acele forțe care promovează forme ale comportamentului politic în societatea umană, indiferent de faptul dacă ele sunt monolite ori dezbinat. Drept exemplu servește deficitul profesional în comportamentului politic al elitei guvernatoare din țară. Astfel, s-a constatat că din 1994 puterea de stat se află în mâinile acelorași oameni, care, din cauza că votarea se face pe liste de partid și ei sunt primii pe liste, în mod fatal pentru societate ajung în structurile puterii. În perioadele dintre scrutine ei își trec numele de pe o listă a unui partid pe alta. Desigur, micșorarea pragului electoral pentru candidații-independenți i-ar lipsi de șansele conducerii, dar aceasta rămâne deocamdată a fi chestiune de viitor. Lipsa unei concurențe politice reale facilitează degradarea acestor „aleși”. Amprentele acestei conduite se resimt și asupra comportamentului elitei opoziționiste și al cetățenilor. De aceea nu e de mirare de ce profesionalismul, experiența, onestitatea sunt considerate astăzi ca factori secundari ai comportamentului politic al noii elite. În țară sunt zeci de partide, o mulțime de lideri mari și mici, dar nicio elită nu-și asumă un comportament capabil de responsabilitate pentru realizarea reformelor economice. Moldova are nevoie de o elită responsabilă care prin comportamentul său ar putea să stabilizeze situația politică și să creeze un guvern profesionist. Conform unui sondaj efectuat în 1997, 38,3 la sută din cei chestionați au răspuns că nu au încredere în elita Moldovei. Conform datelor din 2021, încredere în Președintele Republicii Moldova aveau 47%, nu aveau încredere 51 la sută; în ce privește partidele politice, scorul s-a repartizat după cum urmează: încredere 19%, neîncredere 79%, pentru Parlament, respectiv, 15 la 82.

A treia abordare ce vizează comportamentul politic al elitei este cea economică, lansată de James Burnham. În viziunea acestui savant, sistemul capitalist, așa cum era cunoscut la începutul secolului XX, era menit

să dispară după o anumită perioadă de timp și să fie înlocuit cu o societate de elită managerială. Pentru Moldova, influența comportamentului elitei managerilor asupra deciziilor politice începe să se profileze abia de la mijlocul anilor 90. Alegerile parlamentare din 1998 pun în discuție rolul comportamentului acestora privitor la ponderea lor politică în societate. Atunci societatea începuse să se intereseze de raporturile neformale dintre comportamentul elitei politice și al celei economice.

Următoarea modalitate de abordare teoretică a comportamentului este perspectiva instituțională, propusă de către Wright Mills. Conform opiniei lui Mills, comportamentul unei elite se manifestă prin comportamentul persoanelor care iau decizii importante. Managerii și militarii, politicienii și marii funcționari, membrii guvernelor sunt cei care decid zi de zi soarta cetățeanului mediu, având posibilitatea să-l convingă ori să-l constrângă pentru a adopta un anumit comportament. Această viziune este susținută și de către D.Reisman, care este de părere că puterea într-un stat este împărțită între un număr mai mare de grupuri elitare. Deciziile guvernamentale nu sunt influențate doar de comportamentul unei elite, ci de raportul de forțe ce se stabilește între aceste grupuri de elită. R.Dahl este și el partizanul multiplicității elitelor, a căror existență se datorează diversității intereselor și preocupărilor membrilor societății. Marxiștii au avut chiar de la început o atitudine negativă privitor la elita puterii, numind-o clasa exploatoare. În momentul în care s-au decis să preia puterea în mâinile lor, marxiștii au uitat însă de această premisă și și-au creat propria elită cu un comportament strict ideologizat. Elita nomenclaturistă formată inițial din revoluționari de profesie și lideri de partid avea un caracter semiînchis, recrutarea se făcea în conformitate cu criteriul devotamentului față de conducător, față de strategia generală a partidului și doar mai apoi conform profesionalismului și competenței. Prin urmare, cei care au proclamat o luptă înverșunată elitei au reconstituit-o în varianta totalitară, confirmând indirect teza elitariștilor despre imposibilitatea dezvoltării societății fără elită. În totalitarism predomină sistemul corporativ de selectare a elitelor politice. În sistemul dat selectarea candidaților la posturile înalte se face de obicei din rândul aceleiași elite, cu același comportament. Este vădită și tendința spre reproducerea unui tip de elită cu comportament deja existent.

Un alt sistem de selectare a elitei este numit în literatura de specialitate „sistem de antreprenoriat”, care se distinge printr-o concurență mare

de selectare, prin evidențierea calităților personale și prin posibilitățile enorme pentru reprezentanții diferitor grupe sociale de a pretinde la lucrurile din structura conducerii politice. Existența unei elite politice poate fi în concordanță cu principiul organizării și comportamentului politic al unei societăți democratice, dacă elita se recrutează din toate grupurile și clasele sociale competițional, eliminând mecanismul „privilegiilor” în selectarea ei.

Giovanni Sartori consideră stabilirea unui consens procedural între elite drept element central în consolidarea noilor regimuri democratice. Oricare ar fi regimul politic al unei țări, el ar trebui să încurajeze nașterea unei elite cu comportament democrat. Lumea trăiește prin elite. Primul drept al unui popor nu e acela de a conduce, ci de a fi bine condus. De aici rezultă necesitatea de o elită exersată în arta conducerii.

În consecință putem susține că consolidarea democratică și unitatea consensuală a elitei Republicii Moldova într-un regim pe deplin democratic va contribui în mod decisiv la crearea și stabilirea unui comportament politic acceptabil în activitatea politică atât pentru cetățeni, cât și pentru elită. Și, cu toate că comportamentul politic al elitei se distinge prin anumite caracteristici calitative, în general el se bazează pe mentalitatea poporului care a generat-o.

6.4. Cultura și comportamentul politic al maselor

Cultura și comportamentul politic al maselor pot fi analizate prin prisma comportamentului electoral. Votul popular reflectă inevitabil caracteristici naționale, nivelul de dezvoltare economică, socială, de civilizație și cultură politică a unui popor.

Adevărul istoric pune în evidență faptul că Europa Occidentală a avut nevoie de secole pentru a ajunge la echilibrul între economia de piață și democrație. În 1830, Anglia, considerată leagănul democrației moderne, îngăduia doar unui procent de 2% din populație să voteze pentru o cameră a Parlamentului, iar această cifră a crescut la 40% abia prin 1880. În America anilor 1920 și 1930 femeile nu aveau drept de vot, în statele din sud domina discriminarea rasială, iar marii industriași angajau forțe de poliție privată pentru a urmări și reprima organizatorii sindicali din fabricile lor.

Adevărul istoric este că abia după cel de-al Doilea Război Mondial țările occidentale au devenit democrații în toată puterea cuvântului. Pe scurt, remarcă Silviu Brucan, democrația, așa cum ființează acum în Occident, reprezintă stadiul cel mai înalt al unui îndelungat și laborios proces istoric.

Se impune aici o distincție între democrație, ca simplă expresie prin alegeri libere a voinței poporului, și liberalismul constituțional, concept și practică în care accentul cade pe funcționarea legii în statul de drept, separarea puterilor în stat și garantarea libertăților fundamentale. Analizând comparativ sisteme politice și electorale ale lumii contemporane, editorul prestigioasei reviste FOREIGN AFFAIRS, Fareed Zakaria, constată că în timp ce democrația înfloarește, liberalismul constituțional lasă de dorit. În Belarus a fost ales un președinte cu vădite înclinații dictatoriale, în republicile din Asia Centrală alegerile apreciate ca libere au adus la putere un executiv autoritar și puține libertăți.

Experiența generală, confirmată și în Republica Moldova, demonstrează că este mult mai ușor să adopți democrația votului popular, dar mult mai greu este să întronezi dominația legii și a statului de drept, garantarea libertăților fundamentale, precum și respectarea Constituției. Totodată, se impune o constatare relevantă din analizele politologice și sociologice, și anume – valoarea clasei ca factor stabilizator al democrației în epoca noastră.

Preocupări de înnoire și perfecționare a sistemelor electorale contemporane sunt prezente și în țări cu democrații consolidate și cu o preponderență a clasei de mijloc. Astfel, în Japonia, lipsa de încredere în partidele politice determină japonezii să voteze în primul rând oameni și nu liste. Pentru alegerile generale japonezii au decis schimbarea sistemului electoral, așa încât, într-o primă etapă, din cele 510 locuri în parlamentul nipon 300 vor fi adjudecate prin vot uninominal și numai 210 vor fi atribuite prin liste de partid.

Unul dintre rapoartele Clubului de la Roma constată, la începutul anilor '90, că în țările aflate în tranziție de la totalitarism la democrație este necesar un nou comportament electoral și civic, deoarece democrația nu creează automat fundamentele trecerii de la o economie birocratică, centralizată la o economie de piață bazată pe competiție și creșterea producției; situația de tranziție, cu marile ei dificultăți, trebuind a fi depășită cât mai repede posibil. „Dacă o asemenea situație este lăsată să continue

prea mult timp, probabil că democrația va ajunge să pară răspunzătoare de criza economică. Însuși conceptul de democrație ar putea fi pus la îndoială, ceea ce ar permite luarea puterii de către extremiști de o culoare sau alta”.

Participarea (activă sau pasivă), gradul de adeziune sau de militantism, interesul activ sau indiferența față de politică, absentismul, delimitarea comportamentelor apatice, așa-zisul „grad zero al emoției civice”, fenomen „profund negativ pentru democrația pluralistă” – sunt caracteristici care își pun amprenta asupra comportamentului politic, îndeosebi asupra celui electoral.

Studiile privind comportamentul electoral surprind rolul diversilor factori de impact, precum: afilierea la un partid, legăturile de familie, prietenii, vârsta, religia, ocupația, naționalitatea (sau etnia, locul de reședință, nivelul de educație, convingerile ideologice, nivelul venitului, starea economică generală, statutul social, permeabilitatea la propagandă etc.). Astfel, în funcție de diverși parametri, se pot distinge mai multe atitudini posibile ale cetățenilor cu drept de vot, detașându-se, în principal, următoarele comportamente:

1) participarea activă – prezență la vot din interes direct pentru politică, angajare în practici politice, participare la reuniuni electorale, tendințe de a influența pe alții etc.;

2) participarea pasivă – respect pentru legea electorală sau înțelegerea prezenței la vot ca o datorie cetățenească, însă fără interes manifestat pentru politică sau pentru practici politice în general;

3) absentism activ – neparticiparea la vot ca act politic de a nu participa la legitimarea sistemului politic;

4) absentism pasiv – generat de lipsa interesului pentru politică sau motivat prin eventuala izolare geografică sau socială a unor alegători.

Un interes deosebit prezintă cultura, conștiința și *comportamentul politic* al „mulțimii”. Nu este un lucru împlător, căci astăzi politica adesea se face pe stradă. Debarasarea de stereotipurile fricii și nonlibertății, descătușarea omului în condiții favorabile dau impuls omului să exercite o influență directă asupra mutațiilor ce au loc în societate.

Există două moduri principale de abordare a fenomenului „mulțime”. Primul, „stricto sensu” – mulțimea este o concentrare spontană și temporară a oamenilor, opunând astfel mulțimii adunările și mișcările sociale cu un caracter mai permanent și mai organizat. Al doilea mod de abor-

dare, „lato sensu”, este mai larg și include în noțiunea „mulțime” toate interacțiunile de grup sau comportamentul colectivului în public (miting, adunare, defilare, demonstrație ș.a.). În acest fenomen își găsește reflecție caracterul contradictoriu și neunivoc al tinerei noastre democrații.

Mulțimea nu înseamnă pur și simplu mulți oameni. Aceasta este o formațiune cu trăsături expresive ale psihicului individual. Ea se caracterizează prin simplitate și concomitent prin intensificarea proceselor și calităților psihice proprii individului.

În primul rând, se observă o sporire a elementului emoțional concomitent cu scăderea celui rațional, intelectual. Uniți prin aspirații, interese, speranțe comune, precum și de factorul apropierii spațiale, în mulțime oamenii se influențează reciproc mult mai puternic decât în condiții obișnuite. Apare așa-numita reacție circulară – contaminarea emoțională reciprocă crescândă. Slăbește autocontrolul volitiv. Raționamentele și aprecierile devin absolut univoce, categorice și cu nuanță de efect. Mulțimea este pătrunsă imediat de starea de spirit generală, se supune ușor sugestiei. Acceptă fără nicio critică orice informație nouă, dacă aceasta corespunde aspirațiilor ei. La toate stimulentele exterioare reacționează „ca un singur om”, de cele mai multe ori acut, dezechilibrat, impulsiv.

În al doilea rând, sporește conformismul. Se știe că în procesul de socializare principalul este dependența psihologică a omului de grupul social în care este încadrat. Această dependență servește drept motiv pentru acceptarea de către persoană a normelor comune întregului grup. În grupul social există întotdeauna un factor evident de presiune. Toți oamenii într-o măsură sau alta sunt conformiști, adică se supun presiunii grupului. Conformismul este un fenomen social și psihologic fundamental care nu dispare dacă este conștientizat sau dacă vor să se debaraseze de el. În problemele complexe conformismul e mai puternic decât în cele simple.

A se avea în vedere că cu cât e mai puternică dorința unei persoane de a se încadra în grupul dat, de a fi recunoscută drept „al său”, cu atât mai puternică este năzuința individului de a se identifica cu acest grup social, cu atât mai conformistă este comportarea lui. Este un lucru deosebit de important la examinarea grupurilor neformale, în care principiul de unificare este pasiunea comună. Grupurile neformale sunt spontane, benevole, forțele care le unesc au un caracter nu atât rațional, cât emoțional. În asemenea grupuri se formează destul de eficient, uneori in-

conștient, reacțiile de evitare și preferințele la nivel emoțional-reflector. Anume în grupurile neformale, în care comunicarea poartă un caracter direct, iar dorința fierbinte de a deveni membru duce la un conformism maximal, sunt caracteristice contaminarea și imitarea. Omul se supune spontan normelor și etaloanelor de comportament al grupului. În grupurile neformale liderii sunt promovați tot spontan, iar restul indivizilor, involuntar, adesea fără să-și dea seama, iau exemplul lor și se formează în corespundere cu preceptele acestora.

Mulțimea, fiind un grup mare, are în calitate de nucleu un grup neformal mai mult sau mai puțin stabil care o influențiază, îi impune părerea lui, formând un anumit stereotip, o orientare a liderilor.

În al treilea rând, se extinde populismul. Trebuie să atragem atenția asupra unor momente pozitive, legate de interesul pentru problemele, aspirațiile poporului, de reflectarea concepțiilor lui în programele diferitor formațiuni sociale, organizații politice. Se scapă din vedere și o altă trăsătură importantă a populismului, și anume – docilitatea maselor la cele mai simple explicații ale problemelor complexe, la lozincile primitive, la acțiunile politice demagogice cu scopul de a folosi această docilitate. În orice situație dificilă există lozinci și promisiuni pe care oamenii doresc să le audă. Cel care le va lansa fără a intra în subtilități și evitând problemele neplăcute ascultătorilor devine popular, acumulează puncte în lupta politică. În condiții de criză profundă docilitatea maselor la populism este inerentă. Ele pur și simplu sunt averse de lozinci populiste radicale. Dificultatea luptei contra populismului constă în aceea că lozincile lui nu cad „de pe lună”. Demagogia este periculoasă, deoarece ea se depărtează de problemele reale. Numai pe terenul ei i se opune rezistență; ea face impresia că ceea ce se spune în lozincile demagogice în general nu este cea mai proastă metodă. Trebuie să se acorde atenție anume problemelor care alimentează populismul primitiv.

Dacă democrația recunoaște dreptatea de partea celui care se exprimă mai inteligent decât toți, populismul acordă dreptate celui care țipă mai tare. Democrația tinde să scoată la iveală complexitatea fenomenului, iar populismul caută să-l simplifice.

Simbolul democrației este chipul policrom (multicolor), simbolul populismului este schema alb-negru.

Tendința de a se conforma stărilor de spirit populiste înseamnă „boala copilăriei” democrației. Ea poate fi temporară. Adesea însă ea devine cea

„de-a doua natură” a persoanelor care tind să devină populare cu orice preț.

În al patrulea rând, se întetește nerăbdarea și intoleranța. Anii îndelungați de tăcere și înstrăinare politică s-au încheiat. Oamenii participă din ce în ce mai mult la politica reală. Însă, această participare poartă amprentele conștiinței sociale a perioadei trecute, care se caracteriza printr-un nivel scăzut de cultură politică, juridică și generală, prin năzuința conștientă și inconștientă de a căuta în jurul său dușmani, de a vedea lumea în culori alb-negre: „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră”, de a rezolva problemele rapid, categoric, prin mijloace volitive și de forță. Asemenea stereotipuri plus efectul „mulțimii”, atunci când se manifestă larg excitarea emoțională, conformismul și populismul, intensifică nerăbdarea oamenilor, radicalismul acțiunii politice și intoleranța față de părerile și acțiunile altora.

Pe timpuri, cunoscutul istoric francez Alexis de Tocqueville a spus referitor la revoluția franceză că această nerăbdare are o bază social-psihologică reală: „Răul, care era suportat cu răbdare ca ceva inevitabil, pare insuportabil la gândul că te poți debarasa de el. Atunci, oricâte abuzuri au fost lichidate, cele rămase se evidențiază și mai mult și survine un sentiment și mai arzător: Răul s-a redus, dar a crescut sensibilitatea. Feudalismul în perioada sa de înflorire nu a inspirat niciodată francezilor o asemenea ură ca în ajunul dispariției lui. Cele mai neînsemnate abuzuri ale lui Ludovic al XVI-lea păreau mai insuportabile decât despotismul lui Ludovic al XIV-lea”.

În afară de nerăbdarea legată de amețeala de libertate, populism și emoții excesive („rațiunea doare”), o trăsătură caracteristică a mulțimii este că ea devine din ce în ce mai intolerantă în concepțiile și acțiunile sale. Din ce în ce mai mult, mitingurile și demonstrațiile nu sunt o formă de dialog politic, de discuție, de căutare a celei mai optime soluții ale problemelor sociale complexe, ci o formă de legalizare a extremismului, de „clătinare” a situației și așa complicate din societate. În funcție de nivelul de cultură politică și juridică a maselor, ele evită procedurile democratice construcționale reale de adoptare a hotărârilor și de verificare a executării lor și folosesc cele mai simple forme de presiune, care adesea se transformă dintr-o formă de participare la politică într-un scop în sine.

Pentru ațâțarea spiritelor sunt utilizate nemulțumirile oamenilor de fenomenele de criză în economie, de situația financiară grea și deze-

chilibrul pieței, de scăderea disciplinei și ordinii, acutizarea relațiilor interetnice, răspândirea speculei și dezmățul criminalității. Se produce radicalizarea conștiinței politice de masă, se intensifică neîncrederea față de structurile politice oficiale și organele conducerii; un caracter demonstrativ înrăit capătă critica birocrăției, presiunea mitingistă cu cerințele demisionării organelor puterii.

Asemenea manifestări ale mulțimii sunt o mărturie că se creează un teren favorabil pentru dezordini sociale. Un rol important în apariția lor îl poate avea înstrăinarea maselor de cultura politică. Aceasta se exprimă prin excluderea unei părți a populației din procesele politice ce au loc pe teren. La condițiile apariției acestor dezordini se raportează gradul de prevedere a legalității chestiunii litigioase (de conflict), modul în care participanții la conflict sunt apreciați după concepțiile lor ideologice care domină, natura și cultura politică a grupurilor participante, scopurile grupului, gradul de diferențiere a membrilor grupului, existența sau lipsa posibilităților de contact și de tratative cu organele de drept, zvonurile și reflectarea în mass-media, un anturaj amical sau ostil (dușmănos).

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Prezența factorii care stimulează comportamentul politic al individului.
2. Interpretați conceptele de comportament politic.
3. Comparați tipurile de comportament politic.
4. Caracterizați comportamentul elitei politice în societate.
5. Demonstrați comportamentul maselor în acțiunile politice.

Bibliografie:

1. Dahl R. *Despre democrație*. Iași: Institutul European, 2003.
2. Moșneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. *Activismul electoratului în Republica Moldova (analiză politologică)*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Partea XVIII. Chișinău: CE USM, 2002, p.37-61.
3. Solomon C. *Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Partea XVII. Chișinău: CE USM, 2001, p.162-175.

4. Varzari P. *Elita politică din Republica Moldova: tendințe spre realizare și modernizare*. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Elita%20politica%20din%20Republica%20Moldova_0.pdf
5. Varzari P. *Introducere în elitologie (studiu)*. Chișinău: CE USM, 2003.
6. Sandu I., Colațchi A. *Politologie. Introducere în studiul teoriei politice*. Chișinău: CEP USM, 2007.

Tema 7. STAREA CULTURII POLITICE A ACTORILOR POLITICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Conținuturi:

- 7.1. Comportamentul politic și mentalitatea poporului
- 7.2. Cultura politică în perioada de tranziție spre democrație
- 7.3. Subculturile politice ale societății moldovenești actuale
- 7.4. Tendințele culturii politice naționale

Obiective de referință:

- să identifice factorii care contribuie la formarea comportamentului și mentalității poporului;
- să relateze despre mentalitatea poporului ca element al culturii politice;
- să determine starea culturii politice în perioada de tranziție;
- să argumenteze specificul culturii politice de tranziție democratică;
- să caracterizeze subculturile politice ale societății moldovenești actuale;
- să demonstreze tendințele culturii politice autohtone;
- să estimeze nivelul dezvoltării culturii politice în Republica Moldova.

7.1. Comportamentul politic și mentalitatea poporului

Funcționarea unei democrații nu este ușor de realizat, deoarece libertatea înseamnă răspunderea și nu a fi liber de răspundere. Deci, putem afirma că democrația funcțională presupune răspunderea fiecărui cetățean pentru conduita sa politică. Esențial și, în cele din urmă, pe deplin constructiv să fie drumul căutării împreună a soluțiilor realiste spre societatea democratică constructivă. Optăm pentru ideea că alegând strategia trecerii la o nouă calitate socială nu trebuie să uităm de propriile tradiții, iar împrumutarea idealilor străine în genere este un lucru foarte riscant. Marea problemă a democrației noastre este faptul că suntem prea puțin conștienți de limitele ei, ceea ce ne împiedică la optimizarea comportamentului nostru politic. Dacă însă e să ținem cont că comportamentul uman dobândește structură și continuitate, apoi este necesară doar o înțelegere mai exactă a elementelor ce stau la baza acțiunilor indivizilor, pentru a propune un comportament politic optimal ce ne-ar duce la democrația consolidată.

Metoda comparativă de cercetare a sistemului politic arată că în evoluția politico-istorică a diferitor state există multe tangențe. Oamenii fac istoria și, așa cum nu pot să se rupă de trecutul lor, societățile nu se eliberează de istoria lor, susține Maurice Duverger. Din contra, ea se îmbogățește zilnic cu activitatea faptelor și a comportamentului milioanei de oameni. Iar individul urmează conduita lui preferabilă, considerând-o ca fiind mai rațională, neconștientizând faptul că prin acțiunea sa el creează istoria.

Cunoscutul gânditor politic Alexis de Tocqueville evidențiază patru factori ce favorizează întărirea și păstrarea democrației. Acești factori pot contribui și la formarea comportamentului politic al cetățenilor:

- bunăstarea poporului;
- prezența societății civile;
- divizarea puterii în stat;
- obiceiurile și moravurile poporului.

Dacă rolul primilor trei factori ne este mai clar, apoi semnul întrebării apare în privința celui de-al patrulea factor referitor la moravurile și obiceiurile poporului. Fiecare individ, încă de la naștere, se întâlnește cu moravuri fixate familiale, religioase, economice sau politice care i se impun și care-i indică regulile de conduită ori normele ce trebuie să fie exteriorizate prin comportamentul său. Fără să fie fixe, ele se modifică, pentru că etapele progresului schimbă condițiile lor de manifestare, însă nu dispar complet. Evident că acestea pot să influențeze și asupra primilor factori ce contribuie la menținerea democrației.

Robert Dahl menționează că dacă e să ne întrebăm de ce instituțiile democratice pot să se dezvolte într-o societate și să nu prindă rădăcini în alta, apoi vom ajunge la spusele lui Tocqueville că nici bunăstarea economică, nici sistemul constituțional nu asigură democrația unui popor, care nu are predispoziții față de ea. Factorii sus-numiți și bunăstarea economică, sistemul constituțional, prezența instituțiilor civile și altele nu mai puțin depind de nivelul democrației, decât instituțiile democratice de factorii evidențiați mai sus. Mai complicat decurg transformările moravurilor unui popor. Acest element este primordial în comparație cu cele sus-menționate. Montesquieu menționează că nu e cu puțință să schimbi o anumită orânduire fără a-i modifica purtările și moravurile. Deoarece și sistemul constituțional, și cel de drept derivă din manifestarea de voință a poporului. La fel se reflectă și formele de activitate a puterilor – execu-

tivă și legislativă. Nu mai puțin se evidențiază trăsăturile unui popor și în relațiile economice. Astfel, cultura generală a unui popor, psihologia sa, formele de gândire și mentalitatea sa alcătuiesc cadrul de manifestare a comportamentului politic al acestuia.

Experiența mondială mărturisește că mentalitatea unui popor este o valoare aproximativ constantă. Cunoșcând mentalitatea unui popor putem presupune și comportamentul politic al acestuia. Experiența totalitară a țării noastre demonstrează veridicitatea afirmațiilor menționate. Spre exemplu, socialismul a creat omul nou și în Moldova și în Germania Democrată, dar și în alte țări, însă specialiștii și astăzi mai consideră Moldova o țară puțin mobilă, conservativă și patriarhală, pe când Germania Democrată își revine în albia sa cu tempouri mult mai înalte. Trebuie să recunoaștem că în timpul puterii sovietice mentalitatea poporului nostru a suferit schimbări cardinale.

Încă Holbach scria că nu se poate de realizat o politică sănătoasă neluând în considerare natura omului ce trăiește în societate. Cine crede că pentru omul sovietic interesele colective erau mai presus decât cele proprii greșește, deoarece acesta nu înțelegea esența omului. Altruismul nu a înlocuit egoismul, pur și simplu individual era pus în situația de a simula colectivismul său, deoarece aceasta era ideologia oficială a statului. Timp de 50 de ani, statul dezvoltă la indivizi paternalismul de a aștepta totul de la stat, în așa mod mulți își pierd inițiativa proprie devenind infanțili politic. Comportamentul lor politic îl putem caracteriza ca un comportament prescris, aprobat și sancționat de către PCUS, colectiv-colegial, dogmatic, fără inițiativă și inutil pentru individ.

Dat fiind schimbarea sistemului, scopurilor politice și declarația libertăților politice, a publicității, democrației, nu s-au evidențiat transformări neașteptate în comportamentul indivizilor republicii. Comportamentul politic al oamenilor a suferit schimbări pe măsura anturajului politic și a mentalității lui. Totuși, putem susține că actualul comportament politic al cetățenilor republicii diferă de cel tradițional, fiind rezultatul următoarelor circumstanțe:

Perioada de tranziție în Republica Moldova a instaurat un regim politic democratic. Dar el este încă departe de caracteristicile unei democrații consolidate. În privința democrației, ne aflăm într-un punct de echilibru instabil. Avem în fața noastră o variantă bună și două proaste. Cea bună putem să o obținem prin maximalizarea democrației. Cele proaste pot fi

eșuate în autoritarism și democrația „de vitrină”. Democrația „de vitrină” are toate instituțiile unui regim democratic, dar nu le folosește decât minimal, iar uneori deloc. Am câștigat prin ieșirea din totalitarism o democrație minimală. Oprirea în acest punct comportă riscul alunecării într-un regim autoritar în conținut, deși cu ritual democratic.

Reorganizarea sistemului politic cu scopul democratizării societății, creării statului de drept și a societății civile o putem considera drept un progres pentru societatea noastră. Undeva această reorganizare a devenit o realitate, undeva a rămas doar o iluzie. Succesul și insuccesul acestor încercări depinde de o mulțime de factori atât interni, cât și externi. Oricum, refuzul de la sistemul administrativ de comandă, declararea libertăților politice, libertatea mass-media, crearea sistemului pluripartidist, renașterea religiei, inclusiv renașterea națională, au contribuit la liberalizarea comportamentului politic. Noile posibilități încep să fie folosite de cei mai activi oameni în diferite sfere ale vieții. Autonomizarea socială a personalității lărgeste sfera de activitate, oferind șansa de a alege o activitate sau alta. Cetățenii nu conștientizează momentele când sunt încălcate libertățile, nu știu cum să se apere și nici nu-și imaginează care ar fi performanțele pe care ar trebui să le atingă o civilizație care este organizată pe respectarea drepturilor naturale ale omului. Suma de informație cu care ne alimentăm zilnic este insuficientă și nu ne permite a ne crea o imagine completă și obiectivă despre viață, în general, și despre cea politică, în particular, precum și despre comportamentul politic care este o parte componentă a acesteia.

Este cunoscut că libertatea politică e posibilă atunci când e prezentă și cea economică. Legătura dintre piața liberă și principiul autonomiei individului și poporului este evidentă într-o societate deschisă, deoarece ea duce direct la stabilirea principiilor democratice. Actualmente, reorganizarea politică și criza economică nu doar că nu favorizează dezvoltarea autonomiei cetățeanului, ci mai curând o inhibă, supunând-o zilnic preocupării privind grija față de viitorul copiilor. E înțeles de la sine că dominarea dispozițiilor de neliniște, pesimism, dezamăgire nu pot să stimuleze ridicarea economiei sau activismul politic. În atare condiții societatea e mai greu de guvernat, ea fiind predispusă metodelor extremale de rezolvare a problemelor și a unui comportament irațional. Factorii tensiunii sociale se multiplică în dependență de aprofundarea crizei economice. Cetățenii Republicii Moldova încep să conștientizeze că de sa-

tisfacerea necesităților lor materiale, sociale, politice, spirituale etc. nici guvernul și nici alte structuri de stat nu se vor ocupa. Problemele de viață în așa condiții devin probleme personale ale fiecăruia și cer să fie soluționate doar de individ. Astfel, problemele comportamentului politic indirect s-au plasat în urma problemelor cotidiene.

Conștientizarea acestei situații duce la un comportament politic al indivizilor indiferent față de problemele de stat. Desfășurarea procesului de reformare început în republică a demonstrat oamenilor că ei trebuie să se bizuie în primul rând pe sine însuși în rezolvarea problemelor, dar să nu aștepte „să le dea statul”, cum a fost cândva.

Comportamentul politic al cetățenilor noștri a fost afectat mai mult de divergențele confesionale decât de cele deja menționate. Putem susține că cetățenii Republicii Moldova prin comportamentul lor politic nu pledează pentru pozițiile lor religioase, cum ar fi în statele musulmane. Divergențele actuale dintre ortodocșii moldoveni au mai mult un suport național care s-a transformat în unul politico-religios. Credem că e normal ca autoritatea religioasă să nu obstrucționeze autoritatea politică și să trăiască în bună înțelegere cu ea, după cum spune Gustav Thibon referindu-se la biserica catolică. Apoi tot atât de normal ar fi ca autoritatea religioasă ortodoxă să fie în afara oricărui interes politic.

Creșterea interesului față de renașterea națională a fost generată de anumite condiții concrete de existență și dezvoltare a societății noastre. Este de menționat că pentru poporul moldovenesc, care pe parcursul unei perioade istorice îndelungate a trăit sub comanda „fratelui mai mare”, sub o permanență tutelă statală din partea acestuia, calea renașterii naționale este unica formă reală de autoafirmare ca popor. Procesul renașterii naționale a fost un proces favorabil pentru dezvoltarea relațiilor politice în Republica Moldova. Noțiunea de naționalism nu trebuie să ne trezească emoții negative. Anume despre un asemenea conținut al „naționalismului” vorbește A. Miller în articolul „Naționalismul ca element al dezvoltării”. Apreciind rolul naționalismului ca element al comportamentului politic în perioada restructurării, trebuie de menționat în primul rând că în faza incipientă el era practic unicul comportament mobilizator al maselor. Anume mișcările de renaștere națională, care aveau o orientare democratică, alcătuiau principalul sau chiar unicul element politic ce ne permite să vorbim cât mai ferm despre democrație. Aceste mișcări au favorizat lichidarea regimului totalitar, au dat impulsuri esențiale de-

monopolizării economiei și a altor sfere ale vieții sociale. Ele au jucat un rol important și în organizarea noii structuri, în formarea unor noi elite și înaintarea noilor lideri politici.

7.2. Cultura politică în perioada de tranziție spre democrație

După cum demonstrează practica politică a societăților democratice, partidele politice sunt forme instituționalizate ale marilor doctrine ce au fost acceptate de o parte mai mare sau mai mică a populației acestor țări: liberalismul, conservatorismul, democrația-creștină, social-democrația și, în ultima vreme, ecologismul. Din punct de vedere programatic, partidele politice apărute în Republica Moldova se înscriu în întreaga paletă a doctrinelor politice contemporane, mergând de la extrema dreaptă până la extrema stângă.

Trecerea de la un regim politic totalitar la un regim politic democratic este însoțită nu doar de modificări structurale, ci și de mutații la nivelul culturii politice.

Elita politică este prinsă într-o acerbă luptă pentru putere. În perioada campaniei electorale, puzderia de partide politice fracționează și micșorează timpul oferit fiecăruia dintre ele de către mijloacele de comunicare în masă, mai ales de către radio și televiziune, pentru a-și prezenta programul și strategia de guvernare. De aceea, o bună parte a publicului fie că lipsește de la activitatea electorală, fie că votează la întâmplare.

Insuficient informat, amenințat de unele forme aberante de protest social, înspăimântat de sloganuri precum „restaurația” comunistă sau „ivazia” capitalului străin, subjugător, publicul nu-și poate forma o imagine clară asupra puterii și relațiilor politice. Televizarea unor lucrări ale Parlamentului, în care liderii politici nu respectă etica dezbaterilor, nu au maniere politice, nu știu cum să folosească regulile jocului politic, creează în public o imensă lipsă de respect față de viața politică.

Trebuie depășite stereotipurile și dogmatismul din gândirea și limbajul politic. Fiecare personalitate politică are tendința de a considera doar programele și părerile emise de sine ca fiind conforme adevărului, ca putând contribui la rezolvarea problemelor. Uneori, prejudecățile și ranciuna (dușmănia) întunecă atât de tare mintea oamenilor politici, încât aceștia resping, fără nicio analiză, orice propuneri, sub motiv că

sunt elaborate de adversarii lor politici. Se încearcă inducerea, la nivelul psihicului adversarilor politici, a complexului de culpabilitate. Cuvinte precum: „compromis”, „pătat”, „colaboraționist”, „cameleon” sunt dăruite, cu dărnicie, tuturor celor care nu împărtășesc și nu susțin părerile persoanei respective.

Care este atitudinea poporului față de politică? Între cele două extreme, la care ne vom referi imediat, există o gamă largă de situații. La o extremă se află cei care manifestă un indiferentism total de politic, considerând că tot ce merge rău în societate s-ar datora politicului. La cealaltă extremă se află cei care și-au imaginat propriul program de reformă și care sunt nemulțumiți de tot ceea ce nu concordă cu asta. Atât neimplikarea unora, cât și prea mare „originalitate” programatică a altora sunt dăunătoare unei vieți democratice normale, generând o atitudine nihilistă față de politic. O astfel de atitudine se datorează, probabil, sentimentelor de suspiciune, dar și de lehamite față de activitatea elitei politice din timpul regimului dictatorial, față de minciunile ce erau difuzate la toate nivelurile politicului. Traumatizarea psihică a individului, datorată regimului dictatorial, nu poate fi înlăturată decât treptat. Terapia socială se va bucura de succes doar dacă activitatea politică se va baza pe sinceritate și respect față de cetățeni.

Există indivizi care, deși nu au cunoștințe politologice prea dezvoltate, manifestă totuși încredere în politic, în posibilitățile acestuia de a conduce și redresa societatea. Dar cea mai interesantă categorie a publicului politic este formată din cei care au cunoștințe mai mult sau mai puțin temeinice despre sistemul politic, manifestând interes și participând la viața politică, atât cât structurile instituționale le permit.

Folosirea repetată a unor cuvinte în discursurile și propaganda comunistă a contribuit la demonetizarea și chiar întinarea acestora. Astfel, în condițiile actuale, oamenii se jenează să vorbească despre patrie și patriotism sau să se manifeste ca patrioți.

În tendința de a-și crea un electorat stabil, partidele politice desfășoară o activitate de socializare a indivizilor, în conformitate cu ideologia de partid. Ele pot depăși interesele de partid, contribuind și la formarea culturii politice. Trebuie să se găsească forme adecvate care să amintească de formalul și anostul învățământ politico-ideologic.

Dacă dimensiunea cognitivă a culturii politice este importantă, atunci politologia, celelate științe politice dezideologizate trebuie să ofere cu-

noștințe veridice cu privire la sistemul politic, la valorile și normele politice. Înlăturând lacunele și ignoranța, aceste cunoștințe politice constituie fundamentul pe care fiecare individ își clădește propriul sistem al convingerilor, atitudinilor și conduitei politice. Membrii societății își vor forma deprinderi și moravuri specifice unui regim politic democratic, folosind formele instituționalizate ale acestuia, respectând hotărârile majorității sau opiniile opoziției în funcție de postura în care se vor afla la un moment dat, învățând să poarte un dialog loial și politicos, însușindu-și regulile jocului politic. Indivizii își vor forma noi sentimente față de noile structuri ale politicului, sentimente ce nu vor fi controlate și administrate de stat și alte instituții politice.

Societatea moldovenească contemporană se caracterizează printr-o cultură politică fragmentată și conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre exponenții sau purtătorii ei, cât și în ceea ce privește modalitățile de exprimare și funcționare a ei. Pentru o astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între purtătorii diferitelor subculturi în ce privește valorile fundamentale, idealurile și scopurile urmărite, structura și regimul politic existente în societate. Concomitent acest tip de cultură politică se caracterizează și prin izolare socială, prin lipsa încrederii între diferite grupuri și categorii sociale, între elite și mase. Iar aceste și alte particularități ale culturii politice, asupra cărora vom reveni mai jos, reflectă diverse stări evidente de conflict și de mari tensiuni sociale care generează instabilitate politică în societate. În acest context se înscrie, în opinia noastră, desfășurarea pichetărilor sediului Guvernului Republicii Moldova din iulie 1997, decembrie 1998, ianuarie și iunie 1999 cu participarea tuturor sindicatelor de ramură ale Federației Generale a Sindicatelor din Republica Moldova, ca răspuns la înrăutățirea bruscă a situației social-economice din țară; greva de lungă durată a studenților, profesorilor și elevilor din clasele liceale în legătură cu încercarea Guvernului de a introduce studierea obligatorie a limbii ruse în școala națională din clasa II și înlocuirea disciplinei Istoria românilor cu Istoria Moldovei din ianuarie – aprilie 2002.

Această stare de lucruri mărturisește că populația conștientizează multiplele practici de ignorare de către factorii puterii a modalităților și mijloacelor legitime de soluționare a conflictelor sociale, politice, de muncă etc., împingând-o astfel spre diverse mișcări spontane de masă. Totodată, lipsa unui acord dintre părți – factorii puterii și cetățeni – pri-

vind promovarea valorilor democratice general umane determină o parte din populația țării să recunoască doar prioritatea intereselor locale.

Astfel de subculturi politice pot menține un echilibru rezonabil între interesele și valorile fundamentale ale subiecților politici doar prin existența unei autorități centrale puternice.

Cultura politică a societății moldovenești prezintă astăzi o sinteză a diverselor valori politice, orientări și standarde ale activității politice. Ar fi o eroare să presupunem că simpla declarare a netemeinicii valorilor comuniste și a idealurilor culturii politice dependente de tip sovietic ar fi putut să asigure formarea rapidă la cetățeni a unei culturi politice democratice, a culturii civice. Doar aceasta din urmă are ritmul și dinamica sa de constituire care nu coincid cu ritmul și dinamica transformărilor economice și sociale, chiar dacă aceste două procese (formarea culturii civice sau a culturii politice a cetățenilor și schimbările economico-sociale) se influențiază reciproc. De aceea, unele societăți de tranziție nu tind să forțeze derularea naturală și mersul firesc al transformărilor culturale spre cele dorite.

Procesul de formare a unei culturi politice noi, democratice este destul de complicat, contradictoriu și anevoios. Acest fapt e și firesc, fiindcă transformările radicale, spre exemplu, în sfera economică pot fi realizate într-o perioadă relativ scurtă și programate într-un mod sau altul (experiența Țărilor Baltice și a altor țări din Europa Centrală și de Est poate servi pentru noi drept exemplu elocvent în acest sens), însă schimbările în cultura politică a societății de tranziție presupun modificări esențiale ale mentalității omului, înfruntarea stereotipurilor ideologice depășite, familiarizarea membrilor societății cu noi valori și înlăturarea celor vechi, însușirea cunoștințelor politice necesare pentru folosirea rațională a libertăților democratice, dezrădăcinarea multor elemente ale psihologiei politice cultivate pe parcursul deceniilor de regimul totalitar.

Pornind de la modelul analitic elaborat și fundamentat de savanții americani Gabriel Almond și Sidney Verba privind tipurile de cultură politică și ținând cont de faptul că ei nu au analizat în special societățile totalitare, unii cercetători autohtoni consideră că în Moldova epocii comuniste exista doar cultura identificării și alienării cu regimul, nu o cultură a cetățenilor, ci a unor oameni dependenți de regim. Oamenii erau preocupați de viața personală, de muncă și de îmbunătățirea nivelului de trai, iar sfera culturii politice se află ca și cum la periferie. Putem vorbi,

de fapt, despre lipsa de cultură politică a maselor în sensul unui complex de idei împărtășite de păturile largi ale populației, despre neposedarea de către omul de rând a unor veritabile reguli de joc politic.

Trecerea de la un regim politic la un regim politic democratic este însoțită în țara noastră de transformări structurale în toate domeniile vieții societății care, la rândul lor, influențează nemijlocit mentalitatea cetățenilor, cultura lor politică. Cultura politică a diverselor grupuri sociale depinde de faptul cum se reflectă sistemul politic în gândirea membrilor acestora, de pasiunile și efectele lor politice, de experiența pe care individul o posedă în domeniul vieții politice, de capacitățile persoanei de a aprecia fenomenele și evenimentele politice etc., toate acestea concomitent fiind și manifestări ale acestei culturi. De altfel, odată cu începutul trecerii societății noastre la democrație mulți politicieni locali credeau că participarea la mitinguri, demonstrații, greve și alte acțiuni politice, mai mult de suprafață, va fi îndeajuns pentru formarea unei culturi politice noi, democratice. Însă, pentru constituirea culturii politice este necesară, precum se știe, nu doar participarea la practica politică (în Republica Moldova acestea, de rând cu alți factori obiectivi și subiectivi, a condus la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 nu doar la politizarea excesivă a societății, ci și la divizarea populației în două tabere opuse – reformatori și conservatori), dar și asimilarea cunoștințelor politice atât de importante în procesul de democratizare a vieții politice. Lipsa acestora din urmă – în conștiința indivizilor, dar și a unor grupuri numeroase de oameni – a generat analfabetismul politic, lichidarea căruia depinde de mai mulți factori: instruirea politică adecvată a populației, socializarea politică a individului, promovarea coerentă a unui sistem întreg de valori democratice, general umane, derularea coerentă a reformelor economice, sociale și politice etc.

Practica social-istorică a statelor democratice din Europa Occidentală mărturisește că includerea activă a populației în relațiile de piață este frânată de stereotipurile tradiționale vechi din conștiința socială, inclusiv din conștiința politică. Tocmai așa e situația la noi acum, când, spre exemplu, continuă să se manifeste unele principii ale egalitarismului ca formă a echității sociale, ideologia paternalistă și alte mituri politice depășite care stopează derularea normală a reformelor economico-sociale în noile condiții politice. Paternalismul ca formă a raporturilor dintre stat și individ este primejdios prin aceea că generează în conștiința ce-

tătenilor speranțe iluzorii și deci o denaturează, cultivă o psihologie de întreținere. Psihologia dependenței promovată de către statul sovietic pe parcursul câtorva decenii mai continuă să se manifeste în societatea moldovenească, în atitudinea cetățenilor față de deputații lor (oamenii continuă să ceară ca aceștia să le dea cutare și cutare), față de structurile de putere ale țării etc.

De mai mult timp o bună parte din alegători este deziluzionată de promisiunile făcute de persoanele alese de ei în funcțiile de stat (iar faptul că pe parcursul concurenței pentru aceste funcții promisiunile se fac cu duiumul – fără a se ține cont pe cât de reale sunt – vedește că escrocheria politică deseori persistă în conștiința și în comportamentul elitelor noastre politice). Drept rezultat, majoritatea populației și-a pierdut încrederea că în viața ei ar putea surveni, într-un viitor cât de apropiat, niște schimbări esențiale în bine.

7.3. Subculturile politice ale societății moldovenești actuale

Practica vieții social-politice a țării noastre arată că modificările în cultura politică a societății se produc foarte lent. Deciziile elitei (clasei) politice moldovenești, orientate spre încurajarea culturii politice participative a cetățenilor, rămân practic suspendate. Vorba e că deciziile adoptate de structurile puterii, deseori corelând, firește, cu standardele culturii politice vechi și cu comportamentul politic al populației, dominat de acesta, nu sunt însoțite de acțiuni, cel puțin informaționale, menite să submine aceste standarde și acest comportament. În mare parte anume această necorespondență și discordanță stau la baza apariției crizelor și tensiunilor social-politice. Cu atât mai mult că cultura politică a societății noastre nu e omogenă, deoarece diverse interese ale diferitelor comunități sociale generează consolidarea mai multor modele de cultură politică, numite și subculturi, care se deosebesc esențial unul de altul. În cadrul culturii politice de la noi găsim subculturi ale elitelor și subcultura maselor, aceste modele denotând diferențe în orientările factorilor de decizie în comparație cu cele aparținând cetățenilor mai puțin activi în viața societății. Cultura maselor, la rândul său, poate fi constituită din numeroase subculturi bazate pe anumite criterii: de vârstă, social-economice, religioase, etnolingvistice ș.a.

Iată unele caracteristici ale acestor subculturi cu evidențierea celor mai pronunțate trăsături. La subculturile de vârstă se referă diverse sisteme de valori politice specifice reprezentanților diferitelor generații. Generația în vârstă, a cărei cultură politică s-a constituit în condițiile relațiilor politice de odinioară, posedă convingeri politice deosebite de orientările politice ale majorității tineretului. Acesta, nefiind împovărat de practica socială a regimului politic vechi, se adaptează cu mult mai repede la condițiile societății în tranziție și este predispus la renovările social-economice și politice, precum și la valorile generate de acestea.

Subculturile social-economice din țara noastră sunt determinate de existența în societate a diverselor grupuri sociale cu statut economic și social diferit. Aceasta condiționează în modul de viață – în interesele și necesitățile oamenilor – astfel de deosebiri care joacă un rol politic important în comportamentul lor economic și politic, deci și în viața societății. Spre exemplu, pentru pătura întreprinzătorilor cele mai actuale valori politice sunt libertatea economică, stabilitatea economică și politică în societate, controlul moderat al statului asupra societății civile, participarea oamenilor de afaceri la elaborarea și adoptarea deciziilor politice etc. De aceea, deciziile Guvernului republicii în domeniile financiar-bancar, fiscal, bugetar ating în cel mai direct mod interesele acestei pături de oameni. Însă, criza social-economică, instabilitatea politică din societatea noastră și nedorința factorilor de decizie de a acorda pentru oamenii de afaceri mai multe facilități (în limitele rezonabilului, desigur) nu stimulează dorința businessmanilor de a activa întru interesele proprii, iar prin intermediul acestora – și în interesele societății.

Reprezentanții acestei subculturi din Republica Moldova folosesc diverse modalități și mijloace de influență directă și indirectă asupra puterii politice, inclusiv grupuri de presiune, în scopul de a obține unele susțineri, propunând totodată elitelor politice un program propriu de dezvoltare democratică și de ieșire a societății din criza continuă. Este vorba, în primul rând, despre implicarea destul de activă a oamenilor de afaceri (elitele economice) în viața politică. Dacă în anul 1994 elita politică (venită la putere în rezultatul alegerilor parlamentare) a neglijat într-un fel interesele elitei de întreprinzători, aflate încă într-o stare embrionară și dependentă aproape total de stat, în anul 1988 elitele economice, mult mai structurate, și-au dobândit identitatea de sine, s-au implicat direct în cursa parlamentară, promovând reprezentanții lor, practic, pe listele

tuturor partidelor și blocurilor electorale. În unele cazuri reprezentanții businessului formează chiar nucleul acestor partide și blocuri. Drept exemplu concludent servesc listele candidaților din partea participanților la maratonul electoral parlamentar din 1998.

Cea mai vizibilă prezență a reprezentanților elitei economice pe listele electorale a fost în cazul Alianței Civice „Furnica”, ei constituind 35% din primii 20 de candidați (drept că acest bloc electoral la scrutin n-a reușit să depășească bariera de 4% pentru a intra în componența noului Parlament). Referindu-ne la partidele care au reușit să penetreze în Parlament, depistăm un lider incontestabil din acest punct de vedere – Blocul Electoral „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” în cazul căruia din cei 24 de deputați aleși reprezentanții elitei economice constituiau 29,2% (7 persoane). După acest partid „burghez” s-a clasat, cum ar fi de paradoxal, „avangarda clasei muncitoare” – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – cu 10% sau 4 oameni de afaceri din cei 40 aleși ai poporului. Cele două formațiuni politice de dreapta (Convenția Democrată din Moldova și Partidul Forțelor Democratice) au avut 3 reprezentanți ai elitei economice printre parlamentari.

În rândul al doilea, elitele economice încearcă să încheie un pact cu elitele politice care susțin reformele economice (îndeosebi cu puterea executivă) și chiar să le sugereze un plan multilateral de reformare a societății. Anume în acest sens trebuie privită desfășurarea de către Clubul Oamenilor de Afaceri „Timpul” la data de 5 martie 1998 a Congresului Republican al Oamenilor de Afaceri, care a înaintat două inițiative semnificative. Prima se referă la Carta cu privire la viața social-politică a Republicii Moldova până în anul 2001, care lansează un apel către Președintele țării, liderii tuturor formațiunilor politice, organizațiilor obștești, sindicatelor, asociațiilor oamenilor de afaceri de a susține propunerea orientată spre crearea condițiilor necesare pentru mobilizarea forțelor și mijloacelor în vederea depășirii crizei din societatea moldovenească. În ceea ce privește a doua inițiativă, Concepția dezvoltării Moldovei ca societate a posibilităților egale, ea propune un amplu și consistent ansamblu de intenții, care trasează un set de obiective și strategii menite să reformeze substanțial atât sistemul economic, cât și modul de administrare a economiei de către Guvern. Concepția nominalizată conține câteva obiective pe termen lung – „Ideea națională a Moldovei” – și programe concrete, cum ar fi „Sănătatea națiunii”, „Intelectul națiunii” etc., axate

pe aspirațiile de modernizare și democratizare a statului, de integrare în comunitățile internaționale.

La cele enunțate adăugăm că după desfășurarea scrutinului parlamentar din 22 martie 1998 Clubul Oamenilor de Afaceri „Timpul” s-a pronunțat pentru crearea unui guvern alcătuit doar din profesioniști, fără apartenență de partid, cu un program concret de scoatere a societății din criză, aprobat de Parlament, care să exercite doar o funcție de control asupra realizării programului de guvernare. Însă, ideea creării unui guvern tehnocrat rămâne, deocamdată, doar un vis pentru elitele economice (amintim că Guvernul I.Ciubuc și Guvernul I.Sturza, ca, de altfel, și precedentele cinci guverne, au fost alese în baza apartenenței de partid, inclusiv „centura” întâia și a doua ale Executivului republican, iar tentativa candidatului desemnat pentru funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova S.Urecheanu de a crea un guvern profesionist a eșuat). În orice caz, același Club „Timpul” nu a abandonat inițiativele sale anterioare, ci, dimpotrivă, le-a fortificat cu altele noi. Astfel, la Congresul Extraordinar al Oamenilor de Afaceri din Moldova, care a avut loc la 20 noiembrie 1998, au fost lansate mai multe propuneri privind adoptarea unui set de măsuri orientate spre asigurarea stabilității politice și a unui mecanism economic pentru depășirea crizei din societate, iar pentru asigurarea securității de stat s-au propus câteva programe ce vizează securitatea energetică, a materiei prime, securitatea produselor alimentare și cea financiară și alte programe legate de asigurarea suveranității economice a statului și instaurarea unui control riguros în spațiul economic național.

Și, în sfârșit, în rândul al treilea, pătura întreprinzătorilor preferă să utilizeze și alte forme de influență activă asupra puterii, prin care adesea obțin rezultatele scontate. Astfel, oamenii de afaceri folosesc mass-media republicană, formează grupuri pe interese și de presiune, creează partide politice care pretind să participe nemijlocit la exercitarea puterii (spre exemplu, Alianța Civică pentru Reforme „Furnica” condusă de A.Usați). Conform sondajului de opinie, efectuat în octombrie-noiembrie 1998 de către analiștii Centrului de studii politice și tehnologii electorale al Fundației „Socium-Moldova”, la capitolul „Elita oamenilor de afaceri care influențiază evoluțiile politice” sunt incluși 20 dintre cei mai influenți businessmani din țara noastră. Lider absolut în acest top este V.Chițan, Președintele Asociațiilor Băncilor din Moldova, care a deve-

nit activ, asigurând un lobby eficient băncilor din republică. În centrul vieții politice se menține președintele Clubului Oamenilor de Afaceri „Timpul” V.Babii, administratorul Zonei Economice Libere „Expo-Business-Chișinău”, care a reușit să adune în jurul său un grup numeros de businessmani, devenind liderul lor. Pe locul trei s-a clasat magnatul energetic N.Ciornii, directorul general al Concernului „Tirex-Petrol”. Alături de ei mai figurează câțiva bancheri (N.Vrabie, N.Dorin, V.Suetnov, V.Țurcanu, M.Ogorodnicov), conducători ai complexului agroindustrial și ai întreprinderilor industriale (V.Tarlev, A.Belitenco, I.Tihman, V.Bodiul, M.Cibotaru, T.Curtasova) și alți cunoscuți oameni de afaceri (I.Guțu, V.Chirtoacă, E.Șlopac, V.Moraru, G.Cușnir și I.Mușuc). Cu alte cuvinte, businessmanii încep să-și înțeleagă propria putere și încearcă să influențeze situația din țară. Ei știu nu doar să lucreze bine, ci și să facă lobby pentru propriile interese. În linii mari, comportamentul lor nu contravine interesului statului, iar grupurile lobbyiste create de ei pot fi catalogate, apreciate în fond cu semnul plus.

Subculturile regionale existente în societatea noastră sunt determinate de factorii geografici și economici (în zona de est a republicii este amplasată majoritatea întreprinderilor industriale strategice, pentru zona de centru este specifică viticultura, în zona de sud predomină cultura cerealelor, iar în cea de nord – creșterea animalelor) care într-o anumită măsură exercită influență asupra modului de viață, asupra nivelului de cultură generală a populației. În circumstanțele menționate (de ordin obiectiv) acestea exercită totuși o influență neînsemnată asupra culturii politice a populației care locuiește într-o zonă sau alta a republicii, deoarece nivelul ei politico-cultural depinde de mai mulți factori, ca: gradul general de cultură, nivelul de trai la etapa dată, natura orânduirii politice și a legislației în vigoare etc. El depinde foarte mult și de influența pe care o exercită activitatea partidelor și a mișcărilor social-politice asupra locuitorilor din zona respectivă. Lucrul acesta e confirmat de practica și rezultatele alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale. Spre exemplu, alegerile parlamentare din 22 martie 1998 au arătat că, dacă locuitorii zonei de nord au preferat (din diferite motive) partidele tradiționaliste de centru-stânga, favorite fiind cele de stânga, iar locuitorii zonei de centru au fost mai sensibili la mesajul partidelor național-reformatoare de dreapta, apoi locuitorii zonei de sud au susținut formațiunile politice de stânga ale eșichierului politic. Aproximativ același tablou al geografiei

electorale (cu unele nuanțe ale simpatiilor politice ale electoratului) s-a depistat și la scrutinul parlamentar din 27 februarie 1994.

Subculturile etnolingvistice din societatea moldovenească sunt legate nemijlocit de particularitățile etnice și de limbă ale grupurilor de populație. În acest context putem vorbi despre subculturile politice: a etniei găgăuze, ale minorităților naționale bulgară, rusă și ale altor grupuri (naționale) din Republica Moldova. Asupra culturii politice a acestor etnii o influență deosebită exercită astfel de factori ca conștiința etnică și caracterul național. De altfel, acești factori, de rând cu alți factori nu mai puțin importanți (îndeosebi, cel politic), au condus la crearea UTA „Găgăuzia” prin Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). Valorile, preferințele și orientările politice ale subculturilor menționate sunt adesea influențate de factorul etnic, dar și de unii factori din exterior.

Precum se vede, societății noastre îi corespunde o cultură politică fragmentară (segmentată, dispersată, conflictuală), nu este deci o cultură integrată (consensuală). Ea îmbină elemente ale diferitor subculturi, adesea opuse una alteia. În perspectivă, odată cu avansarea societății noastre pe calea unei dezvoltări democratice firești, cultura politică fragmentară poate să se transforme într-o cultură pluralistă, consensuală, care ar fi bazată pe coexistența simultană și pe dialogul diverselor subculturi politice. La formarea unei asemenea culturi politice democratice (integrate, neconflictuale) pot contribui: tendința cetățenilor spre unitate în chestiunea funcționării și posibilităților reale ale sistemului politic al țării – deci, evoluția spre omogenitate în ce privește atitudinea față de valorile democratice ale statului de drept; reducerea nivelului de conflictualitate (ceea ce presupune, neapărat, schimbarea atitudinii unor părți ale populației față de interesele altor părți) și violența politică; predominarea procedurilor civile de soluționare a tensiunilor politice apărute; loialitatea față de regimul politic existent. Însă, o deosebită importanță în acest sens îl capătă, desigur, influența factorului economic, care în societatea noastră a devenit de mai mulți ani inoperant, nefuncțional.

Stabilitatea politică nu poate fi obținută fără niște mișcări simțitoare în direcția creșterii bunăstării materiale a populației, fără crearea unui sistem puternic dezvoltat al protecției sociale a cetățenilor, fără o legislație cu caracter economic dinamic și, nu în ultimul rând, fără prezența unei clase de mijloc numeroase care constituie baza socială durabilă și stabilă a oricărei societăți democratice.

Însă, influența factorului economic asupra formării culturii politice a societății nu trebuie percepută în mod simplist, deoarece nu orice schimbare a relațiilor economice implică direct modificarea culturii politice. Doar formarea relațiilor de piață, apariția și consolidarea pluralismului formelor de proprietate și diversificarea modalităților de corelare a intereselor economice ale subiecților sociali sunt numai niște premise pentru schimbarea tipului existent de valori și orientări politice. Cu atât mai mult că transformările economice au altă dinamică de dezvoltare în comparație cu transformările în cultura politică. Desigur, în procesul social-istoric factorii economici și cei politico-culturali interacționează. De unde pentru societatea noastră trebuie conchis că raportul dintre cultura politică și democrație este mediat nu doar de dezvoltarea economică a societății în tranziție, ci și de jocul forțelor politice care pot favoriza dezvoltarea democrației (ca bază, sursă a culturii participative), dar pot și bloca acest proces, ceea ce ar tergiversa și mai mult reformarea societății.

De fapt, țara noastră se caracterizează printr-o dezvoltare incertă și chiar contradictorie a proceselor democratice, aceasta fiind condiționată de jocul forțelor politice din societate care se reflectă negativ asupra stării de spirit a populației, sporind astfel și tensiunile politice, și confruntările dintre ramurile puterii de stat.

7.4. Tendințele culturii politice naționale

Cultura politică a societății moldovenești actuale se formează în procesul intercalării și sintezei diferitelor norme și tradiții, orientări și convingeri politice care, fiind exprimate în anumite simboluri, generează diverse atitudini față de politică și diverse comportamente politice ale membrilor societății. Altfel spus, cultura politică a societății noastre înglobează în sine trei comportamente structurale: experiența politică, conștiința politică și comportamentul politic. Înainte însă de a le examina, amintim că la formarea caracterului fragmentar al culturii politice a societății moldovenești contribuie și situația geopolitică a țării, și reflectarea în conștiința de masă a faptului conviețuirii moldovenilor de la Est de Prut cu diverse grupuri etnice, și distanțarea îndelungată a cetățenilor de pârgھیile reale ale puterii, și rolul politic redus al mecanismelor și

principiilor democratice în perioada de tranziție ș.a. Se poate afirma că aceștia și alți factori determină în prezent cele mai caracteristice modele și norme ale comportamentului politic al populației, ale interacțiunii puterii, individului și societății.

Viața politică a statelor occidentale confirmă faptul că istoria lor în ansamblu, deci și istoria și experiența lor politică au un rol important în dezvoltarea culturii politice a populației. Cultura politică a unei națiuni e marcată de specificul dezvoltării sale istorice, de condițiile geopolitice ale țării date, de succesiunea elementelor și regimurilor politice, de matricea culturii națiunii respective. În pofida tuturor operațiunilor care erau puse în dezvoltarea culturii naționale a Moldovei de până la 1990, practicării de către regimul sovietic a unei politici sistematice de anihilare a conștiinței naționale, au fost și există promotori consecvenți ai culturii naționale a poporului nostru. Aceasta o demonstrează și rezultatele sondajului lunar de opinie „50 cele mai influente personalități și politicieni din Moldova în viziunea experților”. Analiztii Centrului de studii politice și tehnologii electorale al Fundației „Socium-Moldova” au examinat, de rând cu activitatea oamenilor de stat, a politicienilor, oamenilor de afaceri, și activitatea elitei intelectuale din republică, evidențiind rating-ul acestei elite cu influență asupra vieții politice pentru lunile octombrie-noiembrie ale anului 1998.

Conform opiniei experților, în nominalizarea „Elita intelectuală” rolul de lider îl dețin scriitorii Ion Druță și Dumitru Matcovschi care în ultimii ani au propus puterii de stat și societății noastre repere morale și politice. Pozițiile următoare în același top de 20 de personalități marcante sunt ocupate de scriitorii Grigore Vieru, Aureliu Busuioc, Ion Hadîrcă, ei inspirând poporului nostru demnitate și credință. În grupul celor mai influenți reprezentanți ai intelectualilor au fost incluși redactorii-șefi ai unor publicații periodice (B.Marian, N.Dabija, V.Mihail, C.Tănase și D.Ciubașenco), publicistica cărora și edițiile conduse de ei exercită o influență considerabilă asupra puterii și societății. Ca atare, momentul efectuării cercetărilor în cauză a manifestat pronunțat autoritatea și influența jurnaliștilor (P.Bogatu, V.Ciornei, V.Kosarev și C.Pohrib) și a televiziunariștilor (I.Gonța și C.Stariș). Printre liderii intelectualității moldovenești au fost incluși de asemenea directorul Agenției „Basa-Pres” V.Reniță, compozitorul E.Doga și alții.

Experiența politică a unui stat și a unei națiuni fixează, de fapt, istoria dezvoltării gândirii politice a personalităților lor marcante, isto-

ria evoluției și proceselor, relațiilor politice din spațiul și timpul etnic respectiv. Aceasta se face în monumente istorice, literare și științifice, în obiceiuri și tradiții politice, în norme și principii politice, în simboluri și mituri politice, în stereotipuri ale vieții politice ș.a. Lipsa acestor forme de înmagazinare a experienței politice în viața politică a societății noastre pe parcursul mai multor decenii a influențat negativ asupra conștiinței politice și a comportamentului politic al populației. Cu atât mai mult că această lipsă se producea pe fundalul inexistenței în condițiile regimului totalitar a mecanismelor de piață ale dezvoltării economice, în condițiile implementării forțate a ideologiei comuniste, fenomene care nu doar au împiedicat aplicarea principiilor firești, democratice ale vieții politice, respectarea continuității generațiilor, de dezvoltare a valorilor modului de viață pluralist, dar au și curmat și deformat legăturile poporului nostru cu matca sa, cu întreaga comunitate internațională.

Cultura politică, bineînțeles, e foarte neomogenă. În ea poate fi evidențiat un număr mare de subculturi: etnolingvistice, confesionale, sociale etc. Se prea poate că cele mai evidente particularități ale culturii politice a societății noastre să fie nivelul relativ scăzut al autoconștiinței politice și primitivismul reprezentărilor persistente în societate despre procesul politic.

Evoluția culturii politice în Republica Moldova va depinde de succesele ei în renașterea economiei și îmbunătățirea nivelului de viață. Despre aceasta vorbește și faptul că, conform datelor chestionarelor sociologice, 70% din numărul respondenților preferă un guvern care ar fi în stare să asigure progresul economiei. Formarea unui model optimal de cultură politică a societății e legată indisolubil de particularitățile mentalității acesteia. Astfel, spre exemplu, la baza culturii politice, dar și în ansamblu a concepției occidentale despre lume, a practicii economice și politice acolo se află individul, „eu” (ego) atomar, prin urmare, și conștiința individuală, lumea valorică a persoanei. În Occident valorile culturii politice sunt legate de proprietatea privată, ea constituind baza pieței, a statului, a stratificării sociale, a pluralismului politic.

Cât privește societatea noastră, aici cultura politică continuă să se bazeze pe forme de viață și de conștiință colective. Mai mult ca atât, o parte considerabilă a societății a reacționat bolnăvicios la ideile democrației liberale, axate pe asemenea valori ca libertatea politică și economică,

concurența, autonomia morală etc., cu care această parte a populației nu este obișnuită.

Majoritatea cetățenilor continuă să împărtășească idei paternaliste. Iar ca bază socială, suport sociocultural activ al transformărilor democratice servesc doar unele segmente ale societății, inclusiv o parte a personalului salariat, slujbașilor, establishment-ului politic, intelectualității, fermierilor, întreprinzătorilor. De aceea, trebuie conștientizat faptul că succesele reformării societății necesită transformarea treptată, pe etape, a conștiinței. În caz contrar, orice schimbări fie vor fi respinse de către o mare parte a populației, fie vor căpăta forme dintre cele mai absurde.

Așa cum demonstrează experiența statelor industriale, în proiectele de modernizare a societății cercurile lor guvernante luau neapărat în considerare gradul de ideologizare a conștiinței, modul cum era înțeleasă echitatea socială și alte orientări valorice. Ideologia modernizării acestor state se fonda, așa cum am menționat, atât pe realizările gândirii sociale mondiale, cât și pe tradițiile proprii culturii, pe moștenirea culturală, ținându-se cont de particularitățile mentalității națiunii.

Concomitent, pentru a cultiva o gândire raționalistă necesară procesului de modernizare a societății noastre, e important, credem, să fie propagate mai intens ideile ce țin de comportamentul economic rațional, cumpătat. E nevoie de o instruire general economică obligatorie a maselor în a cărei realizare un rol important revine unor astfel de instituții sociale ca sindicatele, asociațiile de întreprinzători, mass-media.

Luată în ansamblu, cultura politică e o noțiune ce reflectă un fenomen foarte amplu, multidimensional. Această noțiune ne ajută să înțelegem și să apreciem spațiile politice reale. Cultura politică își poate „îngusta sau lărgi zona ființării sale reale”. Iar sistemul politic existent se sprijină pe acel tip de cultură politică care prevalează în condițiile date. Dorind să-și păstreze propriul statu-quo, elita guvernantă trebuie să reacționeze la dispozițiile celor „de jos” și să modifice în măsura necesității sistemul politic.

Nivelul avansat de conflictualitate a procesului politic contemporan ne obligă să subliniem importanța problemei privind socializarea politică a persoanei. Bineînțeles, acest subiect cere o receptare de sine stătătoare și aici nu intenționăm să o realizăm. Totodată, dat fiind că în esența sa socializarea înseamnă reproducerea structurilor și relațiilor social-politice ale societății existente, împreună cu tendința schimbării lor ulterioare, precum și a calităților specifice ale subiecților acestor relații, adică ale

persoanelor care, de fapt, „prin activitatea lor reproduc, mențin și realizează aceste relații”, e important să înțelegem cum anume conținutul conștiinței sociale se transpune, prin intermediul practicii de zi cu zi și grație anumitor instituții sociale, în principii și motive interioare de comportament personal.

Stabilitatea politică a societății și dezvoltarea ei durabilă vor fi probabile odată cu transformarea culturii politice fragmentare și conflictuale într-o cultură nouă, democratică, pluralistă, consensuală bazată pe dezerate și opțiuni comune ale populației. În cultura politică nedezvoltată a societății noastre actuale se reflectă gradul redus de maturitate a instituțiilor politice, a conlucrării ramurilor puterii de stat, a sistemului politic în ansamblu. La rândul său, cultura politică a individului este determinată de factorul economic și cel social, de statutul social al persoanei, de conștiința politică, de orientările valorice care stau la baza activității ei politice. Iată de ce actuala dependență foarte pronunțată a procesului de formare a culturii politice de nivelul foarte redus al bunăstării materiale a individului nu creează premise pentru un trialog – acceptabil între putere, individ și societate (se cunosc, spre exemplu, bine trialogurile „dure” care au loc în ultimii ani în cadrul parteneriatului social: între Guvernul republicii, Patronat și Federația Generală a Sindicatelor din Republica Moldova). Cu alte cuvinte, stabilitatea politică în societate și normalizarea vieții oamenilor pot fi obținute nu doar datorită unei politici social-economice eficiente elaborate și promovate de stat și care ar satisface necesitățile vitale crescânde ale cetățenilor, dar și prin maturizarea întregului sistem politic al societății, prin formarea unei societăți civile dezvoltate, cu o cultură politică autentică.

Constituția noastră, legile și diverse alte documente statale corespund cerințelor normelor general umane și valorilor politice democratice, dar nu putem să constatăm că s-au atins succese mari în ceea ce privește consolidarea statalității în țara noastră. Se pot enumera diverse cauze care pot explica acest fapt. Însă, cea mai importantă cauză considerăm că constă în incongruența dintre structura politică și cultura politică a societăți. Structura politică a societății din Republica Moldova este adecvată normelor societății democratice cărei îi corespunde o cultură politică participativă, în cel mai rău caz, o cultură politică dependent-participativă. Analiza culturii politice a societății noastre permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă.

Vorbind despre cultura politică a societății moldovenești, în primul rând ne referim la orientările politice ale majorității membrilor societății, la atitudinile lor față de sistemul politic și componentele lui instituționale, ce prezintă cunoștințele, sentimentele și atitudinea populației față de instituțiile sistemului politic. Oamenii sunt înrolați în cultura politică la fel cum sunt socializați în roluri nonpolitice și sociale. Conflictele culturii politice au mult comun cu alte conflicte culturale, iar procesele de aculturare politică sunt mai ușor de înțeles dacă le vedem în lumina rezistențelor și a tendințelor de încorporare ale schimbării culturale în general.

Cultura politică a unei majorități a membrilor societății din Republica Moldova azi aproape cu nimic nu se deosebește de cultura politică parohială a societății totalitare de pe timpurile regimului sovietic, care se caracterizează printr-un nivel redus de dezvoltare a individualității, lipsa interesului față de politică, atitudini de supunere oricărui centru de putere reală, mentalitate ideologizată, ignorarea părerilor netradiționale, competență redusă în problemele conducerii statului, nihilism în problemele de drept și prin poziție civică nedezvoltată. Prin aceasta se confirmă deducția lui G.Almond și S.Verba, potrivit căreia chiar și formele de guvernământ de pe scară mare și mai diferențiate au culturi politice predominant parohiale. Parohialismul relativ pur este mai pronunțat în societățile tradiționale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferențiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv decât cognitiv. Adică, majoritatea membrilor societății moldovenești sunt conștienți în mod vag de existența statului (regimului politic), însă sentimentele lor față de aceasta sunt nesigure sau negative, iar statul nu internalizează norme care ar influența dezvoltarea culturii politice a societății. Într-o societate democratică statului îi aparține și misiunea de educație politică a societății. Cu ajutorul instituțiilor de învățământ orientările parohiale și cele dependente trebuie să se adapteze orientărilor participative, care sunt caracteristice structurii politice democratice. Dezvoltarea culturilor politice în țările democrațiilor avansate demonstrează că orientările politice parohiale, dependente și participative s-au combinat, s-au topit unele în altele ori s-au angrenat în indivizii care compun corpul politic. Astfel, chiar structurile politice congruente cu culturile politice predominant participative includ atât componente dependente (de supunere), cât și parohiale. Interacțiunile procese-

lor de socializare politică, preferințele personale și limitizarea politică de inteligență sau inoportunitățile de a învăța vor continua să producă dependenți și parohiali chiar și în democrațiile solide și stabile. De aici rezultă că este necesitatea de a dezvolta membrilor societății simultan orientări politice de output (dependente) și input (participative). Problemele se leagă de penetrarea (interpătrunderea, intersectarea) elementelor culturii politice parohiale, fără a distrage caracteristici de output (ale culturii politice dependente) spre conștientizarea orientărilor de input (ale culturii politice participative).

Cultura politică mixată parohial-participativă are tendința de a se transforma într-o cultură politică participativă, în care membrii societății în mod explicit vor fi orientați către sistemul politic și către structurile și procesele politice (input) și administrative (output). Purtătorii culturii politice participative pot fi orientați favorabil sau nefavorabil către diferite clase de orientări politice. Ei tind să fie orientați către un rol „activist” al sinelui în corpul politic, deși sentimentele și evaluările unui asemenea rol pot să varieze de la acceptare la respingere.

Cultura politică a societății moldovenești continuă și azi să fie predominant parohială cu elemente ale culturii politice participative. Normele de funcționare a societății presupun congruență cu tipul de cultură politică participativă. De aici rezultă că formula presupune dezvoltarea simultană a orientărilor cetățenilor de output și input, care vor duce la congruență între structura și cultura politică a societății și la consolidarea statalității moldovenești. Nu este surprinzător că sistemul politic al societății, care permanent este amenințat de fragmentare parohială, balansează între autoritarism și democrație. Structura politică nu funcționează conform normativității constituționale și actelor de activitate a formațiunilor politice și sociale. Nu există încă o infrastructură creată din cetățeni competenți, responsabili și respectabili, care s-ar preocupa de procesele dezvoltării culturii politice, ca miză a consolidării statalității moldovenești, în care constelațiile de atitudini politice se leagă de performanța efectivă a cetățeanului.

Schimbările în structura politică se desfășoară cu mult mai ușor decât implementarea noului tip de cultură politică. Formarea unei culturi politice participative la membrii societății moldovenești este un lucru destul de dificil. Incongruența dintre structura instituțiilor politice noi și cultura politică veche provoacă situații de criză, conflicte politice și sociale.

Cultura politică a societății moldovenești se află într-o permanentă transformare de la parohială la cea participativă. Ea nu poate să se schimbe brusc, așa cum s-a schimbat structura politică, fiindcă presupune modificări profunde ale mentalității. Transformarea culturii politice parohiale din societate într-o cultură politică participativă parcurge lent, fiind un proces de lungă durată, care, posibil, va fi însoțită de noua generație cetățenească.

Unul dintre obstacolele în consolidarea statalității moldovenești este lipsa consensului, atât politic, cât și social; societatea încă nu funcționează pe baza valorilor politice democratice. Pentru ca transformările culturii politice din societate să parcurgă reușit, este necesar să se implementeze valorile politice noi, proprii societăților democratice.

Societatea moldovenească contemporană se caracterizează printr-o cultură politică fragmentară, mozaică și conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre exponenții sau purtătorii ei, cât și în ceea ce privește modalitățile de exprimare și funcționare a ei. Pentru o astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între purtătorii diferitelor subculturi în ce privește valorile fundamentale, idealurile și scopurile urmărite, structura și regimul politic existente în societate. Concomitent, acest tip de cultură politică se caracterizează și prin izolare socială, prin lipsa încrederii între diferite grupuri și categorii sociale, între elite și mase. Iar aceasta reflectă diverse stări evidente de conflict și de mari tensiuni sociale care generează instabilitate politică în societate.

O trăsătură caracteristică a oricărui sistem politic este apariția situațiilor de criză la toate etapele ciclului său vital – geneză, creștere, maturitate, descreștere. Criza sistemelor democratice nu se manifestă în egală măsură în toate statele democratice, dat fiind faptul că există mai multe feluri de democrații. D.Pavel susține că contează vechimea democrației și continuitatea ei. Diferența dintre democrațiile „primului val” și „democrațiile celui de-al treilea val” este enormă, mai ales dacă cele din prima categorie sunt democrații bicentenare, iar cele din ultima au la activ doar trei-patru cincinale neconvingătoare și în istoria lor s-au confruntat cu câteva schimbări de regim politic. Iar dacă unul dintre regimurile pe care le-au cunoscut anterior a fost un regim comunist totalitar, este clar că ele au pornit în cursa democratizării cu un handicap complex. Pentru acestea din urmă este cel mai complicat să

facă față triplei crize (*n.a.* – politice, economice, geopolitice), întrucât ele se află într-o veșnică tranziție. Eterna tranziție este, de fapt, o eternă criză.

Instituțiile democratice din Moldova au apărut în criză și vor fi consolidate ca rezultat al depășirii acesteia. La moment, putem constata, dat fiind faptul că suntem o societate tranzitorie, că starea de criză politică este una dintre formele procesului politic din Moldova, iar printre cauzele acestuia putem enumera nivelul de cultură politică a actorilor politici, abuzul de putere, schimbarea situației politice, presiuni din partea concurenților, felul în care are loc divizarea și partajarea puterii, riscurile și vulnerabilitățile sistemului politic, instabilitatea economică și financiară – rezultat, nu în ultimul rând, al nefinalizării proceselor de împrumut, care, la rândul său, contribuie la instabilitate socială.

Pentru firava democrație moldovenească criza politică, gestionată neconstructiv, poartă un enorm pericol, pentru că rezultă din dezvoltarea nestabilă, fragmentară a sistemului politic, este o manifestare, la gradul superlativ, a contradicțiilor politice, a conflictelor de interese politice și a purtătorilor acestora. Gestionarea constructivă a crizei politice din Moldova în mare măsură depinde de cultura puterii autohtone, ne referim la capacitatea de a purta dialog cu oponenții politici. Cultura în linii generale, după cum demonstrează M.Bahtin, poartă un caracter dialogic. Un enunț viu, apărut semnificativ într-un moment istoric determinat, într-un mediu social determinat, nu poate să nu atingă miile de fire dialogice vii, țesute de conștiința social-ideologică în jurul obiectului acestui enunț, nu poate să nu participe activ la dialogul social. Fiindcă acest enunț rezultă din dialog, ca replica și continuarea lui, și nu poate aborda obiectul venit de undeva.

În contextul proceselor politice și de realizare a puterii, dialogul ca atribut cultural se manifestă prin instituția socială de negociere. Puterea în Republica Moldova se află doar în proces de conștientizare a faptului că gestionarea constructivă a crizei politice este posibilă în exclusivitate prin intermediul negocierii. Consensul la nivel național, atât de necesar societății noastre pentru a se dezvolta, este posibil de obținut prin aplicarea și dezvoltarea culturii negocierii. În opinia noastră, puterea autohtonă are șansa de a-și manifesta gradul înalt de cultură cu condiția depășirii tendinței de negare totală a trecutului, prin conștientizarea continuității istorice; restabilirea unui dialog veritabil între generații;

depășirea tendinței de alternanță consecutivă a reformelor și contrareformelor. Puterii îi este impusă sarcina de a găsi o formulă eficientă de guvernare, acceptată de întreaga societate, de a dezvolta cultura dialogului și a negocierilor – unicul mecanism civilizată de soluționare a conflictelor.

Sarcini pentru autoevaluare:

1. Identificați factorii ce determină tipul de cultură politică în Republica Moldova.
2. Determinați tipul de cultură politică care e valabil pentru Republica Moldova.
3. Stabiliți relația dintre modernizare și cultura politică în societatea moldovenească.
4. Demonstrați condițiile necesare creșterii nivelului de cultură politică.
5. Evaluați manifestarea valorilor politice în Republica Moldova la etapa actuală.

Bibliografie:

1. Boțan I. *Semnificația culturii și participării politice. Educație civică, cultură și participare politică*. www.e-democracy.md.
2. Sandu I., Colațchi A. *Cultura politică: abordări conceptuale și specificul ei în Republica Moldova*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. II. Chișinău, 2002.
3. Chiorescu Iu. *Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Partea XXII. Chișinău, 2003.
4. Colațchi A. *Unele aspecte ale culturii puterii în Republica Moldova*. În: *Moldoscopie*, 2011, nr.3 (LIV).
5. Pavel D. *Democrația bine temperată. Studii instituționale*. Iași: Polirom, 2010.
6. Rotaru M. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău, 2008.
7. Sandu I. *Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești*. În: *Moldoscopie (XLV)*, 2009, nr.2.

8. Solomon C. *Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău: CE USM, 2001, p.162-174.
9. *Cultura politică a societății moldovenești: starea actuală și tendințe*. Dezbateri IPN, 2018//https://www.ipn.md/ro/cultura-politica-a-societatii-moldovenesti-starea-actuala-si-tendinte-dezbateri--7978_1046069.html

BIBLIOGRAFIE:

1. Almond G., Verba S. *Cultura civică: atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. București, 1996.
2. Ball T., Dagger R. *Ideologii politice și idealul democratic*. Iași, 2000.
3. Bâțlan I. *Introducere în istoria și filosofia culturii*. București, 1995.
4. Blaga L. *Trilogia culturii*. București: Humanitas, 2018.
5. Bondrea A. *Sociologia culturii*. București: România de Mâine, 2006.
6. Boțan I. *Semnificația culturii și participării politice. Educație civică, cultură și participare politică*. www.e-democracy.md.
7. Capcelea V. *Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile ei*. Chișinău: ARC, 2012.
8. Cobianu-Băcanu M., Stoltz G. *Modele culturale și orientări valorice în perioada de tranziție*. București: Editura Economica, 1994.
9. Colațchi A. *Unele aspecte ale culturii puterii în Republica Moldova*. În: *Moldoscopie*, 2011, nr.3 (LIV).
10. Colațchi A., Sandu I. *Politologie. Introducere în studiul teoriei politice*. Chișinău: CEP USM, 2007.
11. Chiorescu Iu. *Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Partea XXII. Chișinău, 2003.
12. Chombart de Louwe P.H. *Cultura și puterea. Cultura și politica*. București, 1982.
13. Ciumac I. *Cultura politică a tineretului în perioada de tranziție în Republica Moldova* // http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/3789/Conf_UTM_2010_I_pg267-271.pdf?sequence=1&isAllowed=y
14. Cimpoș R. *Cultura politică și participare: între entuziasm și indiferență*. București, 2019.
15. *Cultura politică a societății moldovenești: starea actuală și tendințe*. Dezbateri IPN, 2018//https://www.ipn.md/ro/cultura-politica-a-societatii-moldovenesti-starea-actuala-si-tendinte-dezbateri--7978_1046069.html

16. Dahl R. *Despre democrație*. Iași: Institutul European, 2003.
17. Delsol Ch. *Ideile politice ale secolului XX*. Iași, 2002.
18. Delsol Ch. *Mituri și simboluri politice în Europa Centrală*. București, 2003.
19. Drîmbă O. *Istoria culturii și civilizației*. București, 2001.
20. Edelman M. *Politica și utilizarea simbolurilor*. Iași, 1999.
21. Frunțașu P. *Sisteme politice contemporane*. Vol.II. Chișinău, 2001.
22. Frunțașu P. *Conștiința politică*. În: Politologie. Partea IV. Chișinău: CE USM, 1998.
23. Frunțașu P., Rusnac Gh. *Republica Moldova pe calea democratizării. Probleme, concepte, teorii*. Chișinău: CE USM, 2000.
24. Hermet Guy. *Cultură și democrație*. Târgoviște: Pandora-M, 2002.
25. Huntington S.P. *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. București, 2007.
26. Gellner E. *Cultură, Identitate și Politică*. Iași, 2001.
27. Goleman D. *Inteligența emoțională*. Curtea Veche Publishing, 2018.
28. Goleman D. *Inteligența socială*. Curtea Veche Publishing, 2018.
29. Gorban A. *Rolul participării politice în procesul de democratizare a Republicii Moldova*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2009, nr.2 (XLV), p.44-53.
30. Gozman V., Etkind A. *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*. București, 1990.
31. Grunberg L. *Axiologia și condiția umană*. București, 1972.
32. Huntington S. *Ordinea politică a societăților în schimbare*. Iași, 1999.
33. Josanu Y. *Cultura politică. Abordare de concept*. În: Arena Politicii, 1996, nr.5.
34. Moroi T. *Componentele structurale și caracteristicile specifice culturii politice în Republica Moldova*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, nr.1 (XXXII), p.67-72.
35. Moroi T. *Modelarea culturii politice – condiție indispensabilă a modernizării politice*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, nr.2 (XXXIII), p.44-51.

36. Moșneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. *Activismul electoratului în Republica Moldova* (analiza politologică). În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. Chișinău: CE USM, 2002, p.37-61.
37. Otovescu D. *Sociologia culturii. Antologie. Autori straini*. Craiova, 2010.
38. Pavel D. *Democrația bine temperată. Studii instituționale*. Iași: Polirom, 2010.
39. *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM, Chișinău, 2010.
40. Mînescu C. *Conceptul de simbol: definiție, elemente și fenomene adiacente*. În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică), Partea LXX (70), 2015, nr.3.
41. Radu R. *Cultura politică*. București, 1994.
42. Rotaru M. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău, 2008.
43. Rusu R. *Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova*. În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică), 2009, nr.2 (XLV), p.76-86.
44. Saca V. *Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova*. În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică). Partea 2 (XXVI), 2004, p.52-61.
45. Saca V. *Conștiința politică*. În: *Politologie* (coord. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V.). Chișinău: CEP USM, 2007.
46. Sandu I. *Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești*. În: *Moldoscopie* (XLV), 2009, nr.2.
47. Sandu I., Colațchi A. *Cultura politică: abordări conceptuale și specificul ei în Republica Moldova*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*. Vol. II. Chișinău, 2002.
48. Sandu I., Spinei T. *Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești*. În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică). Partea XLV, 2009, nr.2, p.93-102.
49. Sandu I., Sandu R. *Renovarea valorilor ideologice în conștiința politică a societății de tranziție*. În: *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică). Partea XXII, 2003, p.121-132.

50. Solomon C. *Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. Partea XVII, 2001, p.162-175.
51. Socolov G. *Istoria și filosofia culturii*. Chișinău, 1998.
52. Stercul N. *Rolul culturii politice, valorilor democratice și ideologiei în procesul modernizării politice a statului*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2019, nr.4 (87).
53. Tănase Al. *Cultura și civilizația*. București, 1997.
54. Țăranu A. *Curs de simbolistică politică. Programe de învățământ*. SNSPA, 2015.
55. Topor R. *Cultură, termeni și personalități. Dicționar*. București, 2000.
56. Turcan G. *Cultura politică a studenților. Cazul RM*. Chișinău, 2008.
57. *Valori și norme politice*. București: Editura Politică, 1988.
58. Varzari P. *Elita politică din Republica Moldova: tendințe spre realizare și modernizare/* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Elita%20politica%20din%20Republica%20Moldova_0.pdf
59. Varzari P. *Introducere în elitologie (studiu)*. Chișinău: CEP USM, 2003.
60. Varzari P. *Sociologie politică*. Chișinău, 2015.
61. Амелин В.Н. *Социология политики*. Москва, 1992.
62. Борисенков А. *О политической культуре как способе политического бытия*. В: *Философская мысль*, 2012, №1.
63. Бурдые П. *Социология политики*. Москва, 1993.
64. Витаньи И. *Общество, культура, социология*. Москва, 1984.
65. Воскресенский А. *Политические системы, политические культуры, политические процессы*. Москва, 2011.
66. Ионин Л.Г. *Социология культуры: учебник для бакалавриата и магистратуры*. Москва: Юрайт, 2018.
67. Кукушкина Е. *Интеллигенция в политической жизни общества*. В: *Вестник МГУ*, 2012, №4. <https://cyberleninka.ru/article/n/intelligentsiya-v-politicheskoy-zhizni-obschestva-statya-pervaya/viewer>
68. Каспэ С. *Политическая культура постсоветских стран*. Москва, 2017.

69. Лисеенко Е. *Политическая культура граждан Украины: проблемы становления и перспективы развития*. <http://dspace.opua.edu.ua/bitstream/handle>
70. Сидоров В.А. *Политическая культура журналиста*. Санкт-Петербург: Петрополис, 2010.
71. Эпштейн М. *Интеллигенция, интеллектуалы и социальные функции интеллекта*. epstein_intelligentsia_rus.pdf (unlv.edu)

Angela COLAȚCHI

CULTURA ACTORULUI POLITIC

NOTE DE CURS

Redactare – *Ariadna Strungaru*
Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 18.08.2022. Formatul 60 x 84 $\frac{1}{16}$
Coli de tipar 9,5. Coli editoriale 5,5.
Comanda 13. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009